

Socijalna misel

**SLAVNOSTNA ŠTEVILKA
OB PRILIKI
V. SLOVENSKEGA KATOLIŠKEGA SHODA**

L. II. LJUBLJANA - GORICA ŠT. 7, 8, 9.

1923.

Pred petim katoliškim shodom (Josip Hohnjec) — Katoliki in stranke (Anton Korošec) — Cerkev, duhovnik in politika (Anton Bonaventura Jeglič) — Cerkev in država v srednjem veku (P. Angelik Tominc) — Cerkev kot etično-socialni problem (Josip Jeraj) — Odnos med cerkvijo in državo po Vladimirju Solovjevu (Josip Debevec) — Vzhodno cerkveno vprašanje (Fran Grivec) — Bogoskataljeji v modernih slovenskih literarnih in umetniških strujah (P. Ogrič) — Borba med krščanskimi socialci in konservativci v Italiji (Janko Kralj, Padova) — Sedanji zakonili položaj katolištva v Franciji (A. Albaret, Paris) — Delo čehoslovaških katoličanov za narod in državo (Franc Maria Žampah, Brno) — Podvigi in borbe nemških katoličanov (Friedrich Ritter von Lama, Füssen) — Obnovitveno gibanje katolištva v Avstriji (Dr. Valentin Holzer, Krems a. D.) — Procvit katolištva v Španiji (Zacarias García Villada, Madrid) — Kriza ruske cerkve (Grof Dmitrij Olsufjev, Klein Wartenstein) — Vpliv pravoslavja na društvo in državo v Srbiji (Dr. Fra A. Čičić, Beograd) — Katoliško mladinsko obnovitveno gibanje (Marijan Dokler, Inomost) — Gibanje za združenje cerkva (Ivan Dolenc)

Katoliške knjige

Bodi na tem mestu izrečena topla zahvala onim gospodom in zavodom, ki so z denarnimi prispevki pripomogli k izdanju te slavnostne številke.

Uredništvo.

Uvod.

Josip Hohnjec, narodni poslanec:

Pred petim katoliškim shodom.

Katolicizem je vera in življenje. Njegovo področje ni omejeno samo na razum ali samo na voljo. Katolicizem ni ne hladnorazumski racionalizem, ne čuvstveni pietizem. On je univerzalna religija tudi v tem smislu, ker je usmerjen na vsega človeka in vse njegovo življensko udejstvovanje. Vitalnost je njegova signatura in dejalnost njegova bitna rezultanta. On je, kakor je o sebi in o njem izpovedal njegov božji ustanovitelj; pot, resnica in življenje.

K aktivizmu pa je dvojno potrebno; ideje in izvrševanje idej.

Na idejnem polju je zavladala zmeda in anarhija, da je strahota. Ciceronova sodba: »Nihil est tam absurdum, quod non ab aliquo philosophorum dicatur«, velja dandanašnji bolj nego kdaj poprej. Materializem, monizem, pozitivizem, darvinizem, agnosticizem, skepticizem; vse to se valí, vrvi in drvi preko duše sedanjega človeštva, puščajoč za seboj razdejanje in puščobo. Le ena sama trdna in neomajna barijera je, ob kateri se lomijo vsi ti valovi zmote, neresnice in zablode, in to je katoliška cerkev, columna veritatis. V njo je Bog za vse človeštvo položil najdragocenejše zaklade resnice, pravice in blagotvornih idej.

Ta zakladnica je vsakemu na razpolago. Treba je le, da jo izkoristimo. Kakor ideje so tudi potrebni izvrševalci idej. Brez njih ostanejo ideje mrtev kapital. Oni evangeljski hlapec, ki je sprejeti talent zakopal v zemljo, je naletel na ostro obsodbo svojega gospodarja. Mrtvi kapitali niso v čisljih pred Bogom. Dvigniti jih je treba, delati z njimi ter jih produktivno uporabiti. Tukaj velja svetopisemski opomin: »Estate factores verbi, et non auditores tantum« (Jak. 1, 22).

Živeli factores! To je klic, ki ga dvigajo katoliški shodi. Njihov namen je: ljudstvu razkazati neizmerno bogastvo katoliških idej; odpreti in poostriti mu pogled v globočino njihove vsebine; podati mu ob teh smernicah orientacijo v najvažnejših sodobnih vprašanjih; ob njihovem svitu napraviti pravilno diagnozo o težkih ranah in boleznih, na katerih dandanašnji trpijo narodi in države in za katere je lek in spas edinole v verski terapiji; zavzeti in navdušiti vse in vsakega poedinega za požrtvovalno in vztrajno delo v katoliškem pravcu v svojem krogu in za svoj stan.

Potreba katoliških shodov se je v povečani meri pojavila takrat, ko je liberalna prosvetljenost začela sistematično preganjati katoliško misel po poedinih državah, hoteč jo popolnoma izključiti iz javnega življenja.

Takrat je papež Pij IX. izdal Syllabus (8. decembra 1864), seznam modernih zmot, kot protest zoper nameravani izgon katolicizma iz javnega življenja. Katoliška cerkev nikakor ne mara posegati v državno področje, kakor tudi ne dopušča državi, da bi se ona vtikala v notranjo cerkveno sfero. Je pa tudi gotovi mejni pas med cerkvijo in državo, na katerem sta obe kompetentni (šolstvo, zakonske zadeve, skrb za bolnike in uboge). S tega terena se katoliška cerkev nikdar ni dala izriniti, marveč je sprejela borbo, kojo ji je vsilila moderna nevernost in verska mlačnost s svojimi kulturnobojnimi, proticerkvenimi nakanami. K tej borbi je cerkev pozvala svoje sinove.

Apel na narod ni ostal brez odmeva. Na tisoče cerkvi vdanih sinov in hčera se je zbiralo na katoliških shodih ter mogočno dvigalo svoj glas v obrambo cerkvenih in lastnih pravic. To so pravcati zbori Ecclesiae militantis.

Vzor vsem katoličanom kot mojstri organizacije katoliških shodov so bili Nemci, utrjeni v svoji katoliški verski in politični zavesti predvsem po kulturnem boju, tako da je veliki Leon XIII. o njih vzkliknil: *Germania docet!* Katoliška Italija se je ob njihovem navdušenju vnela in se zbudila iz mrtvila, ki jo je vanjo pogreznil plitvi nacionalistični in asocialni liberalizem, tako da danes malodane prvači katoličanom. Katoliška Francija se je zlasti po preganjanju, ki ga je trpela pod Combesom, visoko dvignila. To je vplivalo tudi na Belgijo, kjer so si zavedni katoličani kmalu priborili vodivno vlogo v državi. Španija sledi tem zgledom. Pa tudi tam, kjer katoličani tvorijo precejšnjo manjšino, v Ameriki, Angliji, Holandiji, dajo katoliški shodi pobudo za verski in javni preporod, ki ima svoj indirektni blagodejni vpliv tudi na njihove drugoverske sodržavljane. Med Slovani se novodobno katoliško gibanje v znamenju katoliških shodov utrdi predvsem med Poljaki in Čehi ter se organizira v čezdaljebolj vplivni faktor državnega življenja, tako da zmaguje nad stoletnimi predsodki, ustvarjenimi pod vplivom husitskega svobodomiselstva. In v najmanjših državicah — Latviji, Litvi itd. — postaja organizirano katoličanstvo politična sila.

V Sloveniji pa katoliški shodi tvorijo naravnost mejnike v zgodovini celega našega javnega življenja. Majhni po številu smo zato imeli velike može, predvsem Kreka, ki je znal zbuditi vse naše sile za iniciativno krščansko delo, tako da smo v tem oziru bili prvi med Slovani, ki so se pri nas navzeli ognja. Prvi katoliški shod leta 1892. je posvetil v mrak svobodnjaštva med nami in dvignil klic po jasnosti načel v javnem življenju. Drugi leta 1900. je izdelal vzorni socialni program. Tretji l. 1906. je v času, ko je svobodomiselstvo, opogumljeno po laični postavodaji v Franciji, zopet prehajalo v odločnejšo ofenzivo, slovenske katoličane pozval k še trdnejši in vsestransko izvedeni organizaciji. Četrty leta 1913. je bil nazunaj primerno takratni politični moči katoličanov najsijajnejši, je pa obenem povzel klic takratnega papeža po ponotranjenju verskega življenja ter imel spričo takratnih usodepolnih dogodkov v Avstriji ter

na svetovnopoličnem poprišču sploh tudi močno narodno obeležje. Nadaljne velike javne manifestacije katoliške misli je prekinila svetovna vojna.

Letošnji katoliški shod ima posebno obeležje in vелеvažen pomen. On je prvi, odkar obstoji nova naša država, nacionalna država Srbov, Hrvatov in Slovencev, nastala po svetovni vojni. V tej državi položaj katoliške cerkve še ni zakonito urejen. Vidovdanska ustava določa o razmerju cerkve in države sledeče: »Ujemčava se sloboda vere i savesti. Usvojene veroispovedi ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati. Usvajaju se one vere, koje su u ma kom delu kraljevine već dobile zakonsko priznanje. Usvojene i priznate vere samostalno ureduju svoje unutrašnje verske poslove i upravljaju svojim zakladama i fondovima u granicama zakona. Usvojene i priznate vere mogu održavati veze sa svojim vrhovnim verskim poglavarima i van granica države, u koliko to traže duhovni propisi pojedinih veroispovesti. Način, kako će se te veze održavati, regulisaće se zakonom.«

Tukaj je s splošnimi potezami skicirana ideja moderne paritetne države. Kakšna pa bo ta slika v podrobnostih, je odvisno od zakonov, ki jih ustava napoveduje. Temu zakonodavstvu je v vprašanju o razmerju šole do cerkve ustava opasno prejudicirala s temi določbami: »Nastava je državna. Sve škole moraju davati moralno vaspitanje i razvijati državljansku svest u duhu narodnog jedinstva i verske trpeljivosti. Osnovna je nastava državna, opšta i obavezna. U koliko će privatne škole i pojedine vrste njihove i pod kojim pogodbama biti dopuštene, odrediće se zakonom.«

V teh ustavnih določbah so indicirani šolski zakoni, ki so protivni bitnemu in prvenstvenemu pravu cerkve na vzgojo ljudstva in zlasti mladine. Od tega prava cerkev ne more odstopiti ter tudi nikdar ne bo odstopila. Ako bo v ustavi predvidena ideja državnega šolskega monopola, ki izključuje cerkev iz šolskega področja ali vsaj v največji meri omejuje njen vpliv na šolstvo, kot vodilna ideja prešinjala državne zakone o šolstvu, mora neizogibno priti do težkih sporov s cerkvijo.

Pr eden pride in da vobče ne pride do tega, je potrebno, da katoliki povemo javnosti jasno in glasno, kakšna so naša načela, katere so naše zahteve in po katerih principih bi se morala rešiti tista vprašanja, ki spadajo v skupno kompetenčno sfero med cerkvijo in državo. Jasna beseda je tem bolj potrebna, ker so beogradski vlastodržci vajeni na cerkev, na njene zahteve in pravice gledati z vidika pravoslavne vere, vznikle iz bizantinskega cesaropapizma.

V prvi vrsti torej jasna beseda bratom druge vere.

Potem pa prisrčna beseda sinovom in hčeram katoliške cerkve. Znani nemški pisatelj in apologet Hettinger je zapisal (»Aus Welt und Kirche«, uvod) te znamenite besede: »Katoliški cerkvi se imam zahvaliti za svojo najboljšo posest, za vso hrano svojega duha, za ves polet svoje

duše, za vso tolažbo svojega srca.« Brez pretiravanja smem trditi, da o slovenskem narodu veljajo te besede v pomnoženi meri. Katolicizem je najboljša posest našega naroda, v katolicizmu je vsa hrana njegovega duha, ves polet njegove duše, vsa tolažba njegovega srca. Vzemite slovenskemu narodu katoliško vero, in vzeli ste mu vse to, kar mu hrani duha, kar mu dviga dušo, kar mu tolaži srce, vzeli ste mu najboljšo posest, iztrgali ste dušo iz njega, in naš narod bi hiral in gineval, dokler bi ne izginil iz kroga narodov.

Vem, da bi nekaterim to bilo po volji. Ne srdim se nad njimi, ker ne vedo, kaj delajo. Obsoditi pa moramo tiste sinove katoliške cerkve ki vedo ali bi vsaj morali vedeti, kaj delajo. To so tisti, ki so obstopili zibelko naše države ter intonirali pesem: »Sedaj pa je klerikalizma konec.« In kaj je klerikalizem? Nič drugega kakor katolicizem, dosledno uveljavljen v javnem življenju. Njihova prerokovanja so se ravno tako malo izpolnila, kakor napoved voditeljev francoske revolucije leta 1789., da je katoliška cerkev v stanju umiranja. Ne, katoliška cerkev ni bila v stanju umiranja. Pač pa so v to stanje prišli tisti, ki so se v svojem življenju ravnali po členu 4. francoske ustave z dne 23. avgusta 1789. »Človek sme vse storiti, česar zakon ne prepoveduje.«

In pred to nesrečo, ki bi jo nad njega spravila nekaka interkonfesionalna jugoslovanska morala, hočemo mi obvarovati naš narod. Obramba in spas je v krščanskih organizacijah.

Zato pa krščanske organizacije za vse sloje in stanove, za vsak spol, za vsako starost! Predvsem za našo mladino, med katero ni krepkega, strasti obvladujočega idealizma brez životvornega krščanskega principa. Slovenska mladina, vsa v katoliške mladinske organizacije! Naše izobraževalne organizacije naj ne pozabijo, da so ter da morajo ostati glavni svetlo- in kulturonosci med našim narodom. Naše gospodarske, stanovske in strokovne organizacije naj pomnožijo svoje težnje in napore, da našemu ljudstvu in vsem njegovim slojem zasužurajo obstoj, razvoj in napredek. Pomnožimo, poglobimo, ojačimo in razširimo naše organizacijsko delo vsepovsodi! To geslo mora zveneti iz vseh govorov in sklepov katoliškega shoda. Evo, kako važne naloge ima peti slovenski katoliški shod v Ljubljani!

Odnosi katolištva do politike.

Anton Korošec, minister n. r.:

Katoliki in stranke.

Hvalevredno je, da pripravljalni odbor za letošnji katoliški shod v Ljubljani ne istoveti katoliškega shoda s shodom Slovenske ljudske stranke in da najaktivnejših politikov te stranke ne potiska v ospredje katoliške manifestacije. SLS presoja sicer vsa vprašanja javnega življenja

s stališča krščanskega svetovnega nazora in se prizadeva, da se vse sile verskega življenja in naziranja v narodu uporabijo za državo in družbo, vendar ni cerkvena, ni verska stranka, ampak izrazito politična stranka z jasno obeleženim kulturnim, socialnim in gospodarskim programom. SLS hoče biti stranka za celotni slovenski narod in zato imajo v njej prostora tudi pozitivno verni člani drugih krščanskih cerkev. In res ima SLS med pristaši in političnimi mandatorji n. pr. tudi protestante. Nadalje bi po mojem mišljenju ne bilo modro, ako bi se priprave za katoliški shod omejevale samo na stranko, ki se principiuelno in praktično podreja merilu krščanskega svetovnega nazora, tudi zaradi tega ne, ker je zame gotovo, da se smatrajo tudi v drugih strankah nekateri pristaši kot dobri verni katoliki, ki pa ne vidijo in ne spoznajo, da ali program ali pa praktično udejstvovanje njihove stranke ni v skladu s krščanskim svetovnim nazorom. Katoliški shodi pa imajo nalogo, da ljudstvo pridobivajo za katoliške ideje, da katoliško prepričano ljudstvo zbirajo in združujejo. Ekskluziviteta bi bila pogrešna, bi odbijala, bila bi ozkosrčna. Kakor katoliška cerkev, tako mora tudi katoliški shod z ljubeznijo razširiti svoje roke ter vabiti k sebi vse, ki so dobre in poštene volje. Končno gojimo vsi Slovenci naše države vročo željo, da pridejo na letošnji katoliški shod tudi Slovenci iz italijanske kraljevine, iz nemško-avstrijske republike in brezkraljevske kraljevine Madžarske, ki vsi niso organizirani v SLS. Krog udeležencev na katoliškem shodu mora biti, izvzemši seveda nekatalike, širji nego je krog SLS.

Ne smemo pozabiti, da mnogo ljudi skoro nevede in neopaženo, brez posebnega razmišljanja pride v kako stranko, n. pr. po prijateljih in tovariših, po rodbinskih tradicijah, po volji roditeljev, iz antipatije proti voditeljem drugih strank, iz različnih lokalnih razlogov, iz stanovskih ozirov, iz simpatije do gospodarskega ali socialnega programa stranke itd. Mnogo teh ljudi pride z dobrim krščanskim jedrom v stranke, ki ne izpovedajo katoliških načel, zato dan na dan lahko z boleščjo v srcu opazamo v drugih strankah ljudi, ki bi se čutili razžaljene, ako jim porečeš, da niso dobri katoliki. Nam ni za odbijanje, temveč za zbiranje, zato moramo na te dobre elemente v drugih strankah obračati svojo pažnjo, jih skušati ohraniti v krščanskem duhu do skrajnosti ter se truditi, da se privedejo v vsakem oziru na pravo pot. Zakaj bi tudi tem ljudem ne rekli: Dobrodošli na katoliškem shodu? Saj nimamo ničesar skrivati, ampak ravno nasprotno!

Zdi se mi, da se v slovenskem narodu mase strankarskih pristašev medseboj ne razločujejo, vsaj povečini ne, v treh pogledih: v pogledu na krščansko življenje v družinah, v pogledu, da je treba mladini krščanske vzgoje in v pogledu na dobroteljnost. To dejstvo mora vsakega katolika neizmerno veseliti, in te dobre strani je treba gojiti in ohranjovati, a ne uduševati z nespretno, surovo roko.

Mene vsakokrat gane, kadar čujem, da še v tej ali oni »liberalni« družini, ne samo po deželi, ampak tudi po trgih in mestih, in nikakor ne redko tudi po beli Ljubljani, molijo vsak večer rožni venec, neglede na to, da tudi vestno izvršujejo obveznosti glede nedelje in zakramentov. Lauda, Jerusalem, Dominum, da je še pri nas tako! Tukaj je treba sv. Petru metati mreže! Mi živimo v časih, ko je treba na živo vero v družinah polagati večjo važnost, kakor se to dogaja. Ako bi bil urednik kateregakoli naših nabožnih listov, bi v vsaki številki klical narodu: Ceterum censeo, ohraniti moramo svetost naših slovenskih družin! Dalekovidni Lev XIII. je vneto propagiral pobožnost k sv. Družini, ker je dobro vedel, da se krščanska obnova sveta more izvršiti le po družini. In veliki Ketteler pravi — doslovno ne morem citirati, ker pišem te vrste v inozemstvu daleč od svoje knjižnice — da je mogoče, da pridejo časi, ko bo morala krščanska družina prevzeti vse funkcije duhovništva. Ali že ne odmevajo ponekod koraki teh časov?

Tudi glede vzgoje mladine, v šoli in izven šole, priznava praktično še večina pristašev v vseh strankah načelo, da je treba krščanske vzgoje. Ali zaradi tega, ker ni druge učinkovitejše vzgojevalne etike nego krščanska, ali pa še iz odkritosrčnega verskega prepričanja, o tem ne govorimo. Dejstvo je, hvala Bogu, da je še tako! Zato je treba to načelo v narodu držati in utrjevati, ne samo v ozkih mejah katoliških političnih strank, temveč na široki bazi katoliških shodov, ki so pristopni vsem dobromislečim staršem in vzgojiteljem.

Med našimi pravoslavni brati na Balkanu se je ohranilo pravzaprav malo žive vere, a da krščanski duh med njimi še ni izginitil, to dokazuje njihova dobrodelnost. Ta temeljna čednost kristjanov, dejanska ljubezen do trpečega, naravnost bujno klije med njimi v vseh mogočih oblikah, kakor da bi hotela nadomestiti vse druge pomanjkljivosti verskega življenja. Da pride do zedinjenja katoliške in ortodoksne cerkve, to veliko zaželjeno delo lahko pripravljajo bogoslovni učenjaki, a izvršila bo to delo samo živa vera v Boga, koje glavna emanacija je na zemlji ljubezen do bližnjega. Sedanji sveti oče je z občudovanja vredno vneto zastavil svoje sile za gladojuče v Rusiji, da pokaže v kritičnem momentu veliko tvorno silo krščanske ljubezni v naši cerkvi. Tudi med našim slovenskim ljudstvom je ljubezen do bližnjega, osobito trpečega in potrebnega, izvirajoča iz vrela krščanstva, še v polnem cvetu. Celo rodbine, ki ne hodijo več v cerkev, gojijo še to cvetko iz vrta pozabljene matere cerkve. V tem pogledu moramo iskati neprestano stika z ljudmi usmiljenega in dobrega srca, da jih ob priliki, ki jo bo Bog določil, povrnemo polnim žarkom nezatemnelega solnca božje ljubezni. Z veseljem bi gledal med poslušalci in debaterji vsaj v karitativnem odseku katoliškega shoda vse one, ki še tako požrtvovalno izvršujejo dela usmiljenja med našim bednim ljudstvom, najsibodo katerekoli stranke. Nihče niti oddaleč ne misli, da bi naj pristostvovali manifestacijskim zborovanjem ali razpravam socialnih odsekov

ali telovadbi Orlov, a udeleževati se naj pridejo razprav, v katerih bo govorila ljubezen do bližnjega.

Gospod urednik! Ko ste mi naložili nalogo, da napišem članek »Katoliki in stranka«, gotovo niste pričakovali, da bom dokazoval, kako je dolžnost vsakega pristaša SLS, da se udeleži, ako le mogoče, letošnjega katoliškega shoda v Ljubljani. Ta dolžnost je samaposebi umevna. Na katoliškem shodu v Ljubljani si bodo škofje, duhovniki in verniki nanovo prisegli in se zedinili, da hočejo in kako hočejo stati na straži za katoliško vero med slovenskim narodom!

Anton Bonaventura Jeglič, knezoškof:

Cerkev, duhovnik in politika.

Glede tega vprašanja, ki se teoretično dosti lahko reši, praktično pa v dejanskih razmerah vsakega časa prizadeva velike težave, je najbolj varno in razodeti resnici najbolj odgovarjajoče, če se vprašamo, kaj o tem govore od Boga postavljeni vrhovni pastirji cerkve.

V tem oziru prav dobro vemo, kaj mislijo papeži. V znani božični okrožnici piše papež Pij XI.: »Četudi cerkev drži, da naj se v zemeljske in čisto politične zadeve ne vmešava brez razloga, vendar pa se po svojem pravu prizadeva, da ne bi državljanska oblast tega vzela za povod, se na katerikoli način postaviti zoper one blaginje, v katerih je zadržana večna blaženost ljudi ali jih po svojih postavah in zapovedih oškodovati in uničevati ali omajevati božjo ustavo cerkve, ali teptati sveta božja prava do državljanske (civilne) skupnosti.« To so načelno važne besede. Brez razloga se Cerkev ne vmešava v čisto politične zadeve. Vendar pa so le prepogosto dani razlogi, da se mora vmešavati, ako bi namreč civilne oblasti po svojih naredbah kršile pravice Boga in vernikov.

Isto načelo ima sv. stolica pred očmi v izjavi z dne 22. novembra 1922 o italijanski ljudski stranki: »Verna načelu, da se ne pusti zaplesti v politično vrvenje, je sv. stolica večkrat izjavila, da nima in tudi v prihodnje noče imeti nič skupnega z ljudsko stranko, vendar si pa pridržuje nastopiti zoper njo, kakor zoper vsako drugo stranko, kadar bi kaj zaključila, kar se ne strinja z načeli vere in krščanske pravice.« Izjava je jasna. Cerkev bdí nad političnim pokretom strank; sicer se ne vmešava vanj, pač pa skrbno pazi, da ne bi s prave poti zabredle. Seveda v škofijah ima to sveto nalogo škof.

Kaj pa duhovnik in politika? Odgovor je nekoliko bolj težak, ker v duhovniku sta nekako dve osebi: je duhovnik in državlján. »Splošno bi bilo pogrešno,« trdi papež Leon XIII. (Immortale Dei 1885), »ko bi duhovnik javne zadeve le z daleč gledal, ne se jih pa udeleževal, kar bi bilo toliko, kakor da za javni blagor noče nič prispevati; in tem bolj bi bilo tako ravnanje pogrešno, ker, ako bi bili kleriki in katoliški možje nedelavni, bi mogli vajeti v roke dobiti možje, katerih nazori ne bi vzbui-

jevali upanja na večno zveličanje.« Isti papež uči, da naj duhovniki kot taki čuvajo nad Sionom, da ne bo trpel škode, kot državljani pa so dolžni dobro države po svojih močeh pospeševati in se jim zato ne smejo vzeti državljska prava.

Jasno govori o tem tudi sv. stolica v zgoraj imenovani izjavi, rekoč: »Ni dvoma, da se ne škofu ne duhovniku ne more oporekati pravica, da imajo kot privatni državljani svoje mnenje in da dajejo prednost tej ali drugi politični struji, samo da se naziranje te struje strinja s pravo vestjo in z versko koristjo. No, istotako je jasno, da se morajo, v kolikor so škofje in duhovniki, vzdržavati vsake borbe med strankami in da morajo biti vzvišeni nad vsako čisto politično razpravo. Res pa je, da se v praksi ne morejo lahko določiti meje označene razlike; zato v posameznih slučajih ne bo lahko trditi, v koliko se kako določeno duhovnikovo delovanje tiče samo njegovih državljskih pravic in v koliko je v zvezi s pravico javne osebe, ki izvira iz njegove službe. V teh dvomnih slučajih in sploh v onih, v katerih bi delovanje škofa ali duhovnika škodovalo verskim interesom, ki so jim poverjeni, dober dušni pastir ne bo nič dvomil, da naj se takega dela vzdrži.«

Kdo pa naj v teh zapletenih razmerah duhovnikovo delovanje vodi? Gotovo škof, ki z budnim okom pazi na razne pokrete socialne, gospodarske in politične. Ako škof utemeljeno misli, da bi kak velepomemben političen korak katerekoli stranke utegnil škodovati verskemu življenju posredno ali neposredno, pa za to po dolžnosti okolnostim primerno z vso svojo veljavo nastopi, ali sme duhovnik delati za obsojeni korak? Disciplina ga veže, da se ravna po škofovem navodilu. Ali ne bo pohujšal vernikov, ako nastopi zoper škofa, ali ne bo zaupanja izgubil sam, ali pa ga zmanjšal škofu, ali ne bo zakrivil razdora med duhovniki?

Pa duhovnik morda dvomi, da je škof pravo zadel. V tem slučaju se mora premagati in slediti škofu, prepričan, da vendarle škof malo dalje vidi in zadeve bolje presoja, kakor on sam. Kaj pa, ako za gotovo ve, da se škof moti, kar je mogoče? Ta slučaj bi bil jako žalosten in zares težak. Mora pač iskreno moliti, da ukrene pot ne svoje strasti, ampak pot, ki jo bo mogel zagovarjati pred Bogom. Toda zadeva je čisto politična. Kaj pa v tem slučaju? V našem času je komaj kaka zadeva čisto politična, za vsako je daleč v ozadju versko naziranje in vpliva na njo. Kaj pa, ako škof pri taki dozdevno čisto politični zadevi na to misli in to vidi? Morda bolje od posameznih duhovnikov? In nazadnje: kaj pa cerkvena disciplina? Ali se ne boš premagal, da jo vzdržiš in ne daš pohujšanja? Papež Pij XI. pravi v omenjeni okrožnici: »Bolj tesno bodo z nami zvezani in mi v očetovski dobrohotnosti z duhovniki, kolikor bolj dragovoljno in tesno se bodo oni oklepali svojih škofov kot svojih voditeljev in učencov, in sicer s svetostjo življenja in v popolni pokorščini.«

Brez vsakega dvoma je, da bi nasprotno ravnanje če ne takoj in neposredno, pa gotovo tekom časa vedlo stran od Cerkve in da naspro-

tuje njenemu duhu, kakor se razvija in čezdaljebolj očituje v njeni zgodovini. To morajo dobro premisliti vsi oni, ki med vero in politiko potegnejo preostro mejo, da se morejo potem odločiti za svojo smer v javnih vprašanjih. Če bi to postalo splošno, bi se sploh pretrgala tista vez, ki obstoja med naravnim in nadnaravnim, med verskimi načeli in javnimi zadevami ter bi cerkev samo — kolikor se tiče njene človeške strani — razdvojilo. Prišli bi čisto gotovo do onih razmer, ki so vladale na vzhodu, kjer cerkev končno v javnem življenju sploh ni ničesar več pomenila. Teža pa se moramo katoličani skrbno varovati.

Cerkev in državljansko občestvo

P. Angelik Tominc O. F. M.:

Cerkev in država v srednjem veku.

Če se z brzim pogledom po zgodovini ozremo na razvoj odnošajev med cerkvijo in državljanskim občestvom, lahko opazujemo trojen stadij: 1. dobo, ko je bila katoliška cerkev od paganstva preganjana; 2. dobo, ko se je katoliška cerkev v krščanskem občestvu povzpela do vrhunca svoje moči in je ves kulturni svet predstavljal nekako teokracijo, in sicer zapad papeško, vzhod pa cesarsko teokracijo; 3. dobo medsebojne rivalitete med cerkvijo in državo, ki je sicer zdaj več zdaj manj vedno obstojala, je pa danes vsled čezdalje večjega razcerkvenjenja javnega življenja bolj kot kdaj očita.

Ideje preoblikujejo vekom lice.

Anton Mahnič.

Gorčično zrno je bila mala četica Izraelcev, ki se je edina v veri v Jezusa zbirala po njegovi smrti v Jeruzalemu okoli apostolov, katerim je načeloval Peter. Toda apostolom je bilo rečeno: Pojdite in učite vse narode! Oboroženi z močjo sv. Duha so pričeli s svojim misijonskim delom najprej v Jeruzalemu samem, potem pa tudi po vsem tedaj znanem svetu. Že okoli leta 100 po Kr. najdemo v vseh večjih mestih ob Sredozemskem morju cerkvene občine, katerim so se leto za letom pridruževale nove. S tem širjenjem krščanstva je naravno moralo stopiti na dan tudi vprašanje o odnosu cerkve do države.

Krščanstvo se na prvi pogled kot neke vrste orientalska vera, kakršnih je po Rimu kar mrgolelo, Rimljanu ni moglo zdeti državi nevarno, tembolj ko ni samó nalikovalo toleriranemu judovstvu, marveč je z državne stališča bilo še boljše, ker ni vsebovalo marsikakega za pagana odbijajočega predpisa in običaja. Vendar pa je katoliška cerkev že zgodaj prišla v konflikt z rimsko državo. Glavni povod k temu je dalo nedvomno njeno čudovito razširjenje med vsemi sloji prebivalstva. Po svojih dogmah kot takih in strogih etičnih zahtevah na posameznika cerkev nikakor ni

tajila državljanskega občestva in bi tudi ne bila prišla v praktično nasprotje s paganskim zamisлом države, če bi se ne bila tako naglo razširjala in globoko zasajala v srca, pri čemer se je kmalu pokazalo, da se po vplivu krščanstva mora polagoma hali popolnoma spremeniti rimska državna ideologija, ali pa mora nastati med cerkvijo in državo boj na življenje in smrt. Kristjani so sicer priznavali državo, plačevali redno svoje davke in po nauku apostolov celo molili za svoje vladarje in oblastnike, toda kljub temu je bilo njihovo naziranje povsem različno od paganskega. Država in cerkev sta bili sicer obe postavljeni od Boga, toda prva posredno potom razuma, ki ga je Bog človeku ustvaril, druga pa neposredno, in stoji zato po odličnosti nadnaravnih nalog nad naravnimi in časnimi nad državo. Naravna posledica tega naziranja je ta, da je treba Boga bolj poslušati kakor ljudi in da so tudi kralji in cesarji Bogu odgovorni za svoje ravnanje in vladanje. Temu nasprotno pa je bila paganska vera državna institucija, katere vrhovni predstojniki so bili cesarji sami, ki se jim je že v življenju, še bolj pa po smrti izkazovala božja čast. Če še omenimo njihov državni absolutizem, je povsem naravno, da so kristjani morali postati v njihovih očeh kaj kmalu protidržaven element. Druga taka prevratna ideja, ki je bila na prvi pogled nedolžna, dokler se je katoliška cerkev omejevala le na male občine, ki pa je takoj, kakor hitro se je začela širiti, morala dobiti povsem drugo lice, je bila ideja vesoljnega moralnega bratstva in enakosti vseh ljudi, ki je naravno morala po svojih posledicah roditi tudi večjo ali manjšo socialno svobodo vseh ljudi. Če pomislimo tu na stališče, katero je zavzemal rimski državljani do vseh podvrženih narodov, zlasti še do sužnje, je moralo slehernemu Rimljanu sčasoma postati jasno, da bo z istim dnevom, ko se bo razširila ta ideja svobode in bratstva med ljudstvom samim in še bolj med mnogoštevilnimi sužnji, konec njihove absolutne oblasti, sloneče povsem na suženjskem gospodarstvu. S tega stališča je razumljivo, da je moral nastati boj med cerkvijo in državo. Samoposebi razumljivo državni mogotci niso povedali pravega vzroka, ampak so obdolževali kristjane, da so krivi vseh nesreč, požiga Rima, suše in dežja itd. Začela so se preganjanja kristjanov, ki so s presledki trajala skoro tristo let. Zmagala je katoliška cerkev, ki je ta preganjanja niso uničila, ampak le še bolj okrepila. Proti cerkvi se tedaj ni dalo več vladati, bila je premočočna, zmagala je ideja nad mečem in surovo silo. To je uvidel tudi Konstantin Veliki in zato je sklenil vladati z njo. Nastalo je tako nekako ravnovesje med cerkvijo in državo, ki pa ni moglo trajno obstati. Kakor hitro je namreč cerkev bila od državljanskega občestva priznana, je nastal boj za premoč ene institucije nad drugo, kajti cerkev po svojem bistvu nosi na sebi pečat moralne supremacije in vsled tega nujno svoj vpliv razteza tudi na posvetne zadeve državljanskega občestva, ki so z moralnimi nalogami krščanskega človeštva v zvezi. Ker pa pokristjanjena rimska država seveda ni bila več krščanstvu nasprotna kakor je bila poganska ali kakor

je n. pr. danes moderna, zato se je ta borba sukala okoli vprašanja, ali vladaj poglavar krščanske države tudi krščanski cerkvi, ali pa vladaj vsemu krščanskemu občestvu s posredstvom krščanskega monarha papež kot poglavar cerkve.

Prva možnost, nadoblast »cezarja nad prvosvečenikom«, se je, kakor vemo iz zgodovine, uresničila na vzhodu. Res da krščanski monarh, polastivši se ali prisvajajoč si vrhovno oblast tudi nad duhovnimi zadevami, ni šel za uničenjem krščanskih verskih in moralnih vrednot, toda ta usurpacija nepristojne oblasti je vendar tako nasprotna pravemu, bogohotnemu odnosu med cerkvijo in državo, da je iz te usurpacije sčasoma nujno sledilo oslavljenje in naravnost paraliza vzhodnega krščanstva, ker so namreč na ta način posvetni interesi popolnoma zavlادali nad duhovnimi.

Druga možnost, naravnostna in neomejena papeška teokracija, se je uveljavila vsaj deloma na zapadu. Toda tudi ta more (ne mora!) in je vsled človeške slabosti tudi dejansko privedla do podobnega rezultata, da so namreč tudi posvetni interesi praktično čestokrat zavlادali nad duhovnimi.

»Ahi, Constantin, di quanto mal fu matre,
Non la tua conversion, ma quella dote
Che da te prese il primo ricco patre!«

(»Da moral Konstantin, to zlo vsejati
je — ne tvoj krst! — dar roke plemenite,
ki papež ga sprejel je, odslej bogati!«)

Dante Al. Inf. 19, 115—118.

Sicer se opira ta Dantejev izrek na zgodovinsko neresničen dar Konstantinov, vendar vsebuje veliko resnico, da je ravno prekomerna svetna oblast papežev in škofov dala povod k žalostnemu obratu zgodovine katoliške cerkve v srednjem veku. Dokler je bila cerkev ubožna, je kljubovala vsem viharjem, kakor hitro pa je dobila v roke svetno oblast, je ravno ta, četudi le indirektno, povzročila veliko škodo katoliški cerkvi.

Že v 6. stoletju vidimo papeža na čelu male rimske državnice, ki je nastala potom daril itd. Ker se bizantinski cesarji niso za Rim in Italijo prav nič brigali, kakor kvečjemu v toliko, da so od zapada zahtevali visokih davkov, je naravno, da je ljudstvo v papežih videlo svoje naravne zaščitnike, ki so jih z besedo in odkupnino večkrat obvarovali pred sovražnim plenjenjem. Moč papežev je tako po obsegu cerkvene države kakor tudi politične oblasti vedno bolj rastla in dosegla svoj višek pod papežem Inocencom III. Nemalo so k temu pripomogle tudi ideje, ki jih zastopa že sv. Avguštin v svojem spisu: *De civitate Dei*. Svet je po njegovem mnenju po padcu angelov in prvega človeka kraljestvo satanovo. Toda že od vsega početka se je začel v njem kazati protivpliv kraljestva božjega, začeniši od Abela, prerokov in očakov notri do Kristusa. S Kristusom pa

začne zmagovati božje kraljestvo, od njega ustanovljena cerkev, ki ima vse za to potrebne pripomočke, božjo besedo, zakramente in hierarhijo, po katerih se rešijo vsi iz kraljestva satanovega. Satan tako polagoma zgublja svojo moč nad narodi, ki vstopajo v katoliško cerkev, le posameznike še lahko zapeljuje. Cerkev je po Avguštinu velika božja zgradba, določena, da sprejme vase vsa ljudstva in vse narode ter jih vodi k njihovemu končnemu cilju v nebesa. Država in državna oblast ima pomen le pod okriljem cerkve in v zvezi z njo. Kakor je Bog le eden, ki vlada svet, enako mora tudi vse, kar je v cerkvi božji, biti pod njenim okriljem in ji služiti. Ker ima pa celo krščanstvo svoj zadnji cilj onkraj sveta in mu mora zato najvišja postava biti božja postava, ki je izročena v varstvo hierarhiji, zato je jasno, da mora svetna postava biti od nje razsvetljena in vodena, in svetna oblast mora biti služabnica in orodje cerkve. Ves program je torej idealno zamišljena teokracija, toda premalo se upošteva dejansko stanje ljudi, vsled česar se tudi ni mogla držati.

Razumljiva je na podlagi teh idej tesna zveza med cerkvijo in državo. Cerkev je upravljala marsikaj takega, kar danes smatramo za državno področje, obratno pa je tudi država sodelovala na cerkvenem polju, kjer je država kaznovala strogo cerkvene delikte, kakor praznoverje, prestop posta, neposvečevanje nedelj itd., nasprotno pa je tudi cerkev preganjala zgolj svetne pregrehe, kakor ponarejevanje denarja, rop, umor itd. Država je bila, kakor lepo pravi Böckenhoff, nekako vzdana v katoliško svetovno cerkev; temelj je bil obema isti: enotna vera, njene dvorane so se bočile nad državo in vsemi njenimi sestrami državami, njena kupola, papeštvo, je presegalo vse državne stolpice in bila višek vse oblasti na zemlji, in to je bilo tudi čisto naravno vsled enotnega svetovnega naziranja. Namen cerkve je daleko presegal namen države, katere naloga je bila skrbeti za mir na zunaj in varstvo pravice na znotraj. Tudi služba kraljev se je presojala s čisto verskega stališča. Po besedah sv. pisma so bili namestniki božji, dolžni pred Bogom najstrožjo odgovornost za izročeno jim ljudstvo. Maziljenje in kronanje je dalo njim samim, pa tudi ljudstvu nekako vzvišenost v smislu kraljestva v starem zakonu.

Na podlagi takega pojmovanja o namenu cerkve in države je povsem razumljivo, da se je cerkvi pripisovala nadoblast nad državo, in sicer povsod, kjerkoli je prišel za slučaj konflikta v nevarnost višji namen cerkve. Praktično pa je to imelo zelo dalekosežne posledice: papež je postal takorekoč središče evropskih narodov tudi v političnem oziru. On je podeljeval nemško cesarsko krono in s tem čast, ki je nositelju dajala prednost nad vsemi krščanskimi knezi. Pomen papeštva je še bolj rasel, ko so sv. stolico večkrat prosili za poravnavo v prepirih za prestol. Zgledalo je skoraj, kakor da papež razdeljuje evropske vladarske krone, ker so se celo novospreobrnjeni narodi obračali v Rim za sprejem v evropsko zvezo narodov, za ono priznanje torej, ki se dandanes vrši potom diplomatskih pogajanj in kongresov. Mnogi monarhi so se postavili celo

pod varstvo sv. stolice in letno plačevali davek ali pa so stali v nekakem fevdalnem razmerju do nje. Knezi sami so klicali papeža za razsodnika v spornih zadevah, ki se dandanes obravnavajo na mednarodnih kongresih. Višek papeževе oblasti pa se kaže v tem, da so papeži odstavljali kralje in kneze in njihove podložnike odvezavali od prisege zvestobe. Bila je to popolna teokracija, ki je svoj vrhunec dosegla v Inocencu III. Vendar, kakorkoli že občudujemo to velikopotezno idejo Avguštinovo, ki se je na ta način v najpopolnejši meri uresničila, v praksi se je, ker predpostavlja ljudi, kakršni bi morali biti, ne pa kakršni dejansko so, izrodila in se je morala umakniti. Pokazalo se je tukaj staro zlo, da imata oblast in denar na ljudi vedno poguben vpliv.

Zgodovina to potrjuje. Čim bolj je spočetka skromna cerkvena država začela rasti na obsegu in čim bolj se je večal vpliv papežev, tem bolj je postala papeška tiara vredna poželenja, cilj, za katerega so se trgale posamezne plemiške rodbine. Sijajni dvor, ki so ga imeli papeži, primerno svojemu vplivu, je slabo vplival na kardinale, posvetni duh jih je storil dostopne podkupovanju. Posledica obojega so bili nekateri slabi papeži. Njih imena in žalostna zgodovina je znana. Kralji in cesarji so vedeli, da so ravno samostani in stolne cerkve središča kulture, radi so škofoe vsled njihove visoke izobrazbe tudi spraševali za svet, in v znak hvaležnosti in priznanja njih časti in delavnosti so jim v bogati meri podeljevali fevde. Kakorkoli so bili ti fevdi in bogastvo samostanov samonasebi nedolžni. — vemo namreč, da so se kljub bogastvu posamezni samostani ohranili dobri in kljub fevdom najdemo mnogo dobrih škofov, — vendar je imelo to premoženje dvojen slabi vpliv, kakor smo videli pri papeštvu. Tudi škofijske časti se je polastilo poželenje posameznih družin, in vrhu tega so cesarji in kralji s podelitvijo fevda dobili pravico nastavljanja škofoe, ki pa niso bili žal le premnogokrat izbrani z ozirom na izobrazbo in duhovni poklic, ampak z ozirom na rodbinsko pripadnost in podkupno vsoto. Škofije, kanonikati in samostani se niso oddajali vedno najvrednejšim, temveč so jih cesarji in kralji ter posamezne plemiške rodbine smatrali za nekako oskrbovalnico mlajših sinov, ki so bili na ta način dobro preskrbljeni. Lahko si pač mislimo, koliko duhovniškega čuta so morali imeti taki škofje, kanoniki, redovniki. Slaba mati, laična investitura, je rodila dve še slabši hčerki: simonijo in nikolaitizem.

V srce je pač bolelo to žalostno stanje katoliške cerkve dobre papeže. Skušali so tudi z vsemi razpoložljivimi sredstvi pridobiti cerkvi popolno prostost. Kajti pokazalo se je nekaj čudnega, paradoksnega, a vendar popolnoma naravnega. Nadvladstvo cerkve nad vso posvetno oblastjo jo je privedlo polagoma do sužnjevanja posvetnemu. Nad sto let je trajal ta boj za svobodo cerkve, zmagala je sicer cerkev, toda s hudimi ranami. Komaj se je otreslo papeštvo nemške odvisnosti, je zašlo v francosko. Vsled številnih protipapežev, ki so jih skušali uveljaviti nemški cesarji, se je ljudstvo polagoma navadilo na shizmo, in tako so poleg

drugih činiteljev posvetni kardinali povzročili veliko shizmo, ki je zadala papeštvu rane, od katerih se ni več opomoglo.

Prevelika svetna oblast in premoženje je tako povzročilo slabe papeže in škofe. Po starem pregovoru: *Qualis rex, talis grex*, je ljudstvo izgubilo svojo globoko vero. Nemala posledica tega je bila tudi reformacija. S tem pa je izginil skupni temelj cerkve in države, ki je bil predpogoj srednjeveške teokracije. Nastopil je nov način razmerja med cerkvijo in državo, razmerje odkrite medsebojne rivalitete.

»Kakor je namreč posamezen človek po svojem večnem namenu neodvisen od države, tako mora biti neodvisna tudi tista božja ustanova, ki vodi ljudi k večnemu namenu.«

»Mi nočemo podjarmljenje države po cerkvi.«
Janez Ev. Krek.

Zgodovina je v resnici učiteljica življenja. Jasno spoznamo iz tega kratkega pregleda, da obe oblasti, tako cerkvena kakor državna, sestojata iz človeškega in božjega elementa. Pokazalo se je, da meč in sila nista bila v stanu ugonobiti idejne moči cerkve, ko je bila še neznatno gorčično zrno, tem menj bi bilo kaj takega mogoče dandanes, ko obsega celi svet. Na vzhodu se je pokazalo, da nadoblast države nad cerkvijo vede do popolnega razsula cerkve, kar vidimo ravno danes z vso jasnosjjo na pravoslavni cerkvi, katera je razbita v atome in brez poglavarja. Pokazalo se je pa tudi, in to na zapadu, da je nadvlada cerkve nad državo tudi v zgolj posvetnih rečeh cerkvi škodljiva, ker pač cerkev sestoji ne samo iz božjega, ampak tudi iz človeškega elementa, katerega so ravno vsled te oblasti vrivali v vodstvo cerkve le preveč. Kaj je torej prav?

Tako cerkev kakor država sta v svoji vrsti popolni družbi in morata biti radi različnega delokroga obe tudi popolnoma neodvisni druga od druge. Narava obeh, ki imata za podanike iste ljudi, četudi z različnega vidika, zahteva po eni strani popolno medsebojno nezavisnost, na drugi strani pa prijateljsko medsebojno podpiranje in zvezo. Cerkev se ne more vmešavati v stvari, ki spadajo v področje države, pač pa pospešuje blaginjo države s krepostmi, ki jih v vernikih neguje. Obratno se pa tudi država ne sme vmešavati v zadeve in delokrog cerkve, ampak je dolžna že iz ozirov na lastne koristi cerkev prijateljsko podpirati v njenih stremljenjih. Čim bolj jo v tem stremljenju podpira država, tem lažje vrši svoj poklic, če pa tega ne stori, tedaj ga cerkev vrši pač brez nje, kakor to dela v državah, kjer je izvedena ločitev cerkve od države. Cerkev mora biti svobodna, ker drugače ne bi mogla vršiti svojega visokega poslanstva. Le tako je namreč mogoče, da lahko vsak, ki bi skušal rušiti temelje javnega življenja, najde v cerkvi nezmotno, pa tudi neustrašeno zagovornico resnice in pravice. Tudi vladarjem je dajala cerkev po spričevanju povestnice po svojih škofih, najsijajnejše pa po rimskem papežu, brez bojzani opomine in svarila. To svojo nalogo izvršuje kato-

liška cerkev tudi dandanes. Kažejo nam to socialne okrožnice Leona XIII., mirovno delo Benedikta XV. in v najnovejšem času pismo papeža Pija XI. kardinalu Gasparriju o vprašanju reparacij. Zato cerkev mora biti svobodna. Obe oblasti pa morata ostati v svojih mejah. Državi je potrebna cerkev, ki vedno znova poudarja princip in zavest bratstva, enakosti in svobode vseh ljudi v državi, ker bi drugače država pogosto in morda celo trajno utonila v morju absolutizma. Pa tudi cerkvi je država potrebna. Potrebna ji je pozitivno in negativno. Kljub temu namreč, da je cerkev sicer božja ustanova, vendar so vsled človeškega elementa, iz katerega poleg božjega sestoji, tudi v njej možni izrastki, zato jo Bog — rekel bi, nekako providencialno — vzgaja s tem, da od časa do časa nastopi zdaj tu, zdaj tam kak kulturni boj ali preganjanje, ki cerkve sicer ne ugonobi, ker je zidana na skalo, pač pa vedno znova pomladi in obnovi. Zgodovina kulturnega boja v Franciji in Nemčiji jasno kaže, da se katoliški cerkvi tudi kulturnega boja ni treba bati. Čim bolj je namreč cerkev preganjana, tem bolj je krepka in močna, tem bolj cvete.

Da zaključim: ne nadvlada ene nad drugo, ampak obojestranska svoboda na obojestransko prav razmejenem in pojmovanem področju ob medsebojni prijateljski podpori, oziroma kooperaciji, ki je potrebna z ozirom na to, da smo kristjani državljani takorekoč dveh držav: duhovne in svetne — to je pravi odnos med cerkvijo in državo. Duhovno ima seveda brezsporno prednost pred svetnim, ampak zaraditega ni nujen konflikt med njima, dokler je družba sploh še resnično krščanska. Cezar in pontifeks morata v krščanski družbi drug drugemu biti prijatelja in drug drugega v svojih nalogah podpirati. Največji sovražnik obeh je pohlep po oblasti z a r a d i o b l a s t i in ne zaradi višjih namenov, ki jim ima oblast služiti (Vladimir Solovjev).

Kjer ni teh predpostav, nastanejo spori. V srednjem veku se ta spor ni še dotikal biti krščanstva v toliko, da bi bilo državljansko občestvo po svojih vladarjih hotelo v cerkvi zadeti krščanstvo kot tako, to je, tajiti prvenstvo nadnaravnega nad naravnim sploh. Danes je to drugače, danes je borba med cerkvijo in državo mutatis mutandis zopet to, kar je bila takrat, ko sta cesar in pontifeks predstavljala dva drug drugemu čisto nasprotna svetova. Mogoče, da smo tudi ta stadij v letih po vojni prekorčili in da vstaja na obzorju zopet nova doba kooperacije cerkve z državo: toda o novi dobi v tem članku sploh ne nameravamo delj govoriti. Kljub temu more moderni čas iz navedenih misli črpati nekaj naukov zase.

Josip Jeraj, profesor bogoslovja:

Cerkev kot etično-socialni problem.

V reviji »Nova Evropa«, VII., 1, je bilo objavljenih več člankov o cerkvi in državi. V teh člankih so zastopani pravoslavni in katoliški vodilni cerkveni politiki. Iz vseh člankov je več ali manj razvidno, da potrebujemo v sedanjih časih cerkve, da more izpolnjevati versko-kulturne naloge. Seveda niso član-

karji edini, kakšna naj bo ta cerkev. Katoliki hočemo samostojno in neodvisno univerzalno cerkev, kakor je že vnaprej določena po božjem in naravnem pravu. Pravoslavni mislijo predvsem le na narodno in državno cerkev. Potreba univerzalne cerkve ne čutijo. Prota Jakšič celo zanika mogočnost univerzalne monarhične cerkve, ki je po njem le utopističen ideal. Vzrok za to mu je, ker »nema ljudi, ki jednako vole tudi narod v državi kao svoj, i koji većma vole nebeško carstvo nego zemaljsko«. — »Sveopća crkvena monarhija je lepa zamisao, ali za zemlju nešto suviše idea'no, a nema ničega goreg od izpačenja idealnog.« — Zato hoče nasloniti celo cerkveno upravo na »nacijo«, državo. Tam najde cerkev seveda čisto »zemaljsko« obliko. Tako mu je končni ideal narodna cerkev, ali bolje cerkev kot »civilni departement« v državi.

Razen tega meče na »papirsko« cerkev celo kopico očitkov, ki kažejo, kako slabo da je danes oficielno pravoslavje poučeno o bistvu in nalogah univerzalne cerkve. Iz članka Jakšičevega se spozna, da nima nobenega pojma o višjih etičnih in socialnih nalogah cerkve v sedanjih časih in da tiči še do vratu v bizantinski cezaropapistični ideologiji cerkve. Sedanji časi zahtevajo uresničenja samostojne, nezavisne cerkve, kakršna nikakor ne more biti narodna ali državna cerkev. Kulturno-socialni razvoj gre danes v čisto drugi smeri v prilog univerzalni cerkvi in ne partikularističnim cerkvam. Procvtanje katoliške cerkve v najnovejšem času je najsijajnejši dokaz za možnost veličastne koncepcije univerzalne cerkve. Prota Jakšič se tudi jako moti, ako stavlja Rim in Carigrad v isto vrsto, kar se tiče partizanske cerkvene politike in potem s tega stališča dokazuje, da je sploh nemogoča na zemlji nepristranska univerzalna cerkvena monarhija. Rim se ni dal zlorabljeti od nobene državne oblasti kakor so to storili carigradski patriarhi. Saj je ravno dosledno in nízprosno čuvanje nezavisne cerkvene oblasti naprtilo rimski cerkvi očitjanje, da je državi nevarna. Prota Jakšič že vnaprej obupuje, kakor kaže njegov članek, o možnosti katerekočij cerkvene oblasti, ki bi bila neodvisna od narodnih in državnih instinktov. Zato bomo v naslednjem sestavku dokazali, da je »sveopća crkvena monarhija« na tem svetu ne samo mogoča, temveč tudi neobhodno potrebna.

Nujnost univerzalne cerkve.

Prota Jakšič se ogreva za narodne cerkve. Vendar razvoj novega časa gre proti partikularizmu v smeri univerzalizma, tudi v verskem oziru. To gibanje se v naših časih poživlja tem bolj, ker je individualizem 18. in 19. stoletja spravil človeštvo v vseh vprašanjih v bankerot. Etično, državno, politično, socialno in gospodarsko življenje potrebuje enotnosti. V srednjem veku je vladala ena univerzalna katoliška cerkev. Celotno etično-socialno življenje se je promatralo z enega vidika svetovnega naziranja katoliške cerkve. Razkol in reformacija sta razbila to edinstvo. Posledica je bil individualizem vere, npravne zavesti in kulturnega prizadevanja, ki je povzročil neomejeno svobodo tudi v političnem in gospodarskem življenju. Rousseaujev pojem o državi je klasičen izraz tega individualističnega razkroja družbe. Individui se združujejo v prosti pogodbi v države; država ni nič višjega kot vsota individuov, ki nima nobene druge oblasti kakor tiste, ki so ji jo dali posamezniki. Kakor država so se tudi vsa druga polja človeškega udejstvovanja emancipirala od univerzalnih idej cerkve. Zavladal je individualizem v etiki, umetnosti, seksualnem življenju, politiki in verskih vprašanjih (narodne cerkve). Vsako polje si sedaj prizadeva iz samega sebe ustvariti pravila za svoje udejstvovanje. Smatra se za samonamen. Življenje se tako individualizira in razkraja. Ni več organične zveze med posameznimi udi istega živega človeškega organizma. Človeški organizem bolega. Posebno ker je moderni razvoj prosvatnega in gospodarskega življenja prinesel še nov konflikt. Naraščajoče prebivalstvo in stopnjevana industrija sta ustvarila življenje

v masah. Nastal je v naših časih problem mase, kako jo preživeti telesno in duševno ter jo organizirati za koristno skupno življenje. Masa ima že kot taka, ker je enakomerna in šablonska, težnjo po univerzalnosti. Individualizem ne ve, kaj z njo začeti, ker s svojimi individualističnimi, razkrajajočimi načeli je ne more obvladati.

Človeštvo je prišlo tako v stalno, latentno krizo. Nekaj mu manjka. Edinosti ni na nobenem polju, vse sili narazen in vendar je skupnost potrebna. Neznosni individualizem je napravil vse kaotično. Stavba človeškega življenja poka na vseh koncih in krajih, v zasebnem in javnem življenju, v družinah in meddržavnih razmerah, v gospodarstvu in socialnem življenju. Srednjeveška edinost v veri in mišljenju je ustvarila neko prijetno ozračje, sveže ustvarjajoče veselje za delo; modernega človeka se sredi mrzličnega ustvarjanja poloteva obup, resignacija. Razkrajajoči individualizem je ustvaril tudi duševno naveličanost, utrujenost in duševno odtujenost. Sosed je sosedu tujec, ker vsak ima drugačne misli in ideale.

Ni čuda, da so se ljudje sami naveličali tega kaotičnega stanja, da vstajajo na vseh poljih gibanja, ki težijo za obnovitvijo srednjeveške skupnosti v cerkvi, ki ni dala človeku samo v socialnem oziru možnosti obstoja, temveč je tudi glad njegove duše nasičevala. Iz istih krogov, kjer se je najprej razbilo to edinstvo, filozofije, prihaja to gibanje. Obnavljati se je začel idealistični svetovni nazor. Preko skolastike iščejo po enotnosti duha in življenja stremeče duše stika s Platonom in Aristotelom. Idealizem jim nehote odkriva smisel za veličastno kulturno poslanstvo univerzalne katoliške cerkve (romantiki).

Pa ne samo čuvstveno hrepenenje in idealno naziranje, temveč realne razmere same silijo k univerzalnemu pojmovanju cerkve. Mislimo na velikanski napredek modernega prometa, na naše železnice, elektriko, brezžični brzojav in trgovino. Ali pa so si ljudje sedaj bližji med seboj kot v srednjem veku, ko ni bilo vseh teh prometnih sredstev? Nikakor ne! Kdor pozna osebnosti srednjega veka, ve, da so vsled kulturnega in duševnega univerzalizma, ki je bil lasten tistemu času, bolj globoko prodrle v mišljenje in življenje tujih narodov in dežel kljub vsem prvotnim težkočam, nego mi. Sam sv. Tomaž, ki je bil takšen samotar, je bil v Italiji, Franciji, Nemčiji, ne samo kot popotnik, temveč tudi kot učitelj in svetovalec. Mi se čudimo, kako so si mogli v par letih Benediktovi sinovi med čisto tujimi narodi pridobiti zaupanje in ljubezen in s svojimi ustanovami uglasiti pri njih pot za novo kulturo. Težko nam je umeti, kako hitro se je mogel življenski ideal sv. Frančiška razširiti preko Alp po vseh evropskih deželah, najti povsod zase rodovitno zemljo in postati del narodne kulture. Ali pa pomislimo na misijonska potovanja in diplomatske misije frančiškanskih menihov k mongolskim cesarjem v Tibet in Kitaj v 13. stoletju in pomembne vezi, ki so se ob tej priliki ustvarile. Kako tuji in duševno nepoznani pa ostanejo naši moderni potniki in turisti narodom in deželam, ki jih prepotujejo! Tudi če vpeljemo esperanto namesto srednjeveške latinščine kot svetovni jezik, bo ostala v modernem duševnem življenju notranja odtujenost, manjkal nam bo združujoči duševni jezik, skupnost vere, upanja in ljubezni. Udeleženci mednarodnih katoliških prireditev pa nam ne morejo popisati, kaka čuvstva jih navdajajo, ko stopajo v stik s katoliki drugih narodnosti celega sveta. Ne poznajo ne njihovega jezika, ne šeg, a vendar so med njimi čisto domači. To stori notranja verska in duševna skupnost istega svetovnega naziranja. Svetovna trgovina je že sama na sebi zgrajena na načelu egoizma in se po moderni kapitalizmu razvija v sistem, ki vsako etično in splošno veljavno načelo prezira in vsak neposreden odnos osebe do osebe onemogočuje. Izmozgani narodi sami to čutijo, zato služijo gospodarski stiki danes bolj medsebojnemu odtujevanju in zavistnemu sovraštvu kakor pobratenju.

Ali pa more mogoče sedanja svetna izobrazba nadomestiti srednjeveški prosvetni ideal ter namesto njega ustvariti enotno duševno vez? Saj nam življenje kaže, kako hitro se nove kulturne pridobitve, verske in svätne ideje, potom časopisja bliskoma širijo po vsem svetu. Saj dobivajo tudi glavna kulturna žarišča našega časa, naša vseučilišča, vedno bolj mednarodni značaj. Vendar manjka moderni duševni kulturi, ki hoče vsako narodno ozkosrčnost odstraniti, prava univerzalnost, ki mora ne samo izravnovati in uglašati nasprotstva, temveč tudi jih pomiriti in med seboj organično zvezati.

Prosvitljena doba je bila v primeri z našim časom še srečna, v kolikor so njeni nositelji pri svojem delu za mednarodno kulturo izhajali od splošnih idej razuma. Naša filozofična modrost pa je psihologistična in individualistična. V vseh velikih življenjskih vprašanjih je neodločna in needina sama s seboj. Našim sodobnim etikom manjkajo trdna načela in navdušujoči cilji, ki bi jih postavili kot regulatorje nad političnimi in socialnimi nasprotstvi. Naša pravna zavest je zgubila zaupanje v večne zakone, ki sta jih razlagala Platon in Pavel, Ciceron in Tomaž. Pri vseh etnografičnih študijah smo zašli v duhovni kaos, kjer se poganstvo in krščanstvo meša. Kar se dandanes v »kulturni« Evropi o življenjskih ciljih in človeškem dostojanstvu obelodani, je sicer sposobno, da obstoječo kulturo zruši, nikakor pa ni zmožno na razvalinah starega reda novega duševnega ali družabnega reda ustvariti. Celotni verski misijoni, ki slonijo na liberalnem ali modernem naziranju o krščanstvu, so zgubili vso privlačno moč pri »krščanskih narodih«. Po pravici bi mogli odgovoriti narodi vzhodne Azije, da ti konglomerati iz krščanstva, nacionalizma in racionalizma ugajajo mogoče degeneriranemu zapadu, nikakor si pa ne morejo prilastovati pravice do svetovne veljave. Isto kar tu velja o protestantskih državnih cerkvah, velja več ali manj tudi o pravoslavnih narodnih oziroma državnih cerkvah Jakšičevega kova, ki plavajo s svojo miselnostjo v istih vodah.

Kakor mednarodni promet, tako in še bolj zahtevajo socialne in gospodarske razmere našega časa univerzalne orientacije v duševni kulturi. Priča za to nam je novodobni materialistični socializem, ki se čuti poklicanega stvoriti preko individualnih razlik družabno enoto. Toda njegov zgodovinski in miselni stik z materializmom mu je vcepil univerzalizem, ki enotnost nasilno z žrtvami vsega naravno zrastlega in zgodovinsko stvorjenega ustvarjati skuša. Materialistični socializem, oz. boljševizem se stika s svojim nasprotnikom, kapitalizmom, v tem, da postavlja egoizem v ospredje svojega življenjskega nazora. S tem podpihuje notranje ognjišče vsej družabnosti nasprotnih instinktov, neomejeno strastnost in proglašča tako boj na nož za družabnega regulatorja. Tak materialistični socializem ne more nikdar ustvariti krajestva miru. Kvečjemu lahko napravi nasilno šablonsko enakost, ki se pa trajno ne more prenašati. Enostranski materialistični univerzalizem rabi zato svojega uravnavalca v organičnem univerzalizmu. Ta univerzalizem ne bo s splošnimi načeli delal sile individualnosti, ne bo ubijal pester konkretnosti in shematično uniformiral, temveč tak živi organizem bo združeval posamezne stanice brez vsake nasilnosti čisto naravno v višje organično življenje. To dela socializem, ki se razvija v okviru univerzalne katoliške cerkve.

K univerzalnemu pojmovanju življenja sili tudi naravoslovna veda, antropologija. Na naravoslovni podlagi skuša bistvo in razvoj človeka razumeti. Širokosrčno priznava darvinizem vse ljudi, vse narode in plemena kot razvojne vrste z enega in istega človeškega bistva; s tem je izpodnesel marsikatero podmeno o ločenem in svojevrstnem značaju narodov, ki jo je učil individualizem. Vprašanje pa je, ali je še to človeško bistvo, ki ga pri njih išče in spoštuje? Ali še ohranijo besede »humaniteta« in človeški blagor stari pomen, če se je človek ne samo telesno, temveč tudi duševno razvil iz živalstva? Tudi katoliški zavesti

je skupni telesni postanek vedno bil dogma; a enotnosti duš in enotne zavesti človeštva ni stvarjalo in vzdrževalo telesno pokolenje, temveč enakost in bogopodobnost duš: skupno upanje večnega življenja je nekdaž Grke in barbare k božjemu miru združilo. Če človeško mišljenje nič več ne spoštuje dostojanstva duše in vso povzdigo fizičnega življenja pričakuje od brezsrčnega boja za obstanek, se vzbujajo vsi naravni brutalni nagoni ljudske strasti, da mora genij poveljčanega človeštva jokajoč povesti svojo glavo.

Tudi plemenski teoretiki imajo danes čisto darvinistične nazore o moči in izpopolnitvi življenja. Njihove sodbe o rasah in narodih se opirajo enostransko na telesno stran stremljenja. Gotovo ni nobenega dvoma o vplivanju fizioloških činiteljev na duševno nadarjenost. Krščanska etika spoštuje narodne samobitnosti kakor tudi upošteva globoki vpliv, ki ga ima tisočletna krvna skupnost na telesne in duševne pridobitve. Pred prenapetostjo modernih plemenskih teoretikov, ki vso srečo človeštva pričakujejo od čistosti krvi, pa obvarujejo katoličane skušnje univerzalne cerkve, ker se je med vsemi narodi razvijala in na najboljših osebnostih doprinesla dokaz o kulturnih sposobnostih vseh narodov. Plemenski teoretiki celo politično, socialno in duševno zgodovino izvajajo kot posledice fizioloških procesov in mešanja krvi. Univerzalno katoličanstvo človeštvo najbolj štiti pred takimi zablodami s svojim naukom o duši in svobodni volji, s svojo vero v višje življenske energije, v »nebeške moči«, ki oživljajoče v življenju nastopajo in donašajo propadajočim rasam vedno nove npravne in kulturne sile.

Problem: Hierarhična ali mistična cerkev?

Iz omenjenega razmotrivanja o stanju moderne kulture je razvidno, da manjka sedanji človeški kulturi v vseh panogah ustvarjanja tisti bistveni življenski princip, ki je srednjeveški duši ustvaril »dušo« (Eucken), namreč katoličanstvo. Ker ima vsak posamezni človek dušo, je nujno, da dobi tudi človeštvo v celoti svojo »dušo« v versko-kulturni enotnosti celokupnega človeštva. Vprašanje je sedaj, ali je v moderni socialni dobi nujno potrebno poseči po srednjeveškem tipu krščanstva, kakor ga predstavlja katoliška cerkev, in z njim uresničiti enotnost v kulturi ali pa naj sežemo po pravoslavnem ali kakem drugem pojmovanju cerkve? Katoliku je cerkev pravno opredeljena hierarhična družba, pravoslavna cerkev pa je — če pri njih sploh moremo govoriti o kaki univerzalni cerkvi — le naka nevidna mistična skupnost raznih avtokefalnih, samostojnih narodnih cerkev. Razne vzhodne narodne cerkve so med seboj združene le po »veri in ljubezni«, torej le z duhovnimi, mističnimi sredstvi, ne pa s pravnimi vezmi.

Za kakšen pojem cerkve, mističen ali hierarhičen, se naj odločimo s stališča modernih razmer? Vprašanje je, kakšna cerkev je bolj zmožna z vero prešiniti maso, hierarhična ali mistična? Ali katoliško krščanstvo pravilno rešuje naloge krščanstva v življenju, ali je boljše, da vzamemo za podlago »pravoslavno« krščanstvo? Ako dokažemo, da je hierarhična svetovna cerkev bolj zmožna z vero prešiniti sedanje človeštvo, kakor mistična, smo že s tem dokazali tudi protu Jakšiču, da cerkev ne sme biti narodna. Hierarhična univerzalna cerkev že a priori izključuje vsako mogočnost narodne cerkve; kajti pravno vodstvo univerzalne cerkve mora biti nad državo in narodom. Če bi ne bilo nad državo in narodom, bi že s tem nehala biti prava univerzalna cerkev, temveč bi bila čisto navadna narodna cerkev, kjer bi bil narod suveren.

Tega vprašanja pa ne bomo rešili s teološkega ali zgodovinskega stališča, temveč s filozofičnega, etično-socialnega ter s stališča versko-kulturnih potreb našega časa.

Reševanje problema s stališča potreb mase.

Moderno življenje označuje problem mase. Prebivalstvo je narastlo po industriji in naravnem prirastku. Tekom zadnjih sto let se je prebivalstvo potrojilo,

ponekod početvorilo. Nastalo je vprašanje, kako te mase v dosedanje družabne oblike vpeljati. Posledica tega prizadevanja je bila vpeljava parlamenta in demokratične ustave. Demokracija in svoboda pa sta še premalo. Treba je tudi kruha. Iz borbe za kruh in obstanek je nastalo socialno vprašanje, ki se peča predvsem s tem, kako pomagati množici. Pomnožila se je na ta način nehote solidarnost in zavest dolžnosti, dela za skupnost. Ker masa praktično spoznava, da mehanične odredbe same ne morejo ublažiti komplicirana in razvneta nasprotja novodobne družbe, dobiva dan na dan več smisla za verske ideje, posebno za krščanstvo, ki s svojim bistvenim naukom o zatajevanju izpodnaša glavno oviro modernega socialnega življenja — nenasitni egoizem. Kako naj krščanstvo prešine družbo? Ali je hierarhična cerkev za to zmožna?

Problem bomo rešili, ako upoštevamo gonilne sile in bistvene lastnosti mase in vere. Vprašanje je torej, ali more vera kot organizacijski princip preiti v maso, ne da bi s tem zgubila sama sebe, in nasprotno, ali more masa sprejeti v sebe vero, ne da bi zgubila lastno samobitnost.¹

Bistveno teženje mase je, da se hoče sama iz sebe organizirati, po svoji naravi se protivi vsakemu vplivanju od zgoraj. V kolikor priznava vero kot organizacijski princip, jo hoče vase vsrkati, sebi prilagoditi in asimilirati, t. j. demokratizirati in materializirati. Eklatanten izraz tega prizadevanja se razodeva v pobožanstvenju gospodarstva, v »veri dela«. Socialnodemokratični delavec si je zamislil kot nadomestilo vsake druge vere vero v komunistično državo kot svoj bodoči ideal.

Pravoslavje = okameneli, masi tuji konservatizem.

Ako je masa z nacionalnimi idejami prepojena in ima lastno močno državo, ki jo telesno in duševno kolikor toliko zna nasičevati, izrablja vero, če jo priznava kot organizatoričen princip, v svoje nacionalne in državne svrhe, vero nacionalizira in birokratizira. Posledica je pobožanstvenje nacije in države. Vera se v takih slučajih popolnoma umakne političnim pretenzijam, duhu časa, znanosti in civilizaciji. Take cerkve so predvsem protestantovske deželne cerkve. Kot idealne utopije morejo komunistična »verska« država, narodna ali državna »cerkev« nekaj časa vleči, mogoče doseči celo trenutne uspehe, a trajno to ni mogoče, ker posvetitev nesvetege je samo nadomestilo, ne pa prava vera. Kar je verskega v teh surogatih vere, sčasoma popolnoma obledi, zgubi vse svoje bistvo in socialnoorganizatorično moč. To tudi masa vedno bolj uvideva, odtod njeno hrepenenje po pravi, čisti veri, po brezpogojnih, absolutnih vrednotah sredi vsega pogojnega gospodarskega, nacionalnega in političnega življenja.

Če pa skuša vera enostransko sama iz sebe maso prešiniti, je tudi ne more prešiniti. Verstvo se kaj rado kot razodetje absolutno veljavnih večnih resnic omeji samozadovoljno le na sebe, se loči od mase in skuša le od zgoraj nanjo vplivati. Ker ni v stiku z življenjem mase, ne pozna njenih teženj in ne računa z njeno individualnostjo. Zato se odeva v tem slučaju v oklep nezdravega integralizma in konservatizma. Ta mentalitet pa diametralno nasprotuje masi, ki je čutna, utilitaristična in posvetna. Enostransko verstvo, ki to bistvo mase prezira, zahteva brezpogojnost, kjer je le pogojnost na mestu. Sankcionira gospodarske, politične in kulturne sisteme za vse čase, ki bi se vendar morali s časom spreminjati. Enostranski konservativni integralizem se ne zna nič prilagoditi potrebam časa in mase, zato še tudi ni nikdar mas potegnil za seboj. Ni čudal! Saj prezira vitalni princip mase: evolucije in ustvarjanja iz samega sebe. Masa si ne da ničesar od takega neresničnega verstva diktirati, temveč hoče organično rasti.

¹ Nekateri misli sem povzel po članku dr. K. Neundörferja, Die Kirche als gesellschaftliche Notwendigkeit, Hochland, III., 23.

Pravoslavje reprezentira kot prototip racionaliziranega protestantizma tak konservativni verski integralizem. V njegovi veri ni od 9. stoletja naprej nobenega razvoja. Versko-kulturne razmere predstavljajo okostenelo 9. stoletje. Nobenega napredka ne v dogmah, ne v poglobitvi etike, ne v socialnih načelih. Saj je to v načelu pravoslavne cerkve. Vrhovno učenilstvo je vrhovni cerkveni zbor. Redno učenilstvo in soglasje škofov z dosledno pravoslavnega stališča ni nezmotno. Vesoljnih cerkvenih zborov po razkolu pa ni več. Zato treba samo skrbno čuvati, da se v veri nič ne spremeni. Dosledno mora na ta način cerkev zaiti v strogo konservativnost in versko integralnost. Nauk se ne sme prav nič razvijati in ničesar se ne sme prilagoditi po časovnih potrebah. Resnico je položilo pravoslavje v grob, grob zapečatilo in zastražilo (Solovjev). Če pa je treba resnico samo stražiti in nič avtoritativno razvijati in njega umevanje izpopolnjevati, je vseeno, kdo jo čuva. Mora biti le zvest in vesten čuvar. Čemu naj bodo škofje in učeniška oblast v taki cerkvi, posebno še, če so udinjani državni cerkvi, kakor so vzhodni škofje? Saj pobožni verniki znajo sami stražiti resnico, zaklenjeno v grobu. Tako neha biti vzhodna pravoslavna cerkev prava družba, temveč je samo duhovno, mistično kraljestvo. Pravoslavje zgublja zavest, da mora že na tem svetu ustanoviti kraljestvo božje in prešiniti celotni svet z močjo svetega in dobrega. Pravoslavni konservativni integralizem se je tako odpovedal temu svetu. Pravoslavni menih beži s tega sveta v samoto in išče rešitve v popolni ločitvi od tega sveta. Enostransko poudarja le enostranski življenski ideal in pozablja, da mora biti cilj ideal katoliškega menišтва z versko-socialnim delom poplemeniti ta svet. Pravoslavni konservativizem je tako negacija razvoja svetne kulture in enostranska afirmacija samoenostranskega življenskega ideala in njegove kulture. Pravoslavje je samo neka mistična institucija in kot »civilni departement« v državi samo neka uredba za javen kult brez vsakega smisla za socialne in duševne potrebe mase. Država sama respektira to cerkev samo kot neko dragoceno narodno svetinjo, ki je imela nekdanj zasluge, za današnji čas pa je brez vsakega pomena. Taka vera seveda ne gre v maso, temveč ostane mistična posest za nekake izvoljene duše. Široka masa tak integralizem a priori gladko odbija.

Katoliška cerkev = progresivna preobraževalka sveta in mase na vekovitih temeljih.

Velikanska nasprotja med gospodarskim socializmom oziroma nacionalizmom, katera se odevljeta v božanski plašč, in med konservativnim verskim integralizmom, ki ustvarja le enostranski onostranski življenski ideal, more uglasiti le univerzalna hierarhična cerkev, kakor jo predstavlja katoliška cerkev. Cerkev je kot družabni organizem masi imanentna in vendar kot nosilec vere masi transcendentna. V svojem organizmu na harmoničen način združuje bistvene principe mase in verstva. Po svojem ustroju je institucija za mase, misli, čuti kakor mase, računa v svojem ustroju in upravnem aparatu z maso, v vseh nebitvenih pogojih in indiferentnih stvareh pa prepušča svoboden razvoj masi, da organično svoje sile razvija in si nove življenske pogoje ustvarja. Cerkev je narodna, ljudska, socialna, se pogloblja z maso v socialno-gospodarske probleme, držeč se načela »gratia supponit naturam«. Na drugi strani čuva kljub vsej svoji »elasticiteti« v prilagojevanju na maso svoje bistvene verske nauke in neodvisnost. S svojimi dogmami zavaruje vero pred dnevno plitvostjo in pred čutno opojenostjo mase. Z natančnim hierarhičnim redom s poglavarjem na čelu drži disciplino in enotnost pokonci in s svojim demokratičnim idealom o svetosti ohranja vzajemnost med vsemi stanovi. Kot nadnarodna institucija in zastopnica resnice, ki je po svojem bistvu univerzalna, stoji nad posameznimi narodi in njihovimi ozkosrčnimi pretenzijami. Širokodušno vse z isto ljubeznijo objemlje

in izravnava nasprotja med njimi v svojem družabnem organizmu, ki je po svojem bistvu nujno vezan na vse narode. Brez njih ne more doseči in izživeti svojega bistva. Saj ima ves svoj pomen le odtod, da je nadnarodna in vzvišena nad vsemi državami. Odtod ima tudi svojo samostojnost. Če ima narod ali država svojo samostojno cerkveno oblast, je nujno, da prej ali slej podleže narodnemu ali državnemu šovinizmu. Skupnost resnice z drugimi narodi v eni univerzalni cerkvi jo zavaruje pred vsiljivostjo partikularnih narodnih instinktov. Narodna prenapetost se regulira v nadnarodnem cerkvenem organizmu. Cerkev je tako na tem svetu, pa ni od tega sveta, je zraščena z ljudstvom, državo in je nad njo vzvišena, pospešuje svetno blaginjo, a se vendar nad njo dviguje. Ker spaja cerkev ta svet in oni svet v harmonično celoto, je organizatoričnim sposobnostim mase notranji nagon in regulator.

Katoliška cerkev izravnava princip aristokratizma in demokratizma, duhovnost in telesnost.

Univerzalna hierarhična cerkev ni samo potrebna zaradi tega, da napravi kompromis med organizatorično samobitnostjo mase in vere, temveč tudi zato, da izravna napetost med svetovnim in življenskim naziranjem mase in vere.

Masa dela le po nagonih, čutih, sodi le po grobih zunanjih vtisih, površno, ne prodira v bistvo. Masa zato misli, da lahko vse sama naredi, da ne potrebuje nobenih višjih impulzov. V bistvo življenja in njegovih skrivnosti sploh ne prodre, ker vse mehanično in plitvo pojmuje. Posledica tega je neka naivna samozadovoljnost in diletantizem v reševanju vseh verskih in življenskih problemov. Kakor plitvo pojmuje duševno življenje, enako plitvo presoja tudi družabna vprašanja. Misli, da so vsi ljudje enaki in da lahko vsak človek vse naredi. Ne priznava nobene prednosti genialnosti in svetosti. Njena metoda je šablonska, mehanična, demokratizirajoča. Ker ne zna pojmovati skrivnostnih sil duševnega življenja, jih tudi ne upošteva. Ljubezni ne zahteva od svojih voditeljev, temveč samo mehanično izenačevanje zakonov. To enostransko pojmovanje družabnega življenja vodi maso do prepričanja, da se dajo nasprotni interesi (politični ali socialni) po mehaničnem principu sunka ali protisunka izravnati, da se zato večkrat boljše zastopajo lastni interesi z obrambo kakor s popuščanjem, z vojsko kakor z mirom. Naravne posledice take mentalitete so potem nacionalizem in razredni boji.

Svojstvo verskega življenskega naziranja je tej mentaliteti diametralno nasprotno. Od vere prešinjani duh ne vidi samo duševnega sveta, temveč tudi nevidnega. Vglablja se v tajnostne globine duševnega sveta. Čuti nasprotstva in vso tragiko življenja, skrivnosti, in svojo nemoč življenje brez višjih impulzov obvladati. To mu daje le skromno zaupanje v sebe, pričakuje vse od božje milosti. Z milostjo božjo pa se dviguje nad svoje omejene moči do nadčloveških dejanj požrtvovanja in do nadzemelske popolnosti. V družabnem oziru vera odbija plitvo demokracijo in zastopa hierarhičen princip. Ne pripoznava vsakemu pravico govoriti o verskih in življenskih vprašanjih, temveč samo vidcem, globokim dušam, ki čutijo v sebi celo tragiko življenja. V veri ne vlada tako masa, temveč duševna aristokracija, genialnost in svetost imata prvo mesto v veri. Kakor je Platon nekaj poudarjal, da mora modrost vladati, tako hoče tudi vera kot nositeljica modrosti vladati, vzgajati, dvigati v svoje višine, duha človeškega poglobljati in dobiti v svojo oblast. Zvesta svojemu aristokratičnemu duševnemu principu uči tudi v socialnem življenju aristokracijo ljubezni nasproti socialnim instinktom. Vera je v svojem bistvu ljudi spravljajoča in združujoča moč. Vsi ljudje, stanovi in narodi so kot otroci božji udje njenega telesa. Ustvarja tako kraljestvo miru, ki načeloma nasprotuje nacionalni nestrpnosti in nasilnim razrednim bojem.

Na celi črti si tako masa in vera po svojih življenskih principih nasprotujeta. Ako naj masa vero sprejme, se mora nasprotstvo med obema premostiti. Rešitev problema se mora iskati v sintezi, ki bo kolikor mogoče upoštevala svojevrstnost življenskega naziranja vere in mase. Masa se mora povzdigniti v višine vere in nasprotno vera ponižati v nižine mase, varujoč zraven svojo samobitnost. Zato je zopet potrebna univerzalna hierarhična cerkev, kakor jo predstavlja katoliška cerkev. Združuje v sebi apostola Petra, ki predstavlja maso, in apostola Janeza, ki predstavlja duševno aristokracijo vere in ljubezni. Ni čuda, da je bil ravno apostol Peter, ki stoji človeški slabosti bližje kakor duševni Janez, izvoljen za čuvarja družbe, ki ima nalogo duševnega učenca Kristusovega združevati z maso čutnih ljudi. Lahko bi se sicer odpovedali tej zvezi in maso prepustili sami sebi, potem pa ne bomo imeli univerzalne cerkve, temveč sekto izvoljencev, ki bo brez vsakega stika z maso. Sicer pa moramo premisliti, da takšne ločitve sploh ni mogoče izpeljati, ker bi se prvič taka sekta na Kristusu popolnoma odtujenem svetu ne držala, drugič pa zato ne, ker je nemogoče ločiti duševnih ljudi od čutnih. V najboljšem človeku je dostikrat trda in kruta narava in v najkrutejšem čutnem človeku globoko skrita pripravljenost za Kristusa in duševne ideale.

Zato ne bo rešila vero in mase duševna in mistična Janezova cerkev, temveč svet obsegajoča skupnost na skali sv. Petra. Vero bo rešil le tisti, ki bo maso preko mistične skupnosti vere in ljubezni dvigal v organizirano versko družbo. Pristaši mistične cerkve so le aristokrati, ki nase mislijo, maso pa pozabljajo. Zato ne razumejo, da mora biti cerkev nasproti vsem drugim verskim ali filozofičnim organizacijam skupnost med duševnim in materialnim, kompliciranim in prostim, med razumljivim in nerazumljivim, med časnim in večnim, med učenci Kristusovimi in tistimi, ki so Kristusa križali.

Konflikt med maso in duševnimi vrednotami so čutili vsi veliki misleci. Platon skuša duševno modrost zavarovati pred poplitvenjem po masi s posebno družbo učenjakov, ki naj edino kompetentno rešuje versko-življenske probleme. Avgustin Comte išče nadomestila za cerkev v družbi znanstvenikov, vendar nista ne ta ne oni rešila problema. Masa se je vedno globlje ugrezala v nižave, medtem ko so nekateri modrijani v samozadovoljni izolaciji modrost gojili. Le cerkev na skali sv. Petra rešuje problem sinteze med aristokratsko višino vere in duševnega sveta in plebejično plitvostjo mase v univerzalni cerkvi. Z ustvaritvijo cerkvene hierarhije in svojim avtoritativnim učeništvom je zavarovala svoj verski zaklad pred samovoljo individualnih interpretacij. Po svoji demokratični ustavi pa je odprla masi pot do višin vere in svetosti. Kot živ organizem obnavlja mase in oživlja sama sebe po masi, ustvarjajoč čudovito edinstvo med vsemi verniki, med visokimi duševnimi osebnostmi in čutnimi vsakdanjimi ljudmi. Kdo ne ve, kako se globoko in intuitivno življenje cerkvenih očetov in drugih veličin cerkve po simbolični službi božji preliva v mase, vzbujajoč v njih višje duševno življenje! Kako zna ravno cerkev intuitivno genialnost svojih duševnih velikanov (Avguščina, Bernarda, Tomaža) posredovati masi s tem, da sprejema njihova globoka razmišljanja v svoje molitve in javno bogoslužje, da po njem proniknejo v mase! Cerkev edino pravilno rešuje velikanski problem demokratizacije verske in etične kulture. V svojem simboličnem bogoslužju, obredih, molitvah in umetnosti ponazoruje najgloblje probleme. Njene dogme so skrivnostne in preproste, njen nauk vzvišen in vsakdanji. Tako je univerzalna hierarhična cerkev nujen postulat za spravo in harmonijo med mentaliteto mase in duševno aristokracijo vere ter genialnih ljudi.¹

¹ Ta problem rešuje z nekega drugega vidika (navideznega nasprotstva med raznimi etičnimi postulati cerkve znani Chesterton v svoji duhoviti knjigi »Ortodoksija«; veliko pove o tej izravnavajoči organizatorični moči cerkve v nasprotju s sektami tudi Harnack v II. delu svoje »Zgodovine dogem«.

Superiornost cerkve po Fjodoru Mihajloviču Dostojevskem.

Univerzalna hierarhična cerkev v obliki katoliške cerkve je tudi zato potrebna, da se morejo vera in njeni principi pravilno uveljaviti v državi. Partikularna narodna cerkev, kakor si jo predstavlja g. prota Jakšič, mora prej ali slej podleči državi: ali se popolnoma prilagodi državnim egoističnim tendencam in tako zataji svoje bistvo, ali pa ji država, če se tej asimilaciji ali boljše absorbiranju po državi ustavlja, odkaže samo »kot« v državi v smislu napačno umevanih svetopisemskih besed: »Kraljestvo božje ni od tega sveta«. Državno in socialno življenje se razvija v takem položaju brez vsakega vpliva cerkve, kultura se čisto sekularizira in popolnoma emancipira od vere, cerkev pa postane neka mistična družba za kult in češčenje Boga in zgubi sploh vsako pozitivno tostransko veljavo. Takšno stališče vere v državi je nujna posledica Jakšičevega naziranja, da je »svetopisemski crkvena monarhija neшто suviše idealno« in Jakšičeve narodne cerkve. Prota Jakšič naj se vglubi v Dostojevskega roman »Bratje Karamazovi« (V., 2. knjiga).² V njem razlaga Dostojevskij, kako eminentne kulturno-socialne naloge ima cerkev, ki visoko presega kulturno poslanstvo vsake države in naroda. Nasproti liberalnemu naziranju o razmerju med cerkvijo in državo, da je cerkev le nekaj »civilni departement« v državi, dokazuje Dostojevskij, da je cerkev kot univerzalna institucija z versko-kulturnimi nalogami nad državo in narodom. »Cerkev je v resnici vladarica tu na zemlji in njej je odločeno, da vlada in njen cilj more brezdvomno biti le eden: svojo vlado po celem svetu razširiti...« Cerkev je stopila najprvo v paganski rimski imperij s ciljem: »celi svet in zato tudi celi rimski imperij v cerkev spremeniti.« Zato ji po mnenju Dostojevskega ni treba iskati prostora v državi kakor vsakemu drugemu družabnemu telesu, temveč nasprotno, vsaka pozemeljska država se mora končno v cerkev spremeniti in nič drugega naj ne bo kakor cerkev, in se naravno od vseh ciljev obrniti, ki se ne ujemajo s cilji cerkve.

Prot a Jakšič naj primerja svoj pojem o cerkvi, ki naj je le »narodna vlast« ali »civilni departement« države, s cerkvijo, kakor jo postulira Dostojevskij! Dostojevskij računa čisto odkrito z dejstvom, da mora cerkev že po svojem bistvu kot čuvarica versko-kulturnih vrednot vsega človeštva zavzemati dominirajoče stališče nad državami. Kot nositeljica vseobčnih versko-socialnih načel mora objeti vse druge socialne organizme v svojem okrilju, jih prevladovati in jim dajati smernice. To vse bi državo kot tako v nobeni zadevi ne ponižalo, ji ne časti ne slave vzelo, ne slave njene oblasti kratilo, temveč bi le državo od napačnega, paganskega, zmotnega pota na pravi in resnični pot spravilo, na edinega, ki pelje k večnim ciljem.

Države same potrebujejo regulatorja od absolutnega principa, da same kot nositeljice pogojnih podrejenih vrednot ne izpodkopljejo same sebi podlage. Država potrebuje avtoritete. Kako pa more država spoštovanje pred avtoriteto vzepiti podložnikom, če ima sama sebe le za produkt slučajnega razvoja, če izvaja končno vse pravice tudi lastno, le iz razvoja moči in zgodovinskih instinktov? Cerkev ščiti njeno oblast s tem, da uči, da je država uredba naravnega prava, ki je nujen tudi po božjem pravu. Cerkev da tudi postavam države, pravnemu stanju družine in pridobitvenega življenja globokejšo in trdnejšo podlago s tem, da opozarja na npravni zakon, ki se razodeva v človeški naravi. Ne samo avtoriteta, tudi najvažnejša vsebina državnega življenja se razdrobi, če ni nad državno voljo »večnih pravic«.

² Na naziranje Dostojevskega o bistvu in namenu cerkve, kakor ga razlaga v svojem romanu »Bratje Karamazovi«, me je opozoril g. urednik Franc Terseglav.

Prav posebno potrebuje opore sedanja kulturna in socialna država, ki se je razvila iz pravne države. Čim bolj se posveča vsem nalogam sedanjega kulturnega življenja, tem bolj čuti, da jih brez sodelovanja cerkve ne more obvladati. Država sile je bila nekako samo telo, pravna država je imela pamet in voljo, kulturna in socialna država pa ima tudi dušo. Tu veljajo besede Foersterjeve: »Država mora imeti tudi dušo, če naj ne postane mrtev stroj ali se popolnoma razkroji; ta duša države pa potrebuje dušoskrbja — in to dušoskrbje mora biti nasproti državnim nasilnim interesom popolnoma svobodno, če naj v resnici dosledno goji globlje predpogoje vsake državne življenske skupnosti.«

Potreba takšnega cerkvenega dušeskrbja se čuti prav posebno v obdelovanju zločinov, kakor mojstrsko dokazuje Dostojevskij v ravnoistem romanu »Bratje Karamazovi«. Če se država popolnoma emancipira od cerkve, se s tem tudi vse moralno-socialno življenje v državi sekularizira. Zločin potem ni v taki državi greh zoper cerkev oziroma Boga, temveč samo prestopok proti ljudem. V takih razmerah more biti tudi državna kazen le mehanična. Mehanično kazen sprejme zločinec le z nevoljo, ker se ne zaveda svoje krivde v vesti. Mehanična državna kazen ga le še bolj razdraži. Če ga država amputira, s tem tudi nič ne doseže, ker stopita na njegovo mesto takoj dva ali trije novi zločinci. Država je tako nezmožna zločinca poboljšati, ker se zločinec ne dá z mehničnimi sredstvi poboljšati. Zločinca je treba na znotraj preroditi v novega človeka, ne pa mehanično obdelovati. »Če je kaj, kar more zločinca poboljšati in v boljšega človeka spremeniti, je le zapoved Kristusova, ki se v spoznanju lastne vesti razodeva. Le, če svoj zločin kot sin družbe Kristusove, t. j. cerkve, pripozna, pripozna tudi svojo krivdo pred družbo. Tako more sedanji zločinec le pred cerkvijo in ne pred državo svojo krivdo pripoznati.« Tako dokazuje Dostojevskij, da problem zločina sam pelje k potrebi cerkve, ki izvršuje etične naloge v državi.

Ali podržavljenje cerkve ali pocerkvenjenje države?

Cerkev se nikakor ne sme enostransko omejevatii samo na neko mistično gojenje verskega čuta in onostranskega cilja. Popolnoma pravilna je zato v bistvu temeljna misel Dostojevskega, da se mora država z vsem njenim svetnim, kulturnim in gospodarskim življenjem pocerkveniti, to se pravi v vsem svojem delovanju priznati večna načela cerkve, ne pa da bi v smislu Jakšiča cerkev podržavljala oziroma nacionalizirala. Pocerkvenjenje države nikakor ne znači negacije, temveč afirmacijo države. V interesu države same je, da si ne prizadeva cerkve asimilirati, temveč nasprotno, da se sama cerkvi asimilira, da se vanjo potaplja in popolnoma z njenim duhom prešine.

Pot Leona XIII.: na tem svetu koordinacija!

V tem stanju kakor je sedaj, sicer ne bo mogoče države popolnoma zlitii s cerkvijo v eno duhovno pozemeljsko kraljestvo. To je ideal, ki se bo mogel doseči šele ob drugem prihodu Kristusovem. Sedaj je mogoč med cerkvijo in državo le koordinacijski sistem Leona XIII., da vsaka oblast dela v svojem delokrogu za uresničenje enega duhovnega kraljestva na zemlji. Državni in narodni instinkti so še premalo kultivirani, da bi se podredili popolnoma takemu univerzalnemu duhovnemu kraljestvu.¹ Zato se moramo za sedaj zadovoljiti z ločenim gospodarstvom cerkve in države. Cezarju mora nasproti stati popolnoma neodvisni pontifex kot glava univerzalne nadnarodne cerkve, ker vsaka država, kakor zgodovina uči, vero prej ali slej izrablja v svoje sebične svrhe. Le kot glava

¹ Renan nekje dobro pravi, da človeštvo nobene stvari težje ne prenaša nego jarem duhovne oblasti, tudi če je mil in pravičen. To je psihološko značilno in odgovarja dejstvom.

nadnarodno organizirane cerkve bo mogel braniti vseobčne in splošne versko-kulturne principe cerkve proti nenasitnim narodnim ambicijam in državnim pretenzijam.

Narodne in državne cerkve so v splošno škodo kulture in človeštva povsod več ali manj cezarju podlegle. Zato imenuje filozof Comte ustanovitev narodnih in državnih cerkev in absorbiranje duhovne oblasti po državni »povratek v barbarstvo«, ker je absolutno potrebno, da nad svetom posvetnega udejstvovanja s svojo praktično kratkovidnostjo, strastjo in brezvestnostjo stoji duševna neodvisna velemoč, ki ščiti večne interese duše pred enodnevnimi interesi sveta. Čeravno je torej v tem stanju, kakor smo zdaj, stroga ločitev obeh oblasti v interesu kulturnega prospeha človeštva, vendar mora biti dobrohotno zblíževanje obeh oblasti kulturni ideal prihodnosti. Država se mora približati cerkvi in njenim metodam, cerkev pa mora ščititi državo. Država mora cerkev smatrati za nekaj več kot samo urejevalko subjektivnih odnošajev človeka do Boga, priznati mora, da ima pravico prešiniti celo tostransko življenje s svojimi idejami. Goljufije, zločina in krivice ne sme samo imeti za prestopke zoper družabni red, temveč tudi za grehe zoper Boga. Zato ne samo rabiti odvrtačujočih sredstev, temveč z moralno pomočjo cerkve ljudi na znotraj preobraževati.

Z druge strani pa bo tudi cerkev ščitila državo najbolj, ker bo z vezanjem njenega življenja in moralo ugledila razvoj države. Država ne bi s tem zgubila svoje suverenosti v svetnih zadevah, ker jo bo vezala cerkev le *ratione peccati*. Široko pa je polje indiferentnih stvari, državljanske svobode, kjer ne more niti cerkev državi odrekati suverenosti. Koordinacija velja glede kompetence obeh oblasti v lastnih zadevah (država v državljanskih, cerkev v cerkvenih). Absolutno pa bo cerkev že po svojem zvanju vedno nadkriljevala državo; kajti svet bi na glavo postavili, ako bi bolj ne cenili univerzalnega kakor partikularnega, brez-pogojnega kakor pogojnega. Zato je Jakšičeva teorija o narodni ali državni cerkvi tudi z ozirom na stališče, ki ga naj zavzame vera v državi, v korenini napačna in nasprotna versko-kulturnim interesom človeštva.

Josip Debevec, profesor:

Odnos med cerkvijo in državo po Vladimirju Solovjevu.¹

Srečni časi, ko ljudstva niso še poznala d v o j n e oblasti, državne (politične) in cerkvene, ampak samo eno, enotno! Takó mislijo misleci in državniki, ki jim mrzi cerkev, predvsem seveda katoliška. Res so bile sicer prve, stare države — tako pravijo — teokratične, despotične, nekakšne vojaške teokracije (na Kitajskem, med rumeno in modro reko, v Indiji, med Gango in Indom, v Mezopotamiji, med Evfratom in Tigrisom, ter v Egiptu, ob Nilu), vendar vsaj vrhovna

¹ Življenje in delovanje Vl. Solovjeva je pri nas opisal dr. Fr. Grivec v »Času«, 1917, str. 249—263; najobširniši nam dostopni življenjepis pa je prevod francoskega dela jezuita Mihaela Herbigny, ki je izšel v Zagrebu 1919 kot tretja knjiga serije »Knjige katoliškega života«, izdaje dr. Stjepan Markulin. Solovjev (izgov. Solovjov), rojen 1853, umrl 1900, je največji in najizvirnejši ruski mislec. (Grivec, n. m. 249.) Nam Slovencem je doslej najbolj znan kot največji pospeševatelj cerkvenega zedinjenja med vzhodom in zapadom. To svojo veliko idejo je razložil v spisu »La Russie et l'Eglise universelle« Paris, 1889; spis lahko zdaj čitamo v hrvatskem prevodu »Rusija i Opća Crkva«, Sarajevo, 1922. Solovjev slovi kot filozofski in teološki pisatelj (in tudi kot bogonarjen pesnik); zbranih del je devet debelih zvezkov, izšlih že v dveh izdajah. Ko so Rusi obhajali desetletnico njegove smrti, so se začeli šele zavedati njegove veličine. Zdaj raste njegova slava neprenehoma. Njegovo največje delo je »Opravljanje Dobrá«, spisano l. 1897 (l. 1898 izšlo že v drugi izdaji); v »Zbranih spisih« se nahaja v 7. zvezku (26 strani kazala ter 485 strani teksta). Ta spis je etika ali moralna filozofija. Kar tu govori Solovjev o odnosu med cerkvijo in državo, smo mi povzeli za »Socialno misel«

oblast ni bila deljena; za njimi so nastajale države, ki so čimdalje bolj spoštovale svobodo svojih državljanov, zgrajeno na temeljih pravičnosti; takrat je bilo še mogoče zamisliti si vzor-državo, kakor si jo je n. pr. zamislil Platon v svoji »Politiki« (okrog l. 374 pred Kr.); toda s krščanstvom, z ustanovitvijo krščanske cerkve — tako pravijo — se je enotna oblast n e n a r a v n o razklala, razcepila, in ta razcepitev se še do danes ni zacelila. In zato že sv. Avguštin, ki je — nekako enako kakor Platon — v svojem velikem delu De Civitate Dei hotel naslikati vzor odnosa med državo in cerkvijo, vprav zbog tiste cepitve, nastale s krščanstvom, ni mogel niti države niti cerkve enotno zgraditi, ker sta obe obstajali druga poleg druge, in obe sta zase zahtevali gospodstvo nad vsem človeštvom (Prim. U. v. Wilamowitz Möllendorff, »Platon«, Berlin 1919, I. Bd. str. 398). Po Wilamowitzu je torej cepitev oblasti v državno in cerkveno nenaravna,² »ki še do danes ni premagana«. Pri nas, ki rabimo »finejše« izraze, izražamo isto misel z besedami: »Klerikalizem je absolutno zlo.« Srečniši so pač v tem oziru — tako bi dosledno morali sklepati Wilamowitz in somišljeniki — pravoslavni narodi, pri katerih je državna oblast ponižna dekla države (n. pr. srbska cerkev, ki je po cerkveni ustavi iz l. 1890 podrejena politični oblasti; prim. Grivec, Pravoslavje, str. 92); srečni tudi protestantje, katerih cerkev je — po njih nauku — nevidna in državi čisto nič napoti; zlo je samo katoliška cerkev, ki uči, da je vidna, popolna družba, le da v drugem, duhovnem redu.

Pravoslavju je nauk o suverenosti katoliške cerkve tuj. A ker je prav v naših dneh, ko se dela konkordat naše države z Vatikanom, veleaktualen, bi utegnilo biti zanimivo, kako je globokoumni Solovjev sodil o tem vprašanju, zanimivo tem bolj, ker je do dobra poznal ustroj in nauk obeh cerkva, vzhodne in zapadne, in zlasti še, ker je do zadnjega dihleja bil zvest svoji državi in svojemu carju. Knjige in članki, ki jih je Solovjev izven Rusije in daleč proč od ruske cenzure (v Parizu, v Zagrebu) dal tiskati, so vse prožete s popolno zvestobo in vernostjo napram carju (in iztočni cerkvi), po pravici pripominja Herbiigny (n. d. str. 69).³

Ali se je Solovjevu samostojnost cerkve poleg države zdela nenaraven razkol? In kako je sodil o odnosu med njima? Odgovor čitamo — kakor že gori omenjeno — v njegovi n a r a v n i moralni filozofiji, zgrajeni na temeljih moralnosti (nравности), ki jih ima človeštvo v svoji n a r a v i.

Tri osnove nравstvenosti.

Iz t r e h korenin, iz treh čustev človeške narave — tako nekako uči Solovjev — izvira vsa moralnost (nравstvenost) človeška: človek čuti višje moči n a d s e b o j, iz česar izvira čustvo s p o š t o v a n j a (pietas, reverentia) napram njim ali versko čustvo; človek vidi poleg sebe bitja, ki jih spoznava kot sebi enakovredna, vredna iste sreče, katero sam sebi želi, iz česar se rodi čustvo s o č u t j a s sočlovekom ali s o c i a l n o čustvo; in končno človek uvideva, da mora gospodovati kot razumno bitje nad tem, kar je p o d njim; in to mu veleva čustvo s r a m u (sramežljivost). Čustvo sramu je lastno samo človeku, dočim ostali dve čustvi nahajamo — po Solovjevu — v neki meri tudi pri živalih. (Zbog te lastnosti, da se more sramovati, bi se človek lahko opredelil

² »Eine unnatürliche Spaltung« ib.

³ Seveda pomeni car, kakor ga je pojmoval Solovjev, ideal krščanskega monarha, dejansko rusko samodržavje pa je Solovjev odločno obsojal in v proroškem duhu napovedal strašno revolucijo. Bil je najglasnejši svarilec pred imperializmom in šovinizmom ruskega samodržavja, kakor so ga propagirali mnogi slavjanofili. Pogumno je branil Jude pred pogromi in napisal o poslanstvu judovskega naroda najsijajnejšo knjigo, kar jih je sploh kdaj napisal kak krščanski filozof. Po pravici ga stavlja Braun (N. Fr. Pr. 5. avgusta, št. 21.158) zraven Avguština, Tomaža, Taulerja i. dr. ter ga imenuje »voditelja, ki si ga bo izbralo bodoče obnovljeno krščansko človeštvo«.

tudi kot sram čuteča žival. (Opravdanija Dobrá, II. del, pogl. 7, § 3.) Iz čustva sramu tvorita vest, ki je tesno združena baš s tem čustvom, ter pamet princip asketizma, ki se glasi: »Živalsko življenje mora v človeku biti podrejeno duhovnemu.« — Iz čustva sočutja tvorita vest in pamet princip solidarnosti, ki se glasi: »Ravnaj z drugimi tako, kakor bi hotel, da drugi s teboj ravnajo.« — Iz čustva odvisnosti od sil nad nami izvaja pamet verski princip: da mora človek vedno in povsod storiti voljo Očetovo: (Solovjev zastopa mnenje, da naravna religija ni nastala iz fetišizma, tudi ne iz bojazni pred naravnimi pojavi kakor blisk in grom itd., ampak iz čustva odvisnosti otroka od matere najprej, pozneje od očeta; po smrti je oče postal otrokom predmet češčenja, bog. Smrt je dala ljudem — v njih naravnem stanju — prve bogove, to je češčenje dedov, Ahnenkultus.) Oblike te naravne religije so bile različne, toda odnos napram višjim bitjem je bil povsod isti: da namreč treba vršiti voljo Očetovo. To religijo je imel (in ima) človek v srce zapisano. To trojno čustvo moralnosti je torej globoko v človeško naravo vsajeno. Ali nad nami deluje pa drugi činitelj, absolutno Dobro. Da to Dobro biva in da res deluje, brezdvomno uvidevamo iz učinkov, t. j. iz dejstva, da mera (vsota) moralnosti (moralnodobrega) v človeštvu raste. (Te rasti Solovjev ne umeva v tem zmislu, da bi morda poedini ljudje postajali močnejši v svojih krepostih, ali pa da bi krepostnih ljudi bilo vedno več in več, ampak v tem zmislu, da so moralne zahteve povprečno vedno večje, ki veljajo za splošno dolžnost in ki se dadó tudi uresničiti. N. d. II. del, 7. pogl., § 14.) Vsak fizični organizem raste le pod pogojem, da dobiva dovoljno množino hrane iz resnične, fizično-organske okolice svoje, okolice, ki biva že pred njim. Prav tako se dá rast moralnosti v človeštvu razložiti le iz obilnosti hrane, t. j. iz pozitivnega vplivanja resnično bivajočega nadčloveškega Dobrega, katero nudi duhovno hrano nranosti celokupnemu človeštvu in uprav s to hrano povzroča nranvi napredek. Pa kam meri ta napredek? »Bodite popočni, kakor je vaš Oče v nebesih popoln!« Končni namen vsega nranstvenega delovanja božjega in človeškega je vedno večja moralnost človekova in s tem njegova prava sreča, ali z drugimi besedami: pripravljanje in končna ustanovitev kraljestva božjega na zemlji in v nebesih. Zato je Bog, da bi človeštvo imelo vzor, poslal na višku svetovne zgodovine Boga-človeka, Jezusa Kristusa, da bi človek čimbolj ustvaril sliko in priliko božjo v sebi. (Moralni vpliv osebnosti Kristove se v Opravdaniju Dobrá obravnava samo na nekoliko straneh, ker je Solovjev hotel ostati samo na filozofskih tleh.« Herbigny, str. 108.)

Ogromni pomen družbe, ozir. države v nranstvenem redu.

Iz medsebojnega delovanja absolutnega Dobrega in imenovanih treh korenin človeške narave je torej vzrastla vsa moralnost človeška. Pa kako je vzrastla? Tu Solovjev najprej ugotavlja splošno priznano resnico (aksiom), da je človekova osebnost neskončna, t. j. človekov um ima v sebi neskončne možnosti spoznanja, spoznati vedno več in več, vedno globlje in globlje, in človekova volja istotako vsebuje neskončne možnosti, vse tisto spoznanje hoteti in objeti in vase sprejeti. (V tej dvojni neskončnosti — spoznavanja in teženja — so cerkveni očetje — po Solovjevu — videli bogopodobnost človekovo.) In ta taka osebnost človekova se je razvijala v družbi. Poedinec si niti jezika ne bi bil razvil. Najprej se je človekova nranost razvijala v zadrugah (lat. gens, keltsko clan itd.) t. j. v skupinah ljudi, zvezanih med seboj po krvnem sorodstvu. Vsa tri moralna čustva so v zadrugi prišla človeku v zavest in se začela usovrševati. Čustvo sramu je tedaj prvič pokazalo, da se mora v skupnem bivanju vsak omejiti v svojih nižjih nagonih; ustanovile so se razne oblike zakonskega živ-

ljenja. (Kako stroge so bile navade v tem oziru na tej stopnji skupnega življenja, vidimo n. pr. pri Tacitu, kjer opisuje strogo nravnost starih Germanov.) Čustvo sočutja se je vzbudilo s tem, da so se vsi člani zadruge čutili solidarne ter živeli v ljubezni in slogi med seboj; versko čustvo, spoštovanje nadčutnih sil, pa se je udejstvovalo tu prvič v češčenju skupnih dedov zadruge.

Sčasoma se je več zadrug (pri Slovanih) združilo v župo; člani ene župe so se čutili kot eno pleme.

Dokler so ljudje živeli (ali žive) v zadrugah, župah (plemenih), so bili — lahko rečemo — na prvi stopnji družabne zavesti: Na drugo stopnjo so se povzpeli tam in tisti, ki so si — z združitvijo več plemen ali s pogodbami ali vsled vojnih sprememb — osnovali skupno očetnjava, domovino, državo. Ko pride Solovjev v svoji knjigi do te točke, do ustanovitve države, ga prevzame neki svet zanos. Z navdušenimi besedami slavi to veliko pridobitev človeštva. (Pač tudi v ostri polemiki proti N. Tolstoju, ki je kot dosleden individualist odklanjal državo kot nekaj slabšega, kot zlo, kot napravo, ki uničuje človeško dostojanstvo.) »Vse, s čimer hranimo svojega duha — piše tam Solovjev (n. d. III. del, pogl. 10, § 7) — vse, kar daje našemu življenju v verstvu, znanstvu in umetnosti lepoto in vrednost, je vzrastlo iz omikane, državne skupnosti; vsega tistega ni ustvarila rodbina ali zadruga ali pleme, ampak domovina, država.«

In z enakim navdušenjem dostavlja: »Zato pa so tudi bili tisti posamezniki, ki so se že takrat, ko je še pleme vladalo, potegovali za domovino, ki je šele nastajala ali so jo šele slutili in jo je šele bilo treba ustanoviti, nosivci višje zavesti, najvišje individualno-socialne morale. Bili so dobrotniki človeštva, heroji povestnice, in niso zastoj takih ljudi hvaležni državljani Grčije in drugih dežel častili kot junake.«

Solovjev pozna ugovore Tolstojeve zoper državo; en tak ugovor je tudi ta, da čustvo solidarnosti (sočutja) v državi, ko mora posameznik ljubiti kot sodržavljane milijone ljudi, ne more biti več takó močno, kakor je bilo na prvi stopnji. v zadrugi (plemenu), ko je človek ljubil samo krvne sorodnike. Solovjev sicer prizna, da to čustvo res ni več takó intenzivno (občuteno), vkljub temu pa odločno zagovarja misel, da je bila ustanovitev države na pred ek za moralnost človekovo. Versko čustvo se je dvignilo, ker so pojmi o božanstvu postali čistejši, višji, splošniši; čustvo sočutja (altruizem) je poslej obsegalo več, neprimerno več ljudi (zrastlo je kvantitativno), pa tudi kv al i t a t i v n o se je izpopolnilo; človek odslej ni ljubil samo »mesa in krvi«, t. j. krvnih sorodnikov, ampak se je dvignil višje: ljubil je nekaj n e v i d n e g a, domovino, narod, državo. Pa tudi tretja korenina moralnosti, princip asketizma, se je v državi okrepi'a: šele ko je človek z ustanovitvijo države dosegel večjo varnost pred uničujočo okolico, ki ga je obdajala (divje zveri, lakot, bolezni), je mogel začeti misliti na to, kako bi duhu podjarmil nižje nagone. Asketska morala ni bila delo posameznika, ampak — vsaj posredno — omikane družbe. (Če so v 4. stoletju p. Kr. menihi bežali v puščavo, n. pr. v egiptsko, moramo pomisliti, da so bili to možje, ki so si bili prej prisvojili že vso grško-rimsko kulturo, dano jim v rimski državi; n. pr. sv. Anton!)

Zelo važna in aktualna so izvajanja Vl. Solovjeva o odnosu države do posamezne osebnosti ter nižjih organizacij (rodbin). Država ima napram posamezniku pravice, ker se (posameznik) le v njej more v višji meri moralno razviti. Vendar pa te pravice niso a b s o l u t n e, ker je tudi država le ena relativna stopnja zgodovinskega napredka, dočim more človekova osebnost premeriti in prehoditi vse stopnje razvoja; človekova osebnost ima namreč v sebi težnjo po neskončni popolnosti, a ta težnja ne najde v dotični družbi — v tem slučaju v državi — svoje popolne utehe, ker se osebnost v dotičnih mejah ne more izživeti. Napredek človeške osebnosti je resda možoč samo v človeški

družbi, toda le v taki, ki se neprestano giblje in napreduje. »Da bi se človek brez pogojno vdal in predal katerikoli omejeni, negibčni obliki družbe (t. i. države), k temu ni le ne prisiljen, ampak nima niti pravice, ker bi se to moglo zgoditi samo v škodo človeškega dostojanstva.« (N. d. III. del, 10. pogl. § 8.)¹ Ravnotako država nima pravice segati v svetišče rodbine, vkolikor ta čuva in hrani v sebi večne zakone. (Arčigona in Kreont.)

Tri idealne oblike človeškega združenja.

Tretja, najvišja stopnja v zavesti človeštva je zavest celokupnosti (univerzalizem). Pripravljala se je — po Solovjevu — v budizmu, ki je bil samo negativen univerzalizem, ter v grškem idealizmu, ki je ustvaril samo idejo, kakšen naj bi bil ta univerzalizem, a je ni uresničil; krščanstvo pa je resničen univerzalizem. Zadnje (XIX.) poglavje »Opravdanija Dobra« govori o najmilejšem predmetu našega filozofa, o treh oblikah, v katerih bi moralo vesoljno človeštvo biti organizirano v svrhu uresničenja moralno dobrega na zemlji. Že l. 1875 je štiriindvajsetletni Solovjev v svojem prvem predavanju trdil, da so človeku potrebna tri društva: gospodarsko za potrebe materialnega življenja, politično za odnose med ljudmi, ter versko društvo za skupno vdanost napram Bogu. (Herbigny, n. d. str. 52).

Tri leta pred svojo smrtjo je to idejo o trojnem društvu razširil na vesoljno človeštvo. V tistem slovečem poglavju si je tako-le zamislil organizacijo vesoljnega človeštva:

1. Narodnogospodarska organizacija.

Da bi človeštvo končno v moralnem zmislu zažgospodovalo — sledeč čustvu sramu, principu asketizma, priloženemu naši naravi — nad svojo lastno nižjo naravo ter nad zunanjim, fizičnim svetom, bi moralo biti organizirano (ker le v taki vesoljni organizaciji bi bila zmaga) v nekakem vesoljnem narodnogospodarskem društvu. (Kot zgled imenuje rusko »zemstvo«!) »Pravi, moralni namen takega vesoljnega društva bi bil ta, da bi se človeštvo v celoti vzdržalo zle čutne nezmernosti, v svrhu, da bi se vesoljna materialna narava spremenila v svobodno obliko človeškega duha.« — »Pozitivna dolžnost človekova je, fizično naravo osvoboditi nujnosti propada in smrti ter jo pripravljati za skupno vstajenje v mesu.« — »Zunanje stvari, za katerimi večina ljudi strastno teži ter jih kot svoj končni cilj smatra in ki nanje svoje notranje duševne moči čutenja in hotenja navezuje in v njih (t. j. zunanjih stvari) dosego svoje duševne moči zapravlja, ne smejo biti več cilj, ampak samo sredstvo.« — Seveda, dandanes sta pojma »narodno gospodarstvo« in pa »askeza« kakor dva nasprotna tečaja. — Prava naloga gospodarskega življenja, ktere so se nekateri socialisti v prvi polovici 19. stoletja le tipaje lotili in ki so od nje novodobni socialisti ravno tako daleč kakor njih nasprotniki (kapitalisti), še do današnjega dneva ni našla niti kot teorija v zavesti ljudi trdnega in določenega izraza.« — Pa to ni čudno! Razvoj človeštva v krščanski dobi je bil tak. Najprej — približno tisoč let — je bila doba bogoslužja ob popolni ravnodušnosti za vse »posvetno«, človeško, in celo ob sovražnosti napram narodi. Prišla je druga doba: humanizem, praktično sočutje, človekoljubje, »človeška morala«, približno štiristo let (od 15. do 19. stol.). V 19. stoletju sta se šele jeli javljati dve novi resnici: da mora ljubezen do človeka obsegati tudi materialno življenje in da obstoji normalno materialno življenje v vzdržnosti. Tudi v narodnem gospodarstvu bo končno —

¹ Kdor torej n. pr. zahteva, da bi se SLS brez pogojno vdala vidovdanski ustavi, zahteva nekaj nemoralnega, človeka nevrrednega. — Takó je bila tudi nemoralna zahteva bivšega načelnika SLS — ob času vojne — po absolutni vdanosti napram bivši avstrijski monarhiji. — Vse to sledi iz besedi VI. Solovjeva.

ako se bo človeštvo hotelo moralno organizirati v tako vesoljno društvo — zavlada morala: pogoj pa je, da bosta morali prej dobro delovati dve drugi vesoljni društvi, vesoljna krščanska država ter vesoljna krščanska cerkev.

2. Krščanska država.

Kakor princip asketizma zahteva vesoljno narodnogospodarsko združenje, tako zahteva čustvo sočutja, solidarnosti, ustanovitev vesoljne krščanske države, ali če ne že ene same, pa vsaj krščanskih držav za posamezne narode. Ob tej priliki, ko govori o potrebi, nujnosti države, Solovjev živahno pobija ugovore velikega L. N. Tolstoja, ki je — kakor že omenjeno — državo v kakršnikoli obliki odklanjal. L. N. Tolstoj je trdil, da krščanstvo odklanja državo. Temu nasproti kaže Solovjev na zgled rimskega stotnika Kornelija (Dej. apost. X): preden je od apostola Petra prejel sveti krst, je bil pristen rimski vojak, ki je z vsemi pravimi Rimljani smatral za glavno nalogo rimske države

... pacisque imponere morem
parcere subiectis et debellare superbos...
(mir velevati narodom, premaganim
prizanašati, ohole z vojno podjarmiti) —

ob spreobrnitvi pa mu je angel pač rekel: »Kornelij, tvoja molitev je uslišana in tvojih miloščin se je Gospod spomnil.« — in nato velel, naj pokliče Simona, imenovanega Petra, ki mu bo govoril besede zvečanja, nikjer pa ni besedice o tem, naj vojaški stan pusti; in tudi v besedah, ki jih potem govori Peter (X. vv. 34—43) ni najmanjšega migljaja zoper prejšnji stan Kornelijev. Evangelij torej ni zoper državo (kakor misli L. N. Tolstoj). Nasprotno! Evangelij poudarja sočutje, usmiljenje kot moralno dolžnost, poudarja znova, kar je že stari zakon izrekel: Usmiljenje hočem in ne daritve (Oz. VI 6). Če pa se — nadaljuje Solovjev — zahteva sočutje, se mora logično zahtevati tudi tista organizacija človeških sil in delovanja, katera je v stanu dvigniti človekovo sočutje iz stanja golega, onemoglega ali le ozkoomejenega čustvovanja ter temu čustvu dati ostvaritev in možnost, da se razvije in razširi na daljavo. »Če stojim na stališču sočutja, ne morem odklanjati tiste naprave, ki mi omogoča, da svoje sočutje tudi v dejanju pokažem, t. j. da nudim pomoč in varstvo ne več samo desetim ali kvečjemu sto posameznikom, ampak desetim ali sto milijonom ljudi.« Država je, torej kolektivno organizirano sočutje.

V čem obstoji bistvo krščanske države? V samem sočutju gotovo ne, zakaj sočutje je imela tudi poganska država (n. pr. staroatenski kralj Tezej se je podal v smrtno nevarnost, ko je reševal Atence nasilstev Minotavra na Kreti). »S krščanskega vidika je država samo en del v organizaciji celokupnega človeka, del, zavisen od drugega, višjega dela, cerkve, od katere prejema svoje posvečenje in končno veljavno namembo. Po določbi cerkve naj krščanska država posredno na svojem svetnem območju in s svojimi sredstvi služi absolutnemu cilju t. j. pripravljanju človeštva in vse zemlje na kraljestvo božje.«

Iz tega sledi, da ima država dvojno nalogo: konservativno (t. j. ščititi temelje sožitja, brez katerih človeštvo ne more biti) ter napredno (t. j. »ti življenjski pogoji se morajo neprestano izboljševati s svobodnim razvojem vseh tistih sil človekovih, ki naj bodo nositeljice bodočega stanja popolnosti, in brez katerih se kraljestvo božje v človeštvu ne da ostvariti«). In kakor bi brez konservativnega delovanja države človeštvo razpadlo in ne bi bilo nikogar, ki bi vstopil v to polnost življenja (šele v družbi človek razvije vse svoje moči), tako bi brez naprednega delovanja države človeštvo ostalo vedno na isti stopnji zgodovinskega

razvoja in ne bi nikdar doseglo sposobnosti, kraljestvo božje končno vzprejeti ali pa odbiti; in torej tudi ljudje ne bi imeli ničesar, za kar naj bi živeli.

V poganstvu je prevladovala konservativna naloga; zakaj, čeprav je država podpirala zgodovinski razvoj, se je to godilo zoper njeno voljo in nezavestno. Teža višjega delovanja ji niso stavili pred oči njeni vladajoči činitelji, saj niso bili še nič čuli o »evangeliju kraljestva«.

Zmota poganov glede države obstoja v napačni domnevi, da ima država svoj pozitivni pomen s a m a i z s e b e. Kakor ima poedinec življenje od duha, ki je v njem, tako je popolno državno telo tisto, v katerem živi duh božji. Žato krščanstvo ne terja od nas, da naj suverenost države odklanjamo ali omejujemo, ampak da popolnoma spoznamo tisti princip, ki more državi dati resnično izpolnitev njene namembe (svrhe), namreč njeno moralno solidarnost s kraljestvom božjim na zemlji, kar se zgodi, če država po notranje vse zemske cilje podredi enotnemu duhu Kristusovemu. (Opravd. Dobra, III., 19. pogl. § 16).

Ob tej priliki ne smemo zamolčati, s kakšno ostrojtjo Solovjev zavrača t. zv. sacro egoizmo naših časov (ki se je seveda javljal že za njegovih dni). »Moralno organiziran narod — pravi Solovjev — se ne more razvijati na stroške (škodo) drugih narodov. Kakor se moralni napredek posameznika na tem spozna, da je njegov razvoj vsem drugim zares koristen, tako mora biti tudi napredek tega ali onega naroda (države), ki je zvest moralnemu principu, v nujni zvezi z Dobrim, ki je skupno vsem. Grd sofizem je trditev: dožni smo misliti samo na svoj narod, ker je dober in ker bo njegov napredek vsem koristen. Resnica je, da je to ločevanje svojega naroda od drugih, to izključno poudarjanje samo njegovih dobrih lastnosti in prednosti že zlo, in da more to zlo spet le zlo roditi. Ker eno ali drugo velja: ali se krščanstvo zavrže in sploh bivanje ene ga Boga (ki o njem pravi sv. pismo: Nihče ni svet razen Boga!) ter se lastni narod postavi na izpraznjeni prestol božji, ali pa naj se prizna, da narod zaradi dejstva, da ima svojo narodnost, še ni svet, temveč to šele postane, če se bliža absolutno Dobremu, kar je očitvidno možno le, če je v dobrih odnošajih napram vsemu, kar je, zlasti pa proti drugim narodom. Narod na more biti v resnici dober, dokler je v jezi proti drugim narodom ali jim je odtujen, ali dokler jih ne smatra kot svojih bližnjih, in jih ne ljubi ko t samega sebe. (Ib. § 7.)

3. Vesoljna cerkev.

Kakor je človeštvo moralno dolžno organizirati se v svrhu uresničenja principa obvladanja nižjih nagonov ter principa solidarnosti (sočutja) z enakimi bitji, tako se je dolžno organizirati tudi, da do konca in v vseh ljudeh uresniči čustvo spoštovanja pred Najvišjim; dolžno je organizirati vesoljno cerkev kot organizirano bogoboječnost...

Solovjev tu zopet najprej polemizira proti L. N. Tolstoju, ki je cerkev prav tako zametaval kot nemoralno napravo (češ, kraljestvo božje nosi vsak sam v svojem srcu) kakor državo. »Zdravo, versko čustvo — piše Solovjev (III., pogl. 19, § 8) — ne zahteva od nas, da bi svet odklanjali, ampak, da ga ne smatramo kot absolutno samostojno počelo našega življenja; med svetom živeti bomo, kakor da nismo od tega sveta; vplivajmo na svet tako, da bo nehal biti nekaj, kar je samo iz sebe, ampak da bo čimdalje bolj nekaj, kar je iz Boga.«

Čim bolj se bo človeštvo zavedalo svoje skupnosti in čim bolj bo Boga spoznavalo, tem bolj bo bogoboječnost obstajala v tem, da se bo samo Bogu priznavala absolutna cena, vse drugo pa le, v kolikor je v zvezi z Njim, Edinim, Najvišjim.

»Ako bi bili vsi ljudje in narodi zares bogoboječi, t. j. ako bi edino, absolutno Dobro, t. j. Boga, smatrali za svojo blaginjo, bi bili brezdvomno med seboj

edini, med seboj združeni, solidarni v Bogu; brezdvomno bi živeli božanstvu primerno, njih edinstvo bi bila obenem svetost. Tako pa je človeštvo, ker nezdruženo v Bogu, v svojem hotenju razdeljeno in razcepljeno na množico relativnih koristi. Iz tega izvira dejansko propadanje. Na podlagi tega zlega dejstva (razcepljenosti) ne morejo nastati dobri čini, in vse delovanje človeštva v takem propadanju more voditi samo o b s e b i l e v greh. Zato se mora moralna organizacija človeštva začeti z notranjim zedinjevanjem in posvečevanjem vsega dejanja in nehanja.«

Ko je tako z moralnofilozofskega vidika dokazal potrebo vesoljne cerkve, preide Solovjev k lastnostim, ki jih mora imeti ta cerkev. In glej! Filozof najde s svojim umovanjem, da ima ta cerkev iste štiri lastnosti, kakor jih našteva vsak katoliški katekizem: biti mora edina, sveta, katoliška in apostolska. Samo nekoliko drugače dokazuje nujnost teh štirih znakov nego mi, katoličani. Tako-le piše: »Popolna edinstvo in svetost je v Bogu, dočim je v zemskem človeštvu nesloga in greh; edinstvo in svetost pa je v cerkvi, ki z Bogom spravlja in v sklad z Njim vodi propadajoči in grešni svet. Da pa more cerkev zedinjevati z Bogom in posvečevati, mora biti sama edina in sveta, t. j. imeti mora svoj razlog v Bogu, neodvisno od needinih in grešnih ljudi, ki so zedinjenja in posvečevanja potrebni in ga torej ne morejo iz sebe zajeti... Edinstvo in svetost cerkve se v prostoru javlja kot univerzalnost (vesoljnost) ali katolištvo, v času pa kot apostolstvo... Vse osebne, družabne, plemenske razlike v cerkvi kot katoliški izginejo; vse, kar znači ločenost, odpade, ostane pa vsa raznovrstnost, zakaj bogoboječnost zahteva, da edinstvo v Bogu ni prazna brezrazličnost in siromašna enoličnost, ampak absolutna polnost najbolj pestrega življenja.« Nato našteje tri točke take različnosti v edinstvu: ostala bo vidna in nevidna cerkev, ostali bodo razni jeziki in bogoslužje v njih, ostal bo razloček med učečo in poslušajočo cerkvijo.

V posebnem paragrafu (9.) tistega pogl. 19 Solovjev dalje dokazuje, da le vesoljna cerkev deli človeku svobodo, bratstvo in enakost (liberté, fraternité, égalité), t. j. popolno svobodo od suženjstva greha in smrti, popolno enakost, ker v vsakem kristjanu enako prebiva Kristus, in popolno bratstvo, ker so vsi otroci enega Očeta.

Končno v § 10 Solovjev razlaga, kako je bogoboječnost tista notranja sila, ki vso cerkev prešinja. Kakor je Kristus z največjim spoštovanjem govoril o nebeškem Očetu: »Kakor je Oče mene poslal, tako tudi jaz vas pošiljam.« ista bogoboječnost je v vesoljni cerkvi pot, resnica in življenje: pot, ker s polaganjem rok nadaljuje to očetovstvo in sinovstvo; resnica: resnica vesoljne cerkve v svojem bistvu ni niti znanstvena niti filozofska, da, niti teološka, ampak vsebuje le dogme bogoboječnosti, bogospoštovanja, je življenje: »ob prejemanju zakramentov se človeška volja odpove vsemu, kar je njeno, se zadrži v popolni potencialiteti ali čistosti in postane s tem zmožna, kot čista oblika sprejeti nadčloveško vsebino.«

Vzajemoodnos med cerkvijo in državo.

Kako torej sodi Solovjev — da pridemo do glavnega vprašanja našega posnetka — o odnosu med cerkvijo in krščansko državo?

S krščanskega (bogočloveškega) stališča je glede človeka potrebno i to, da samostojno deluje, kakor tudi to, da se popolnoma podredi Bogu; sklad obojnega delovanja je mogoč le tako, če se točno razločujeta dve poprišči delovanja, versko in politično, in če se razločujeta neposredna nagiba tega delovanja, bogospoštovanje in socialno sočutje. Cilj delovanja pa je isti: Krščanska cerkev zahteva krščansko državo. Delujeta naj vzporedno, vzajemno. Popolna ločitev bi bila za obe strani pogubna. Za cerkev: »v tem slučaju

bi namreč cerkev bila prisiljena se popolnoma odreči vsakemu dejanskemu delovanju v službi Dobrağa in se predati kvietizmu ali ravnodušnosti, kar je proti duhu Kristusovemu; ali pa bi cerkev — vsa vneta, da bi svet dejansko pripravljala na prihod kraljestva božjega, toda v tem ovirana vsled odtujenosti od države — sama zgrabila (v svojih močnih zastopnikih!) za realna orodja delovanja tega sveta, se mešala v vse zemske zadeve ter — vkljub čistosti in veličini svojega prvotnega namena na ta namen čimdalje bolj pozabljala v skrbi za sredstva v dosego omenjenega namena, in cerkev bi končno izgubila temelje svoje upravičenosti, svoje ustanovitve.

Nič manj pa bi bila taka ločitev pogubna za državo: ali bi namreč država v tem slučaju popolnoma odklonila skrb za duhovno dobrobit, a bi se s tem oropala najvišje svoje časti in svetosti ter bi obenem izgubila moralno spoštovanje in končno zunanjo pokorščino svojih podanikov; ali pa bi država sicer spoznala važnost skrbi za duhovno dobrobit, toda zbog ločitve od cerkve ne bi imela pristojnega osebja, kateremu bi mogla izročiti skrb za višjo, duhovno blaginjo podanikov ali vzgojo ljudstva za kraljestvo božje, pa bi se končno odločila, da sama prevzame to brigo. V to svrho pa bi si seveda morala prilastovati največjo duhovno avtoriteto, kar bi pomenjalo brezumno in pogubno uzurpacijo.»

Zato Solovjev tako-le določa razmerje med cerkvijo in državo: država priznava vesoljni cerkvi duhovno nadoblast, katera daje volji človeštva splošno smer k dobremu in katera tudi njej (državi) odkazuje končni cilj njenega zgodovinskega delovanja. Cerkev pa prepušča državi vso oblast in polnomočje, da ta (država) svoje zakonite koristi tega sveta v sklad spravi z voljo Najvišjega in svoje politične odnose ter dejanja z zahtevami svojega najvišjega cilja; in sicer tako, da bi cerkvi ne pristojala nikakšna prisilna oblast, prisilna oblast države pa da bi se z verskim območjem prav nikjer ne dotikala. (III., pogl. 19, § 17.)

Država, ki bi si na svojo roko prilaščevala delokrog cerkve, torej to, da bi podanika hotela poučevati v pravem božoznanstvu in v zdravi filozofiji, pri tem pa zanemarjajoč svoj pravi delokrog, mirno gledala, da podaniki ostanejo analfabeti, da jih na javnih cestah roparji napadajo in plenijo in da (podaniki) od lakote umirajo... ta država ne bi imela več pravice do obstanka. (Ib.)

Se bolj konkretno izraža pisatelj to svoje naziranje v naslednjem (§ 20) odstavku, kjer piše:

»Papež, najvišji svečenik cerkve, predstavitelj duhovnega očetovstva, oče kat'exohén, bi se moral pri vsaki skušnjavi, ki bi ga mamila, da bi zlorabil svojo nadoblast za zunanje prisilne odredbe, spomniti besed evangelija, da Oče nikogar ne sodi, ampak da je vso oblast prepustil Sinu, ker je ta (Sin) Sin človekov. Krščanski vladar, Sin cerkve kat'exohén, bi se moral pa ob skušnjavi, ki bi ga mamila v to, da bi svojo najvišjo svetno oblast povzdignil v najvišjo duhovno avtoriteto in jo zlorabil z vmešavanjem v zadeve vere in vesti, spomniti tega, da celo Kristus, nebeški vladar, vrši le voljo Očetovo.»

* * *

V tem slavnem poglavju 19. je Solovjev načrtal ideal, vzor, v katerih oblikah naj bi človeštvo šlo k svoji popolni sreči. Ali on je bil preglobok mislec, — pripominja Herbigny (n. m. str. 110) — da bi bil mogel verjeti v končno popolno uresničenje tega ideala. Ali vedel je pa tudi, da se človeštvo ne bo bližalo temu velikemu cilju, ako mu ga nihče ne naslika in pred oči ne postavi. Ignoti nulla cupido. In zato je on prijel za pero. To misel moramo imeti pred očmi, ako se nam izvajanja njegova zde utopije.

Katolištvo in pravoslavlje.

Fran Grivec, vseučilišni profesor:

Vzhodno cerkveno vprašanje.

Vzhodno cerkveno vprašanje je v novejši dobi bolj cerkveno nego je bilo kdaj prej. Pri razkolu med vzhodno in katoliško cerkvijo je gotovo bistveno sodelovalo različno pojmovanje cerkve in cerkvene ustave, a tega so se takrat malo zavedali. Cerkev in cerkvena oblast se je bolj praktično udejstvovala, a manj se je o njej teoretično razmišljalo. Pri razkolu so se tajila važna načela cerkvene ustave, a teoretično so se bolj razpravljala strogo dogmatična vprašanja, predvsem vprašanje o izhajanju sv. Duha. To vprašanje so voditelji razkola spretno izrabili, da so mogli vplivati na verne člane vzhodne cerkve in dati razkolu resno dogmatično podlago. To vprašanje se je najbolj razpravljalo pri poskusih cerkvenega zedinjenja v srednjem veku; še na florentinskem cerkvenem zboru (1439) je bilo vprašanje o sv. Duhu poleg drugih dogmatičnih vprašanj najvažnejši predmet razprav in debat.

Ko se je v novejšem času pričelo bolj sistematično razpravljati o cerkvi, se je pokazalo, da nas od vzhoda najbolj loči različno pojmovanje cerkve. V 19. stoletju se je v ruski in grški teologiji že razširilo mnenje, da nas ne ločijo posamezne dogme, ampak različno pojmovanje cerkve. Ker pa je cerkev konkretno ustvarjeno krščanstvo, zato različno pojmovanje cerkve prehaja v različno pojmovanje krščanstva.

Cerkev, zunanje kraljestvo božje, ima namen širiti in utrjevati notranje kraljestvo božje v človeških dušah in človeka voditi v onstransko nebeško kraljestvo. Cerkev kot mistično telo Kristusovo nadaljuje Kristusovo delovanje za posvečevanje in zveličanje človeških duš. Cerkev obuja in vodi versko življenje vernikov. Zato so slavne dobe cerkvene zgodovine tudi dobe cvetočega verskega življenja. Nasprotno pa so zmote proti cerkvi v zvezi s praktičnimi zablodami in s propadanjem verskega življenja; a propadanje verskega življenja zopet pospešuje zmote proti cerkvi in veri. Tako je bil tudi vzhodni razkol v zvezi s propadanjem verskega življenja. Vzhodna cerkev se je od katoliškega zapada ločila takrat, ko bi bila najbolj potrebovala življenske moči krščanske vesoljnosti za cerkveno reformo in za obnovo verskega življenja. A tudi na katoliškem zapadu ni bilo vse vzorno; cerkev je težko krotila strasti in omejenost mladih zapadnih narodov-neofitov. To historično dejstvo nam je sedaj jasneje nego je bilo nekdanj. Kakor je propadanje verskega življenja nekdanj sodelovalo pri razkolu, tako je obnova verskega življenja eno najvažnejših sredstev za versko spravo.

Šele v novejši dobi je prešlo v javno zavest to, kar je nekdanj ne-svestno, a krepko vplivalo na razkol: 1. različno pojmovanje cerkve

in 2. propadanje verskega življenja. To dvojno vprašanje, namreč vprašanje cerkve in verskega življenja v zvezi s cerkvijo, se je že pomeknilo v središče perečih modernih vprašanj. Skoraj dvatisočletno vprašanje. »Kaj mislite o Kristusu, Sinu božjem, in življenju naših duš?« se vedno bolj očitno pojavlja v obliki: »Kaj mislite o cerkvi Kristusovi, gojiteljici notranjega življenja?« Zato je vprašanje cerkvenega zedinjenja prav tako moderno in važno, kakor je važno vprašanje o cerkvi in o poglobitvi verskega življenja. Važno in pereče je to vprašanje tudi zato, ker razmere na krščanskem vzhodu nepričakovano dozorevajo in nas prehitujejo. Važno je vprašanje za nas, ki živimo na meji pravoslavnega vzhoda v državi, ki združuje približno enako število katoličanov in pravoslavnikov.

Zanimanje in delovanje za cerkveno zблиžanje in zedinjenje¹ najprimerneje ureja naše razmerje do pravoslavnikov sodržavljanov. Ljudstvo mora biti poučeno o razlikah, obenem pa se moramo ogibati vsega, kar bi vzbujalo protikrščansko mržnjo in fanatizem. Ideja verske sprave pa opozarja na razlike in opominja k delu za edinstvo v duhu krščanske ljubezni. Ta ideja je ob verski meji jako potrebna kot regulativ vzajemnih odnosov.

Kakor ob narodnih tako se tudi ob verskih mejah rada vzbuja strast in enostranost. Ob verskih mejah pretita dve skrajnosti, z ene strani fanatizem, z druge pa indiferentizem. Enostranska in nerazsodna verska gorečnost rada preide v fanatizem, kar se n. pr. včasih opaža pri Poljakihi. V Rimu imajo mnogo opraviti, da popravljajo napake, ki jih delajo katoliški narodi ob vzhodni meji. Benedikt XV. je z odpustki obdaril molitev, v kateri molimo, naj nas »Bog varuje vsake napake, ki bi mogla vzhodne krščanske narode od nas oddaljevati«. Ta molitev je resen opomin obmejnim katoličanom, naj ne delajo nečasti katoliškemu imenu. Tudi pri nas se pojavljajo znaki nekega ozkosrčnega fanatizma, ki v nerazsodni gorečnosti nasprotuje idejam rimskih papežev in jugoslovanskih škofov. Zbuja se bojazen, da se bomo z delom za zedinjenje in za proučevanje krščanskega vzhoda oddaljili od zahodne kulture, ko je vendar zadosti znano, da zahodna znanost in katoliška cerkev od nas pričakuje, da se bomo posebe zanimali za slovanski vzhod. Nič nas ne more bolj ločiti od zapadne kulture, kakor preziranje verskega in kulturnega poslanstva ob meji krščanskega vzhoda. Sila razmer in bojazen pred slovanskim vzhodom nam je oktroirala znanstveno smer, ki nasprotuje temu našemu poslanstvu in našim potrebam. A če se bomo zavedali visokega poslanstva, bomo mogli polagoma izpopolniti našo izobrazbo v pravilnejši smeri, katero nam narekuje naš položaj in katero nam priporočajo vsi dalekovidnejši inozemski katoliški znanstveniki.

¹ Srbski cerkveni krogi izraza »zedinjenje« ne slišijo radi; priporočajo izraz »zблиžanje«. Naš bližnji namen je gotovo zблиžanje, modus vivendi; a končni cilj je zedinjenje, ki je uradni izraz vzhodne in katoliške cerkve in za katero se moli v katoliški in pravoslavni liturgiji.

Po opominih katoliške cerkve smo dolžni delati v duhu verske sprave brez ozira na nestalna gesla dnevne politike in brez ozira na črnogledi pesimizem, ki skuša ovirati vsako delo v tej smeri. Gotovo bomo dosegli vsaj ta uspeh, da bo v pravem duhu napredovala naša verska gorečnost in versko življenje, da se bo širilo naše obzorje, da bomo bolj katoliški in bolj kulturni. Z ozirom na vzhod bomo pa ustvarjali neko duhovno ozračje, ki bo prej ali slej vplivalo na vzhodne narode. Kakor se je razkol polagoma pripravljaj, tako se mora tudi dolgo pripravljati podlaga za versko spravo. Dosedanja izkušnja kaže, da nas dogodki na vzhodu prehitujejo in dozorevajo hitreje nego naše delo. Prej ali slej se bo v vzhodnih cerkvah pojavilo versko gibanje za spravo s katoliško cerkvijo.

V prvih stoletjih so kristjani vplivali na pogane posebno z zgledom. Novejša teologija opozarja, da je tudi v moderni dobi predvsem potrebna apologija z glada. Versko življenje ima velik apologetični pomen posebno ob verskih mejah. Vzhodni narodi so za dokaze verskega življenja mnogo bolj dovzetni nego za teoretične bogoslovne dokaze. Kakor je propadanje verskega življenja sodelovalo pri razkolu, tako obnova verskega življenja ob verskih mejah jako pospešuje delo za versko spravo. Velikodušni dokazi papežev krščanske ljubezni, katere so bile med svetovno vojsko obilno deležni Srbi, v zadnjih letih pa Rusi,¹ so dosegli več nego najbistroumnejše bogoslovne razprave, ki so seveda tudi koristne in potrebne.

Na bogoslovskem znanstvenem polju nas posebno loči nauk o cerkvi. Tu je mnogo odvisno od metode in taktike. Novejši teologi priznavajo, da se je v katoliških sistematičnih razpravah o cerkvi v boju proti protestantizmu preveč naglašala zunanja cerkvena organizacija, a da se je premalo razpravljalo o notranji nadnaravni vsebini cerkve, o cerkvi kot telesu Kristusovem in kraljestvu božjem. Prav to enostranstvo nam očitajo pravoslavni teologi. V katoliški teologiji se je že pričela bolj naglašati nadnaravna stran cerkve. Pojmovanje cerkve se pogloblja in izpopolnjuje. Katoliški znanosti in verskemu življenju bo mnogo koristilo, ako se bomo v metodi in vsebini bolj ozirali na vzhodno teologijo in na vzhodno miselnost (mentalnost). Katoliška hierarhična uredba se je v novejši dobi dejansko zopet tako uveljavila in utrdila, da je resnično bolj potrebno razglabljanje in pojasnjevanje nevidno notranjo stran cerkve. Kristus je z naukom o kraljestvu božjem cerkev ožarjal z nadnaravnim bleskom notranjega in onstranskega božjega kraljestva, apostol Pavel pa je z globokim naukom o mističnem telesu Kristusovem razkrival skrivnostne zveze cerkve s Kristusom. Ako se bo nauk o cerkvi bolj predstavljal od te strani, potem se bodo razlike v pojmovanju cerkvene ustave laglje

¹ Nujno je potrebno, da se bolj zanimamo za ruske begunce, jih podpiramo in iščemo kulturnih stikov z njimi.

izgladile. Tu v nekem smislu velja evangelijski opomin: »Iščite najprej božjega kraljestva, in vse drugo vam bo navrženo.«

V tesni zvezi s cerkvijo in z verskim življenjem je češčenje svetnikov in apostolov krščanske vere. Pri nas bi se moralo poživiti češčenje slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda, kojih spomin vse Slovane opominja k verski spravi. V srce nas more boleti, ko vidimo, kako malo se pri nas častita naša apostola. Nju imeni se večkrat zlorabljeni v posvetne namene, a premalo se častita v cerkvah in v srcih pobožnega ljudstva. Kako malo se ceni izredno versko in kulturno delo sv. Cirila in Metoda! Kako malo ju poznajo in častijo celo oni, ki bi bili dolžni širiti nju češčenje!

Ako se bomo po opominu papeža Benedikta XV. varovali napak, ki bi mogle vzhodne narode odbijati, nas pa odvracati od visokega verskega in kulturnega poslanstva, potem nam bivanje v versko mešani državi ob meji krščanskega vzhoda ne bo v škodo in nevarnost, ampak celo v korist in pobudo k verskemu in kulturnemu napredku.

Pravoslavne cerkve, med njimi tudi srbska, preživljajo težavno krizo. Njih notranja moč se niti od daleč ne more več meriti s katoliško cerkvijo. Pravoslavne cerkve bodo prej ali slej prisiljene revidirati svoje tradicije in preurediti odnose do katoliškega zapada. Vsi, ki še živo verujejo v Kristusa, bodo začutili potrebo in dolžnost, da pospešujejo zedinjenje s katoliško cerkvijo. Želja po edinstvu v Kristusu bo obudila željo po edinstvu v cerkvi Kristusovi.

Zato moramo iskreno pozdravljati vsak pojav globljega verskega življenja na krščanskem vzhodu. Samo med živo vernimi kristjani je možno cerkveno edinstvo. Čim bolj bomo združeni s Kristusom, tem bliže bomo cerkvenemu edinstvu.

Živa vera v Kristusa pa bodi ponižnost in ponižno priznanje napak. Taka ponižnost je potrebna vzhodnim narodom, a potrebna je tudi katoliškim narodom. Verska zavest in ponos, da smo člani prave cerkve, neveste Kristusove, nas ne sme zapeljati k oholemu preziranju vzhodnih narodov. Globoki nemški teolog J. A. Möhler je pred približno sto leti (1832) pred protestanti priznal, da so ob nastopu protestantizma tudi katoličani mnogo grešili. Tako moramo tudi mi priznati, da niso grešili samo vzhodni, ampak tudi katoliški narodi. Vsi (vzhodni in zahodni narodi) smo delali napake, samo cerkev se ni motila: vsi smo grešili, samo cerkev, nevesta Kristusova, je čista in neomadeževana! Bog nas varuj vseh napak, ki bi nas mogle medsebojno oddaljevati. Kdor ljubi Kristusa, mora ljubiti tudi cerkev in njeno edinstvo.

Vera in umetnost.

P. Ogrič:

Bogoiskatelji v modernih slovenskih literarnih in umetniških strujah.

I.

Vse tako raznolike pokrete človeškega duha, ki javlja svojo delavnost na vseh popriščih kulture, moramo izvesti na dva pravzroka. Eden se glasi: človek na poti k Bogu, drugi: človek brez Boga. Dobe, v katerih se je človeštvo naslajalo v razkošju ali vsaj v obilici gmotnih dobrin, so ožigosane s pečatom brezverstva ali pa vsaj verske mlačnosti. V takih dobah zelo napreduje civilizacija, dočim kultura pada. V takih dobah je človek na zunaj bogat, blesteč, sijajen, v srcu pa je prazen, raztužen, bolan. In tudi umetnost, ki je vendar najvernejše zrcalo človeškega duha, je tedaj slična, je celo nagnjena k malikovalstvu telesa. Taka doba je bila osobito prejšnje stoletje in pa prvo desetletje našega veka, dasi poudarjam — moramo zabeležiti tudi tu častne, velike izjeme.

Toda človeštvo, ki je že močno bolehalo na odrevenelosti duše, ki je svojo obupno praznoto napolnjevalo s škodljivim, brezmejnim uživanjem, je trčilo ob strašen mejnik — svetovno vojno.

Vsaka stvar, vsak dogodek ima svoj skriti vir. Kdo bi si upal zanikati, da se ni ta strašni pokolj rodil iz podzavestnega krika: reši me, reši! In v požarih in dimu, v krvi in v solzah, v blaznem drgetu pred smrtjo, v mukotrpnih krčih se je človek začel očiščevati. Skorjo brezčutnosti in zakrknjenosti je odtrl od srca in postal je dovzeten za duhovno, edino pravo življenje. Ali ne vsakdo. Povojna doba je razdelila človeštvo, vsaj Evropo, v tri tabor: prvi je tabor prenovljenih, srčno iskajočih, že prebujenih; drugi je tabor še vedno spečih, tretji je tabor popolnih zakrknjenec, nasilnežev, izkoriščevalcev.

Slednja dva tabora sta zapisana neizprosni usodi, kajti naš čas ne pozna več omahovanj. Naš čas je doba preloma, razodetja, in kdor se še upira Njemu, je le še živ mrtvec. Nosilci novega življenja pa so zbrani v prvem taboru in zidajo s svežo močjo tempel božje besede odtam dalje, kjer so ga prenehali njihovi redki tovariši-predniki in ki se imenujejo: bogoiskatelji.

II.

Smer slovenskega človeka se najjasneje očituje v naši umetnosti, besedni in likovni, kajti vprav umetnost je tista podoba, na kateri se odraža duhovno dejanje in nehanje človeka.

Omejiti se hočem na najnovejšo umetnost, na najmlajše. Omeniti pa moram, da ji je prednjačil že Ivan Cankar (»Podobe iz sanj«!), ta veliki spokornik in utemeljitelj nove besede, pa tudi predhodnik najmlajših. Zatem ne smemo pozabiti krožka, ki se je zbiral okoli Iz. Cankarja: Joža Lovrenčič, Stanko Majcen, France Bevk, Narte Velikonja.

Povsem v svojo rast pa se je pognal tako samosvoj glasnik blodečega, trpečega in ozdravljajočega duha — Ivan Pregelj. Ivan Pregelj je zrasel iz svojih povesti in balad v velikega pisatelja elementarne umetnine »Plebanus Joannes«. Če pridenem še njegovo žaloigro »Azazel«, povest »Peter Pavel Glavar« in pa pravkar v »Dom in Svetu« izhajajoč roman »Bogovec Jernej« — bi podal o Preglju tole sliko:

V njem se borita dva elementa: luč in tema, dobro in zlo, angel in satan. Iz neizprosne borbe se osvobaja umetnik-človek; njegov obraz je še ves razpaljen

od komaj ubegle groze, ki ga je viharila, njegove roke so še trepetajoče in težke, njegov glas je oster, trpek, včasih celo kalen (prazni moralisti so mu očitali pohujšljivost!), toda mož je, človek je, in to dandanes nekaj pomeni! Koliko jih ja, ki bi s tako strogostjo rezali po svojem srcu, ki bi se tako brezpogojno izpovedovali? Človek pa, ki se očiščuje, ni nežen, ne sme biti nežen, tudi obziren ne; povedal bo vse, prav vse, ker bo odpustljiv, ker ve, kaj je greh! Ob čitanju Pregljevih duhovnih romanj doživljaš! V tebi se vzbuja nov človek, človek žejen nove besede; ta beseda je pa božja in je glas Onstranosti, ki boleče prodira skozi krvavo obličje grešnosti. — Pregelj je v svojem bogoiskanju katoličan. Njegova pot je ona, ki so jo pokazali veliki voditelji cerkve. Njegova beseda je naša; veren izraz je vernega iskanja; pravzaprav ne toliko več iskanja, ampak upodabljanja nekdanjega iskanja.

Pregelj je v slovenski literaturi čisto svojevrsten pojav. Vzporedno ž njim pa živi pestro in bogato življenje silno pisana družba najmlajših, ki jih veže skupno teženje: prenovitev sedanjega človeka v smislu božje besede, ustvaritev povsem novega življenja, novega doživljanja in izražanja.

Res da najmlajši niso ostali brez vplivanja raznih evropskih literatur sedanjosti, toda ne smemo misliti, da gre tu le za posnemanje oziroma celo modo, temveč njih srca so razviharjena od prikazni, ki jih straže v ognjevitem čiščevanju lastnega srca. Ti najmlajši v svojih pesmih in povestih, v svojih slikah in kipih obražajo te prikazni in hočejo tudi svoje sozemljane napotiti v to smer, navdušiti jih za plemenito stremenje po vstajenju iz ogabne in umazane globeli telesnega životarjenja. Če je pri najmlajših izraz često navidez nejasen, moten, meglen, se to dozdeva le tistim, ki nimajo v sebi dovolj razigranosti za tako drzno plavanje po oceanih vseмира. Kdor pa je voljan iskalcem slediti — bo spoznal, da njih burne himne povsem odgovarjajo občutju res današnjega, iskrenege Evropejca!

III.

Zelo zanimivo je opazovati ta nova stremjenja pri generaciji, ki jo tvorijo imena: Anton Vodnik, Miran Jarc, F. Onič, Anton Podbevšek, Jože Vidmar in brata Kralja.

Miran Jarc stoji na meji dveh svetov. V njem še vihari črna kri zemskosti, mukotrpnost se trga od tal, in začasno ga spet objame omotica. V prihodnjem hipu pa se povzpne v ozračja, ki so daljnotiha, zveneča od pomirljivosti in najgloblje, celo katoliške vdanosti. Ta dvojnost njegovega duševnega obraza prav jasno odsveva iz vseh njegovih del (zbirka »Skrivnostni romar«, dramatični pesnitvi »Ognjeni zmaj«, »Izgon iz raja«, pustolovščini: »Bog in pustolovec« in »Črni čarodeji«). Tudi v formi se kaže posebnost njegove borbe: samotno stoji med prejšnjo generacijo in onimi, ki jih je »vzgojil« Podbevšek. Iz vseh njegovih pesnitev pa kriči k nebu obupno vprašanje:

»Kam?! Kam?!
Kje je še prostor zate,
o, človek,
od vseh stvari preklet!

—————
Človek umira...
zapuščen, osamel...
Kje si, kje si, Bog,
o Bog!« — — —

Čisto drugačen je Anton Vodnik (»Žalostne roke«, »Vigilije«). On živi v svetu, ki ni več okrvavljen, ki ni več otrovan od vzdihov, solz in prokletstva zemljanov. To Vodnikovo kraljestvo je vdanost, molitev, bogočaščenje. Če so v njegovih pesmih kriki, so to le pritajeni vzdihni človeka, ki je že ves zatopljen

v molitev. Pozna le sestre in brate. Ob dekletu, ki jo nazivlje sestro, je spesnil »Vigilije«. V njegovih pesmih leži mehko in nedolžnost Frančiška Asiškega. Zelo so zanj značilni sledeči verzi:

Ah, vrni se, vrni se,
sveti Francišek,
saj se bodedo še igrali —
in takoj te bomo spoznali,
ti naš najmlajši bratec.

Ko pride zopet maj
v naše gaje,
o vem, da tvoj smehljaj
odstre zavese nam v čudežne sijaje
našega detinstva —
in bodedo romali skozi tiho polje
v večerno zarjo
in bomo dejali, da gremo v božje naročje...
da nesemo Gospodu vsak po eno belo jagnje...
Nič ne marajmo, če pravijo ljudje: to je otročje — —
mi gremo v božje naročje — — —

V **P o d b e v š k u**, ki je nastopil v javnosti zelo ognjevito in vzbudil dokaj govorjenja, pritrjevanja in odklanjanja, vidim nitzscheanca; iz njega ne govori oni skriti, pravi, neskončno dobri duh, duh skesanosti in klonitve, temveč vseoblastni »jaz«. Tudi on se vzpenja v vratolomne višine, toda bolj sliči Kajnu, ki hoče s silo iztrgati božje skrivnosti, pa se zapleta v omotične privide. Njegov nastop pa je na najmlajše zelo vplival. Ugajala jim je njegova upornost, kljubovalnost, zmagovitost. Tudi ti hočejo za vsako ceno razbiti, kar je ustvarila prošlost, in postaviti nov oltar, ki ga mora vsakdo priznati. Dasi je ta nasilnost odbijajoča, vendar je umljiva in opravičljiva, saj je to dokaz, kako vneto se ti novi glasniki zavedajo resnosti časa, ki je ves še vzvalovan. Od teh imenujem **F. Oniča** (»Darovanje«), ki je z nekaterimi drugimi tovariši še (Premru, Stante) nastopil v reviji »Trije labodje«. Onič stopa že v isti vrsti z najnovejšimi pesniki drugih narodov. On je tip docela povojnega človeka brez literarne tradicije, duhovno rojen v najzadnejših letih. Odtod tudi značilna razviharjenost njegovih upesnenih groženj in rotenj proti materializmu, ki tako kruto gospoduje nad sedanostjo.

Omeniti moram vsaj imenoma še več »najmlajših«, ki se zbirajo večinoma okrog »Dom in Sveta« in »Mentorja« in ki nosijo pečat izrazito bogoiskateljske poezije: France Vodnik, Tine Džbeljak, Janez Okorn, Jože Pogačnik in prozaist André Čebokli; o teh pa zdaj še ni mogoče dosti govoriti, ker so se šele malo udejstvovali v javnosti.

Kot kritika oziroma esejista sta se od mladih kolikortoliko uveljavila **Jož Vidmar**, ki je izšel iz Tolstega (sploh iz Rusov) in je v »Treh labodih« priobčil par člankov o moderni umetnosti, in pa že omenjeni **Miran Jarc**, ki skuša (razprave v »Ljublj. Zvonu«!) umetnost tolmačiti kot svojevrstno izživljanje duha, usmerjenega v onostranstvo.

Kakor leposlovje, tako je tudi upodablajoča umetnost dobila nove klicarje: »umetnika **Franceta** in **Toneta Kralja**, ki sta linijo in barvo poduhovila, uporabila ju za izrazito tolmačenje nadzemskega življenja. Značilno za nove vrste slikarstvo je izbiranje »motivov«. Tu ne vidite več tihožitij, svežih pokrajin, izbranih »modelov« — temveč v vas strmijo trpljenja polni, izmučeni spokorniški obrazi; svetniki in preroki. Sorodna sta starokrščanskim umetnikom. Vsebina njihovih del je duševnost; zato samovoljno potvarjata naravo, ki jo smatrata le za izrazilo svojih večnih misli. Te misli, ta doživetja pa so v ozki zvezi z njihovim notranjim življenjem — človeka in torej je njihova umetnost osvobojanje samega sebe.

IV.

Današnja oblika umetnosti je zelo nedoločena in nejasna, dasi je to razumljivo. Kajti naš rod se nahaja v taki notranji neorientiranosti in razkosanosti, kot še nikoli tega.

Prepričan sem, da bo tej kaotičnosti sledila doba uravnovešenosti, doba skladnosti med telesom in duhom. Kajti to strahovito preziranje telesa, kot delajo najmlajši, je pravtako napačen ekstrem kot je bilo prevneto čaščenje telesa v ravnokar minuli dobi. Bog ni ne tu, ne tam, temveč je v miru, skladnosti in ubranosti. To troje pa se rodi le tedaj, če sta se poljubila v svätem nagnjenju nebo in zemlja, če se je kruh spremenil v sveto telo in vino v rešujočo kri, če je človek sklenil roke v molitev, ki bo posvetila njegovo — delo.

Moli in delaj! To je vodilno geslo Evropejca, ki pa se dandanes le prerad in ne zavedajoč se strašne nevarnosti rešuje v mistiki vztočnih narodov, ki imajo pač vse drugačne življenske pogoje in so že od vekov povsem druge narave. Zdraviti, povzdigovati, to je cilj umetnosti že od nekdaj, a dandanes v še večji meri. To se bo pa zgodilo, kadar bo umetnost res samo bogoslužje in ko bo obenem jasna in kristalna ko solnce, linearna in vitka ko strune, tiha in pokojna kot mir na gori.

Razgled po katoliškem svetu.

BORBA MED KRŠČANSKIMI SOCIALCI IN KONSERVATIVCI V ITALIJI.

Ko se je prve dni leta 1919. sestalo v Rimu štirideset javnih delavcev, ki so bili izšli iz vrst krščanske demokracije in belega zadružništva, da sestavijo ustavo italijanske ljudske stranke, Italija pač ni slutila, da bo iz te male konstituante zrastle mogočna politična tvorba. Toda gradivo za to tvorbo je bilo že pripravljeno. Kakor živ plamen je bil šel duh krščanske demokracije preko Italije: v tem plamenečem gibanju se je izoblikovala četa praktičnih delavcev, ki so udeleževali nove družabne ideje z zadružništvom in s strokovnimi združenji kmetijskih in tvorniških delavcev. Toda ta duh ni zasegel vsega katoliškega sveta; razširil se je predvsem med mlade katoliške razumnike in svečenike, medtem ko je pretežni del starega katoliškega krvnega in denarnega plemstva deloma molče, deloma odkrito odklanjal novo smer.

Izoblikovanje politične stranke italijanskih katoličanov 1919/20.

Že ob rojstvu mlade Italije pa je bila podana ostra in zdrava ločitev med cerkvi in med političnimi skupinami, ki te-

meljijo na krščanskem nazoru o družbi in državi. Ta ostra, stalna in dosledna ločitev je bila še posebno nujna radi delikatnega položaja, ki je nastal za sv. stolico po garrancijskem zakonu iz l. 1871. Izobraževalna organizacija katoličanov »L'Azione cattolica«, ki obsega danes pet velikih panog (za moške, za žene, za dekleta, za mladeniče in za dijaštvo), je verska organizacija, ki ji nadeljujejo škofje in od njih imenovani laiki. Politično pa se katoličani v posebnih skupinah niso mogli udeleževati, ker bi to pomenilo spričo še žive rane, ki jo je prizadejala tretja Italija Vatikanu, priznanje dejanskega stanja. Le z dovoljenjem cerkvenih oblasti so mogli katoličani od slučaja do slučaja nastopati pri upravnih volitvah (v upravne provincialne svete), ko je šlo za versko-politična vprašanja. In tu so redoma podpirali konservativno-liberalne skupine proti framasonski demokraciji in socialistom.

Čim bolj pa je zorela nova aktivna socialna zavest v krogih italijanskih katoličanov, tem težje je bilo vzdržati to stanje. Mnogi, ki so vsrkavale skozi dve desetletji ideje Leonovih okrožnic, so hotele zanesti te ideje v dejanstvenost. Konkretno družabne ideje pa more uresničiti v prvi vrsti le oni, ki ima vpliv na državno življenje.

Nous avons l'honneur d'adresser nos meilleurs remerciements à tous nos distingués collaborateurs, catholiques et orthodoxes, qui, en déférant de bonne volonté à notre prière, ont contribué au numéro présent avec des rapports sur l'état religieux et ecclésiastique dans leur pays. Ainsi ils ont contribué aussi à une connaissance plus intime et plus étendue de tous les Chrétiens. Merci!

Les redacteurs.

Zato so vedno bolj naraščali glasovi, naj pade ovira, ki je zapirala katoliškim skupinam pot na javno poprišče.

Po vojni in radi novega vzdušja, ki je z vojno nastalo, je ta ovira padla. Prva politična skupina katoličanov, ki je stopila v državno življenje, si je zgradila temelj iz idej krščanske demokracije. A zopet je takoj v začetku z izrednim poudarkom ločila katoliško versko enoto od politične stranke. Na prvem kongresu P. P. I. je Don Luigi Sturzo ugotovil: »Odvč je praviti, zakaj se ne imenujemo Katoliška stranka; ta dva pojma sta nezdržljiva; katolicizem je verstvo, je vesoljnost; stranka pa je politika, je delitev. Takoj v začetku smo izločili, da bi naša politična smer bila vera, in smo se jasno hoteli postaviti na posebno ozemlje stranke, ki ima za neposreden predmet javno življenje naroda.«

S tem je ljudska stranka vnovič začrtala mejo med lastnim poljem in med cerkvijo; zase je zahtevala avtonomijo in lastno odgovornost, vesoljni cerkvi je ohranila svobodo. In v težkem boju, ki ga bije danes, je to načelo politične avtonomije njeno najboljšo orožje.

Sunkovita rast ljudske stranke je znana. Ko je vstopilo junija 1920 v zbornično dvorano na Montecitore 109 ljudovcev, je ljudska stranka mogla reči, da je najmočnejša kompaktna politična tvorba države. Dobra petina volivcev je oddala glasovnice z ljudovskim ščitom, nad pol milijona delavcev je bilo združenih v belih udruženjih, 41 odstotkov italijanskih zadrug je strnjanih v beli Glavni zvezi zadrug.

Bil je čas razcvita. A v tej bujni množici strankinih pristašev so vrele v motni mešnjavi idejne snovi razne vrednosti in barve. Polagoma je krog krščanske demokracije, sredi katerega živi postava Don Sturza, prešinjalo to brezoblično množico s trdnimi, jasnejšimi idejami. Toda preden je bilo to čiščenje idej in oseb dovršeno, je že fašizem v vojnem naskoku zavzel postojanke na višini države.

Za ljudsko stranko je nastopil čas trajne krize. V njej bo morala pokazati, koliko kremenja je v programu in v ljudeh in koliko papirja.

Nastop fašizma in njegov bojni program proti ljudski stranki.

Ko se je jeseni lanskega leta fašizem polastil vlade, je bilo takoj jasno, da se je namenil zdrobiti s kladivom vse velike politične tvorbe v državi. Fašistovska vodilna glasila so brez ovinkov proglasila, da je treba zatreti vsako upanje na premembo režima s tem, da se strejo vse politične stranke, tako da ne bi bilo nobenega, ki bi upal, da prevzame dedščino, ko izdahne fašizem. Kot sijajen zgled politične modrosti so slikali fašisti socializem v tem oziru ruske boljševike. Stremeč za tem ciljem se je fašizem vrgel predvsem na ljudsko stranko.

Njegova metoda boja proti ljudski stranki se izraža na štiri načine: 1. Fašizem hoče »izprazniti vrečo idej« ljudske stranke. Zato se je podviljal poudarjati »duhovne vrednote«, razpelo v šolah, »veličastno silo katoliške vere, ki je narodna vera«. Fašizem je razvil močno zadržno gibanje, v svojih stanovskih sindikatih je združil poldrugi milijon delavcev in uradnikov. S tem je hotel paralizirati versko in socialno idejo ljudovskega programa. 2. Vedoč, da so najzanesljivejša četa ljudske stranke strokovne organizacije kmetijskih in tovarniških delavcev, se je fašizem vrgel nanje, da jih razbije. Večino delovnih pogojev med belimi organizacijami in veleposestniki so fašistovski pokrajinski knezi razveljavili. 3. Fašizem je obnovil že stari običaj, da vladajoča stranka proglašuje vso opozicijo za protidržavno. 4. Ker pa je bila ljudska stranka že zelo močna in tako vplivna, da je ni bilo takoj v začetku mogoče pristiati med protidržavne elemente, ji je Mussolini hotel zvezati roke. Poklical je v svoj kabinet tri ljudovce, ki pa po njegovi misli niso bili eksponenti stranke, ampak »državljanji z velikimi tehničnimi izkustvi«. Na ta način je hotel naložiti P. P. I. breme soodgovornosti, o soodločevanju pa naj bi ne bilo govora. V tem zmedenem položaju bi fašizem vsrkal velik del ljudske stranke vase in bi potem prisilil »patriotično večino« stranke, da izključi »protidržavne bele boljševike«, to je ono srednjo skupino krščanskih, socialnih in demokratičnih elementov, ki so srce in krvni sistem ljudske stranke.

V imenu domovine so fašisti klicali vse demovinske stranke na sodelovanje; toda ne na soodločevanje, le na roboto. V vrstah ljudovcev, posebno v onih pokrajinah, kjer tvorijo mali kmetje in delavci hrbenico ljudske stranke, je rasel odpor proti temu »sodelovanju na kolenih«. In v krogu idejnih vodnikov je zorela misel, da je prišel čas, ko mora ljudska stranka stopiti v boj za biti ali ne biti.

Prvi spopad s fašizmom. — Disidenti v ljudski stranki.

Dne 12. aprila 1923 se je sestel v Turinu kongres ljudske stranke. Težko vzdušje je ležalo nad zborom. Vlada je pritiskala na ljudovce, naj kongres odpovedo. Tik pred kongresom je vladno časopisje prineslo manifest Narodne ljudske stranke, ki so ga izdali disidenti, katerim načeljuje bivši ljudovski poslanec knez Boncompagni. V manifestu pozivlja ta konservativna in nacionalistična struja katoličane, naj zapustijo »bele boljševike«, »socialne reformiste«, in naj podpro fašistovsko vladno, ki je poslana od previdnosti božje. Toda le manjši del te struje se je izločil iz P. P. I. V naročju stranke je ostala skupina zelo vplivnih oseb, ki so javno izpovedale, da se mora stranka popolnoma podvreči fašizmu. Stvari so prišle že tako daleč, da so nekateri

ugledni poslanci P. P. I. (podpredsednik parlamenta Tovini, Egilberto Martire) imeli pred turinskim kongresom posvetovanja z Mussolinijem, kako naj se desnica vede.

Tako se je zdelo, da se ljudska stranka nahaja v popolnem razkroju. Don Sturzo je hotel na en mah razjasniti položaj, zbrati krog praporja stranke vse zveste pristaše in odžagati od živega drevesa suhe veje, ki jih je bilo tekom par mesecev že toliko.

Turinski kongres je bil prvi veliki spopad med ljudsko stranko in fašizmom. Kot napadalna četa so fašizmu služili disidentje in desnica v stranki. V tem boju je zmagal centrum ljudske stranke, ki ga je vodil Don Sturzo.

Ideologija obeh struj; desničarji za centralizem, nacionalizem in ekonomični liberalizem — središče in levica za krščanski socializem.

Temeljna nasprotja v ljudski stranki so globoko ukoreninjena v idejni in socialni strukturi katoliškega sveta v Italiji. Ta latentna nasprotja so udarila z vso silo na dan na turinskem kongresu in o priliki boja za volilno reformo. Kakšna so ta temeljna idejna nasprotja med desnico in središčem? (Levica se loči od središča le v tem, da zahteva radikalnejšo taktiko in hitrejši tempo v izvedbi globokosegajočih reform.)

Vse bistvene ideje desnice je zbral Don L. Sturzo v znamenitem govoru na turinskem kongresu dne 12. aprila. Iz tega govora in iz izjav vodilnih desničarjev je mogoče izluščiti sledeča načela desnice:

1. V političnem pogledu zagovarja desnica unitarno državo z birokratično decentralizacijo in nasprotuje načrtom središča o ustavni in upravni pregradbi države na podlagi avtonomije pokrajinskih in stanovskih enot. Poslanec Tovini je na kongresu v Turinu označil avtonomistično uredbo za amorfno, Martire je ostro kritiziral Sturzovo koncepcijo avtonomističnega programa.

2. V mednarodnih odnošajih zastopa desnica smer ostrega nacionalizma. Zato pozdravlja vstajenje novega imperija, zato terja od ljudske stranke, da se v požrtvovalni disciplini podvrže fašizmu. Don Sturzo se je moral braniti pred očitkom, da je središče protidržavno, mednarodno-pacifiistično. Skušal je v letih 1920/22 ustanoviti belo internacinalno krščanskih demokracij. »Bela internacinala«, je napadal govornik desnice na turinskem kongresu, »je krinka, za katero se skrivajo apeliti v vojni porazenih.« Sturzo je odgovoril med burnim odobravanjem zbora z mislijo, da je zgodovinska dolžnost katoličanov, širiti z dejanji vzajemnost vesoljne družine narodov.

3. Najgloblja pa so nasprotja v socialni zamisli. To nasprotje bi izrazil z enim stavkom, ki vsebuje vse posledice: Desnica hoče ohraniti socialni status quo, proglašala solidarnost med tlačeni in tlačilci, odobrava socialni liberalizem omiljen

z dobrodelno gesto, s koncesijami nižjim slojem; krščanska demokracija pa hoče premagati socialni status quo, hoče konstituirati nove stanovske organizme, ker šele med njimi bo mogoča resnična materialna in moralna solidarnost. V tem je jedro nasprotja.

Iz kakšnih tal raste nazor desnice? Menim, da imamo pred seboj dve vrsti vzrokov; Individualistično pojmovanje krščanstva in pa razredne socialne interese. Ozek krog globokovernih ljudi je prepričan, da se vpliv krščanstva ima odražati v socialnem-gospodarskem življenju le posredno, potom preroda duševnosti posameznikov. Vse zunanje reforme potom zakonodaje in samopomoči so brezpomembne in celo škodljive, ker odvrtačo pozornost človeka od najvišjega cilja, od skrbi za lastno dušo. Ta misel je tehtna, a enostranska, ker prezira vzročno zvezo med fizičnimi in duševnimi činitelji v družbi. — Drugo, najvažnejše gibalno desnice pa je goli materialni interes. Točno je označil vzroke njih socialnega nazora posl. Gronchi (član triumvirata P. P. I., ki vodi stranko po odstopu Sturzovem) v seji poslanske zbornice 10. julija l. l. z besedami: »Resnica pa je ta, da so takozvani katoliški nacionalci navadni klerikalni konservativci, ki pripadajo posedujočim stanovom, ki upajo streti pridobitve delavskih stanov. Katoliški nacionalci imajo koncepcijo udobne vere, medtem ko bi v nas vera, če bi jo bilo treba iznesti v javno življenje, bila dejavna ljubezen za zatirane.« (Corriere della Sera, 11. julija 1923.)

Ta socialni liberalizem desnice se je uveljavljal ob vsaki priliki, kadar je ljudska stranka hotela okrepiti socialno šibke. Desnica je bila stalna nasprotnica strokovnih organizacij; ves njih pomen je videla samo v tem, da otmejo delavstvo pred socialističnimi kremplji. Če so pa bele strokovne organizacije hotele vršiti svojo glavno funkcijo strokovne obrambe in boja, so zadele v odpor desnice, ki je žigosala pojave »razrednega materializma«.

Iz vrste tihih, a vročih bojev med liberalno desnico in med socialnim jedrom stranke je najbolj značilen oni radi agrarnih zakonov. Ljudska stranka je bila v tem pogledu zelo skromna; za državo, kjer milijoni kolonov delajo na latifundijah in veleposestvih, preskromna. Ni bilo govora o razdelitvi zemlje med kmetijske delavce; o tem je sanjalo le par stotisoč kolonov, ki so nastopali v levem krilu stranke. Don Sturzo je v Turinu govoril na naslov desnice: »Najhujša obtožba nas zadeva radi agrarnih vprašanj. Stremeli smo za tem, da podpiramo ustanovitev in utrditve malega posestva; da spremenimo mezdno razmerje v soudeležbo pri podjetjih; da ugotovimo socialno funkcijo velike posesti. To je stara in nova zgodovina našega krščansko-socialnega gibanja. — Glede parlamentarne akcije naperjajo proti nam obtožbe v dveh vprašanjih: radi

nove ureditve agrarnih pogodb in radi kolonizacije latifundij.« (L'Avvenire d'Italia, 13. aprila 1923.)

Tu je desnica iznesla na dan razredne interese veleposestva, braneč jih s krščanskim ščitom in z liberalnim argumentom o svetosti zasebne lasti. Slekla je zasebno last vseh socialnih funkcij, iz človeka, ki naj upravlja božjo stvar, je napravila absolutnega gospodarja stvari. To je čisti liberalizem, maskiran s solidariistično frazo.

Kaj čuda, če je ta politično centralistična, nacionalistična, socialno liberalna skupina katoličanov iskreno pozdravila zmago fašizma! Saj je fašizem varuh socialnega dejanskega stanja, v najvišji meri nacionalističen in se je namenil skovati iz države eno samo kompaktno unitarno telo. Poleg tega pa fašizem visoko dviga duhovne vrednote in oznanja vstajenje idealizma v italijanski mladini. Fašizem govori s spoštovanjem o cerkvi; časniški napadi na papeža so podvrženi kazni; razpelo bo zopet viselo po šolah (do danes ga še ni); frasonski loži je izvil vpliv iz rok (sicer ga tramsonska secesija podpira); obljublja urediti boleče vprašanje o razmerju Italije do Vatikana. In še mnogo drugih pridobitev obeta katoličanom, če ga bodo podpirali. Zato, pravi desnica, mora ljudska stranka brezpogojno podpirati fašizem, tudi za ceno, da se zlije z njim.

Ideologija fašizma.

Kaj je s tem spiritualizmom fašistovskega gibanja?

Vodilna plast fašizma je izšla iz šole novoidealistov B. Croceja in G. Gentileja. Gentile, ki je naučni minister v fašistovski vladi, daje osnovni ton fašistovski filozofiji, ki je sicer zelo skromna in plitva. V svoji najnovejši knjigi »Sommario di pedagogia come scienza filosofica« Gentile strnjeno izraža sledeče osnovne ideje: Raziskujoči subjekt je z danim objektom popolnoma istoveten; ni razlike med spoznanjem in hotenjem. Gentile mnogo govori o Bogu. Toda Bog mu ni absolutno bitje, ampak tvorba duha, ki je spremenljiva in se razvija vzporedno z večnim razvojem duha. Ovira temu spontanemu razvoju božje ideje je objektivno verstvo in zato ga je treba razdreti in se zaupati delu uma, ki v vedno svežem verskem doživetju zadošča verski duhovni žeji človekovi. Krščanstvo nuja dragocene prvine za prve razvojne faze te »verske« ideje v človeškem duhu. Nimamo sredstva, ki bi bolje prišlo otroškemu duhu, da se organsko razvije. Toda ko pride do gotove višine, bo pustil za seboj berglje krščanske dogmatike in se bo spontano dvignil v nova verska doživetja. (Prim. kritiko G. M. Areta v »La scuola cattolica« 1923.)

Koliko vrednosti ima ta spiritualizem, je jasno. Giovanni Pappini z žgočim porogom biča to »duhovno« smer, govoreč o »uprav-

nem razpelo« v šoli in o »veri, ki je dobra za one, ki so pod kuratelo«. Iz iste zmedenosti kot Gentile govore drugi voditelji fašizma o silah vere, o fašistovskem bogu, o strogi vzgoji v duhu nacionalne morale in o podobnih meglenih stvorih.

Seveda ta duh v množice ni prodr. Tu se nam pokaže druga plat tega spiritualizma: Je malce etične omake, s katero glavar mazili svoje vojščake, pa tudi naivne katoličane, ki so pozabili, da rast katoliške misli v Italiji more biti le delo katoličanov samih. Pozabili so pa tudi, da katolicizmu ni nevarno odkriti in bojeviti materializem, pač pa pri-tajeni in razkrajajoči, v etični sijaj vdti spiritualizem, ki iz notranjosti ruši zgradbo katoliških objektivnih nauk.

Ko torej desnica zida bodočnost katoličanov na ta gibka tla, je v usodni zmoti.

Nepremostljivo nasprotje.

Krščanska demokracija se dobro zaveda vseh teh pogubnih idej, ki jih nosi fašizem v svojem plašču. Zoper panteistično državo postavlja ljudska stranka organsko ljudsko državo; proti šovinizmu zamisel vesoljne družine narodov, katerih vsak ohrani lasten dom in obraz; nasproti socialnemu liberalizmu postavlja organizem družabnih enot, ki so zvezane med seboj po globoki solidarnosti bistveno enakopravnih bratov; meglenemu spiritualizmu najnovejšega kova pa postavlja nasproti jasno objektivnost ene in večne vere. Med temi nasprotji ni mostu.

Desničarji odžagani.

Zato je krščanska demokracija odžagača desno krilo ljudske stranke, ki je hotelo prisiliti stranko, da se vdini fašizmu. Takoj po turinskem kongresu je izključila vodilne desničarje. Koncem julija je izključila devet poslancev, ki so glasovali za vladno volilno reformo, med njimi bivšega ministra in leaderja Cavazzonija. Težka in bolečna operacija, a potrebna.

Kaj je tedaj z ljudsko stranko?

Desnica je maloštevilna, a vplivna. Imu v rokah vse popolarske dnevnike, razen dveh. Drži veliki »Banco di Roma«. Imu zelo vplivne zastopnike v visoki prelaturi na vatikanskem dvoru. Njej se je posrečilo, da je tik pred glasovanjem za volilno reformo skupno s fašizmom prisilila Don Turza, da je na migljaj Vatikana odstopil. Desnica šteje zdaj okrog 15 poslancev, ki jih je stranka izključila.

Središče ima pred seboj en sam cilj: ohraniti čist, nedotaknjen, pristen program, obraz, dušo stranke. Središče, to je danes ljudska stranka. Levica je le močna komponenta, ki meri k intransigentnemu nastopu, brez kompromisov in transakcij. Kako moč ima danes ljudska stranka v narodu? Tega nihče ne more oceniti, ker mno-

zice tu naglo plavajo in presenečajo tudi najbolj treznega motrilca. En velik uspen more zaznamovati ljudska stranka; izčistila je svoje vrste, utrdila program in ima po vseh središčih zgornje in srednje Italije jedra zanesljivih, v težavnem boju preizkušenih pristašev. Organizacije množic je fašizem sicer s silo razbil, a ostalo je trdno organizacijsko okostje, ostal in utrdil se je duh krščanske demokracije.

Ljudska stranka po strahovitem porazu utrjuje svoje postojanke in izganja socialne liberalce. Še bo izgub in odpadov, se se odkrhnejo široki deli stranke. Jedro pa ostane. In to jedro je seme, položeno v zemljo, je veliko upanje, ki bo o pravi politični temperaturi udarilo na luč s krepko rastjo. Ima pa za seboj tudi simpatije vseh socialno orientiranih, demokratičnih in za pregradbo človeške družbe stremječih elementov katolištva po vsem svetu. Kajti borba, ki se vrši v Italiji, je simptomatična in velikega pomena za ves katoliški orbis terrarum.

Janko Kralj (P a d o v a).

SEDANJI ZAKONITI POLOŽAJ KATOLIŠTVA V FRANCIJI.

S pravnega stališča je ta položaj v glavnem isti kakor pred vojno. Vsa laična postavodaja tretje republike je ostala v veljavi; postava iz l. 1882 in 1886, ki ustanavlja brezplačno, posvetno in obvezno šolo, postava iz l. 1901, ki je nasplošno naklonjena združenjem, toda zelo nepravilna napram verskim združenjem, postava iz l. 1904, ki je odvzela tudi priznanim kongregacijam pravico poučevanja, in končno postava iz l. 1905 o ločitvi cerkve od države.

Dejansko pa se položaj francoske cerkve zelo razlikuje od stanja, v katerem se je nahajala pred vojno. Četudi so laične postave še vedno v veljavi, se v glavnem primenujejo z večjo dobrohotnostjo in svobodoljubnostjo. Izjave, ki so jih tozadevno podali voditelji države, tako g. Millerand, predsednik republike, kakor g. Poincaré, predsednik ministrskega sveta, so zelo pomembne. Posebno v svoji izjavi 15. junija v zbornici je g. Poincaré, ko je razložil notranjepolitične smerne vlade, povzdigoval strpnost, edinstvo in liberalizem. Ločitev cerkve od države se bo vzdrževala, toda med francosko vlado in rimsko stolico se je dosegel sporazum, da se osnujejo škofijska združenja (associations diocésaines), ki bodo imela pravico posedovati in upravljati cerkvena dobra. To je zelo važna točka. Znano je, da so se cerkvena dobra imela po ločitveni postavi prenesti na bogoslužna združenja. Toda ta združenja se niso ozirala na svetosluziteljstvo (hierarhijo) katoliške cerkve. Vsebovala so nevarnost, da zanese ločitev in razdor v naročje fará in škofij. Obsojena od papeža Pija X. se ta združenja niso konstituirala in francoska cerkev je vsled tega izgubila zelo visoke vsote. To stanje stvari se

dolgo ni moglo nadaljevati brez škode za verski mir. Zato so katoličani vladi hvaležni, da se je prizadevala doseči tozadevni sporazum. Sledeč za vzpostavitev poslanstva pri Vatikanu bi ustanovitev škofijskih združenj značila novo in važno stopnjo na poti k pomirjenju duhov.

Vendar pa med katoličani in celo med škofi samimi ne vlada soglasje glede na oportuniteto teh združenj in njih ustanovitve. Med temi, ki jih ne gledajo z lepim očesom, jih je nekaj, ki smatrajo za boljše posluhevati se obstoječe zakonodaje o sindikatih. In res so se v pet ali šest škofijah ustanovili svečeniški sindikati. Francoska postavodaja priznava sindikatom polne in zelo obsežne pravice. Toda zdi se, da se duh sindikalne postavodaje in določeni cilji sindikatov ne dajo lahko soglasiti z bogoslužjem in značajem cerkvenih združenj. Tudi slišimo mnoge dobre strokovnjake, ki nikakor niso sovražni katoličanom, kako duhovništvo svarijo pred uporabo postavodaje o sindikatih.

Drugo važno vprašanje, ki ga je obravnaval g. Poincaré v svojem govoru 15. junija, se tiče priznanja, ki se je dovolilo nekaterim verskim kongregacijam. Ko je Waldeck-Rousseau dal izglasovati postavo iz l. 1901, nikakor ni prikrival svoje namere, da podeli priznanje nekaterim kongregacijam, vsaj tistim, ki bi zanj prosili. Toda njegov naslednik Combes, ki je bil navdihnen samih strankarskih čuvstev, je od antiklerikalne zbornice večine dosegel, da je en bloc zavržla vse prošnje po priznanju. Sedanja vlada pa se hoče, kakor vse kaže, vrniti k bolj liberalnemu in namenom avtorjev postave bolj odgovarjajočemu tolmačenju postave, izjavljajoč, da je pripravljena ugoditi zahtevam po priznanju, ki bi se od verskih kongregacij stavile. V tem smislu se nahaja v tem trenutku pred zbornico več zakonskih načrtov in zbornični odseki so v tem pogledu pokazali ugodno razpoloženje. Med kongregacijami, ki se nahajajo v tem položaju, je predvsem omeniti Institut bratov krščanskih šol. Ta ustanova se bo sicer priznala samo, v kolikor izvršuje svojo nalogo na polju izobrazbe v inozemstvu in v kolonijah in bo sprejela ime misijonskega instituta bratov krščanskih šol.

Vprašanje, ki najbolj globoko loči duheve v Franciji, je, zdi se, vprašanje šole. Medtem ko eni težijo za tem, da se to, kar oni imenujejo »laične osvojitve«, še razširi in da se ohranijo v veljavi postave, ki jih oni proglašajo za »nedotekljive«, zahtevajo drugi bolj široko učno svobodo. Že dve leti se vodi živahna borba v prilogi porpcijske razdelitve državnega proračuna med vse vrste šol v razmerju s številom učencev, ki jih obiskujejo. Katoličani, ki so vsled ločitve osiromašili, ne morejo več, zlasti v sedanjih težavnih časih, ustanavljati in vzdrževati svobodnih šol in plačevati učiteljev, in z ozirom na to, da se ne morejo in tudi

nočejo zadovoljiti s šolo, ki je oficijelno nevtalna, dejansko pa zelo pogosto veri sovražna, zahtevajo za katoliško šolstvo primerni del budžeta.

Kako se bo šolsko vprašanje v tem pogledu rešilo, je zelo odvisno od izida splošnih volitev v zbornico l. 1924. Ako katoličani ki so v sedanjem trenutku v poslanski zbornici mnogoštevilno zastopani in od katerih imajo mnogi velik vpliv tako v raznih socialnih organizacijah kakor tudi celo v vladnih svetih, pridejo v še večjem številu v bodočo legislativo, se bo to vprašanje, pa tudi druga, brezdvomno rešilo v zelo ugodnem smislu za svobodo in vero.

A. Albaret (Paris).

DELO ČEŠKOSLOVAŠKIH KATOLIČANOV ZA DRŽAVO IN NAROD.

V češkoslovaški republiki je po uradnem štetju 80% rimskih in grških katoličanov, ako računamo povprečno. Če se pa oziramo na različne narodnosti, je vladajoči češkoslovaški narod po treh četrtinah katoliški, pri Nemcih in Madžarih je odstotek katoličanov višji. Poljaki so vsi katoliki, podkarpatski Rusi pa so po 90% grškokatoliški. Ostali prebivalci republike so protestanti najrazličnejših smeri (češki bratje, luterani, kalvinci, baptisti), potem brezverci in izraeliti. Najmanjši odstotek odpada na takozvano češkoslovaško sekto.

Češkoslovaška je torej po konfesionalni številni statistiki pretežno katoliška država, ni pa to po točasnem uzakonjenju ustavi, ki smatra Č. S. za laično državo, katera ze sa verske zadeve svojih državljanov ne briga. Vendar pa država odnosov države, oziroma državljanov do vere in verskih združenj ni v polnem obsegu rešila, ampak prepušča to še nadaljnjemu razvoju in poznejšemu zakonodajstvu. Na to bodo imele odločilen vpliv politične stranke. Zato je vprašanje pravilne ureditve odnosov med državo in cerkvijo v Č. S. v prvi vrsti vprašanje politične moči krščanskih strank, v danem slučaju češkoslovaške ljudske stranke (češkoslovenská strana lidová).

Nastanek republike l. 1918 je dal ogromno moč v roke socialističnim strankam, ki so vsestransko vsiljevale državni upravi programatična socialistična načela. Vodili so se hudi boji radi uzakonjenja ločitve cerkve od države (v namenu, da se spravi cerkev na beraško palico) in sprejetja teh določb v ustavo republike, kar so zabranili katoliški poslanci s svojim odločnim odporom. Uzakonjena pa je bila ločitev zakona (samo za nekatoličane), uveden je prostovoljni civilni zakon (namesto obligatoričnega), verski pouk na šolah je skrajno omejen. Razen tega je bilo ustvarjeno mnogo drugih po-

dobnih odredb, toda njihove najostrejšje osti se je posrečilo poslancem ljudske stranke odkrhniti. Ta »protiklerikalni« radikalizem socialističnih elementov, katerim so sekundirale vse radikalno - protikatoliške skupine, kakor n. pr. »Svobodna misel« organizacija brezvercev, sokolstvo, del protestantov in češkoslovaška sekta, je vzbudil pri katoličanih protiakcijo in je imel za posledico, da je mnogo malomarnih katoličanov stopilo v vrste ljudske stranke. V isti meri kot se je to godilo se je zmanjševal napor socialistov in svobodomiselnih radikalov. Ko pa je prišlo med socialisti do razkola in ko je zunanjepolitična situacija začela vplivati na notranje razmere republike, so morali socialisti in liberalci (agrarci) opustiti svojo strankarsko vlado in pripustiti v vlado katoliške poslance ljudske stranke. Danes so češkoslovaški katoličani, ki jih predstavlja ljudska stranka, del vladne moči in imajo v vladi narodne koncentracije dva ministra, uživajoč tako ugodnosti kakor odgovornost sovladajoče stranke.

* * *

Začetek organizacije čeških katoličanov sega v čas davno pred svetovno vojno. Češki katoliki so se kakor pri drugih narodih organizirali kulturno, gospodarsko, socialno ter tudi politično, ker pri ostalih čeških političnih strankah ni bilo razumevanja za obrambo katoliške cerkve, ali pa so se postavili naravnost proti nji. Katoliška organizacija je bila pred vojno že dobro razvita in je izvrševala že precejšen vpliv na narod, toda odločilen vpliv v narodu je imel liberalizem, oče pozneje tako močnega socializma.

Pri Slovaki, kateri pred vojno niso imeli izvedene niti narodne organizacije, o kakem samostojnem katoliškem pokretu pred vojno ni bilo govora.

Ko je prišlo l. 1918 do državnega prevrata, so se postavili češki in slovaški katoličani na stališče republike, in sicer brezpogojno. Vprašanje državne forme jim ni delalo nobenih težkoč. Posledica tega je bila, da so se katoličani udeleževali vseh del, ki so se pečala z zgradbo republike v državo, ki je zmožna življenja, v času, ko se vladajoči faktorji (socialisti in liberalci) nasproti njim niso baš vladno obnašali in celo tedaj, ko so bili proglašeni za sovražnike republike, s katerimi se mora obračunati in katere se mora iz naroda izločiti. — Ako bi se katoličani bili postavili proti republiki, bi ji ne bili samo škodovali, ampak bi jo bili sploh onemogočili. Tega niso mogli narediti, ker jim je bilo za dobrobit naroda, ki je bil težko oškodovan. Rajše so nastopili pot potrpežljivega in težkega političnega, socialno-gospodarskega in kulturnega dela, prepričujoč o pravičnosti katoliških stremljenj. Po tej poti so dospeli pod vodstvom naravnost žnialnega državnika msgra Š r á m k a (da-

nes minister) v položaj, kakor je bilo že omenjeno.

Pred vojno so bili češki katoličani politično organizirani na Češkem v Katoliški ljudski stranki, na Moravskem v Krščansko-socialni in Narodno katoliški stranki, Slovaki pa, kakor že omenjeno, niso imeli lastne politične stranke. Še pred državnim preobratom sta se obe moravski stranki spojili v Ljudsko stranko, na Češkem je katoliška stranka tudi prevzela ime Ljudske stranke, po prevratu pa je nastala tudi na Slovaškem Ljudska (lidová) stranka. Vse te tri stranke so šle l. 1920 v volitve pod enim imenom Češkoslovaške ljudske stranke in so dobile 33 mandátov v parlament in 18 v senat. Za stranko je glasovalo preko $\frac{3}{4}$ milijona volivcev in volivk. V jeseni l. 1921. pa so se slovaški ljudovci odtrgali od enotne stranke, kar ima v mnogem oziru neprijeten vpliv na obrambo katoliških načel v državi, ker vsa teža obrambe leži na ramah češke ljudske stranke. K obema češkima ljudskima strankama (češki in moravski), ki se stalno zblížujeta in ujedinjujeta, se je pridružila v zadnjem času krščanska (grško-katoliška) rusinska stranka v Podkarpatski Rusiji (hljeborobská partyja), katera je važen činitelj v rusinskem narodu.

Organizacija katoliškega ljudstva v češkoslovaški republiki je v glavnih potezih sledeča:

Gospodarske in socialno-samopomočne organizacije imajo češki in slovaški katoličani nekatere skupne, a največ jih je razdeljenih, ki jih kljub vsemu trudu ni mogoče spojiti. Delavci imajo štiri strokovne centrale: v Brnu, v Pragi, v Ružomberku in v Žilini. Strokovne organizacije krščanskega delavstva so združene v krščansko-socialni strokovni komisiji. Te delavske zveze štejejo preko 80.000 članov. Kmetijska centrala je v Brnu (tudi za Slovaško) in v Pragi. Ustvarja se Zveza kmetijcev ljudske stranke za celo republiko (sedež v Brnu), v kateri bo koncentrirano okrog 100.000 članov. Obrtniki in drugi pridobitni krogi ljudske stranke imajo svojo državno zvezo z deželnimi podružnicami. Njihovo število je 20.000. Bajtarska organizacija »Otcin« obstoji samo na Moravskem in šteje okrog 10.000 članov. Organizacije uradnikov in drugih nastavljenecv ustvarjajo centralo za celo državo z 20.000 člani. Organizacija invalidov obstoji za celo republiko in šteje 8000 članov. Zadrúžne in denarne organizacije se predstavljajo z eno Zadrúžno zvezo v Pragi in z dvema v Brnu. V zadrúžah (bodisi kreditnih, konsumnih, stavbenih itd.) je organizirano nad pol milijona članov in njihov obrat iznaša letno na milijarde kron. Velika katoliška banka je Moravsko-slovaška banka v Olomucu

s celo vrsto podružnic. Katoličani ustvarjajo tudi svojo zavarovalnico, razna tovarniška podjetja, skratka gleda se na to, da se socialna samopomoč uveljavi čim boljše v gospodarskem življenju, kakor to odgovarja praktičnemu organizatoričnemu smislu Čehoslovakov. Dosegli so se že lepi rezultati.

V kulturnem oziru imajo češkoslovaški katoličani izgrajeno široko mrežo organizacij v različne namene. Največja kulturna organizacija je Orel, katerega organizatorično delovanje sega po celi republiki. Središče ima v Brnu, deželne podružnice pa na Češkem, na Moravsko-Slezkem, na Slovaškem, v Podkarpatski Rusiji in v inozemstvu na Dunaju. Orel združuje 150 tisoč članov, članic, naraščaja in dijakov. Razen Orela obstoje razna druga društva za mladino (na Češkem, Moravsko-Slezkem, Slovaškem) s približno 60.000 člani, nadalje razne Maticе (sv. Vavčava, sv. Cirila in Metoda, Svetohostynska), potem znanstvena društva, akademije, dijaška društva (združena v dveh središčih: češkem in slovaškem), Zveza katoliških žen na Češkem, Slovaško žensko društvo, razne ustanove (sv. Prokopa, sv. Janeza Nepomuka, sv. Cirila in Metoda) za izdavanje katoliških literarnih del, društvo sv. Vojtjeha na Slovaškem z istim namenom, Apostolat sv. Cirila in Metoda je misijonsko društvo, ki pospešuje versko edinstvo med Slovani, ima svoj sedež na Velehradu in ima mnogo desettisoč članov. Katoliški pisatelji se reprezentirajo z literarnim in umetniškim društvom v Olomucu. — More se reči, da ni prepričanega katoličana med Čehi in Slovaki, ki ne bi bil včlanjen vsaj v enem od teh kulturnih društev.

Tisk češkoslovaških katoličanov je dobro razširjen, v nekaterih smereh še preveč raztresen. Katoliški dnevnik so trije v Pragi (dva pripadata ljudski stranki, eden pa privatniku), v Brnu dva, eden v Olomucu in eden v Bratislavi. Tednikov političnih je čez 30, ostalih časopisov še več. Dela se na reviziji, redukciji, koncentraciji in lepši notranji izgradbi katoliškega časopisja. Izrecno katoliških tiskarn je sedaj v republiki 16, od tega pet velikih.

Iz omenjenega je razvidno, da situacija češkoslovaških katoličanov ni slaba niti kar se tiče številnosti organizacij in pristašev, niti kar se tiče organizatorične podjetnosti in vpliva na razvoj države. Katoliško ljudsko gibanje je v teku poslednjih let nenavadno vzrastlo in je danes priznано najmočnejši politični tabor v republiki. (To bi bilo tudi kot prva politična moč v državi, če bi bilo enotno, kot je bilo l. 1920.) Današnji porast je posledica državniškega duha voditeljev in požrtvovalnega dela stotisočev somišljenikov. To delo se ceni in priznava od vseh pametnih in poštenih državljanov, ki se čimdalje tembolj priključujejo vrstam ljudske stranke. Ne gre

udajati se prevelikim nadam, da bi ljudska stranka zamogla v kratkem času iz češko-slovaške republike narediti katoliško republiko. To ostane ideal daljše bodočnosti. To pa je sigurno, da se katoličanom, organiziranim v ljudski stranki, posreči izgraditi češko-slovaško republiko v državo, ki je vsem državljanom enako pravična, v državo reda, prava in miru. Češko-slovaška republika je že nastopila pot, ki vodi k temu cilju, in ravno to je zasluga katoliškega ljudskega gibanja, katero ne samo s svojimi poslanci, ampak z vso svojo delavnostjo izvršuje veliki vpliv na razvoj naroda in države.

Pri delu za te cilje ne smejo nikogar motiti pojavi, ki bi se postavili proti njemu. To so še vedno izbruh fanatičnega protikatoliškega radikalizma, nekdanjega močnega, danes oslabelega, ki pa še ni nehal rovariti. Dokaz temu je prispevitev današnjega položaja s položajem iz l. 1918. in 1919. Katolicizem je naredil v petih letih obstoja republike ogromen napredek, ki opravičuje najlepše nade za bodočnost, zlasti ko se reši slovaško vprašanje in se slovaški katoličani vrnejo k skupnemu delu k zgradbi narodne češko-slovaške države in s tem ojačijo enotno fronto katoliškega ljudstva.

Franc Maria Žampah (Brno).

PODVIGI IN BORBE NEMŠKIH KATOLIČANOV.

Vojška, poraz, prevrat in versajski mir so tista zgodovinska dejstva, katero so določila katoliški pokret, kakor ga danes pred seboj vidimo. Vojna in poraz sta odkrila ničnost kulture, ki se je bila izrodila v materializmu, prevrat je razbil okove, v katere je bila vklenila razvoj katoličanstva protestantska državna sila in moderno državocerkvenstvo, zavirajoč njegove moči. Šele počenši z letom 1918 je borba postala zopet duhovna. Pod večjo, po novi ustavi ustvarjeno svobodo, vzpostavlja sedaj cerkev v svrhu okrepiteve še ohranjenih ostankov iz cerkvenega prevrata svojo hierarhično strukturo; Saksonska je zopet škofija (Meissen), Berlin sedež škofa, Halberstadt utežne temu kmalu sediti. V starodavne, nekdanje posvetnjene opatije (Speinshart, Niederalteich, Neresheim, Grüssau, Brombach, Bang, St. Mathias-Trier, Weingarten, Obermarchtal, Ottebeuren, Himmerod in dr.) so se povrnilo katoliški menihi; redovi in verske družbe so v zadnjih 5 letih ustanovili okoli 500 novih naselbin, odkar so odpadle stare verige. Medtem ko so se redovni poklici zelo pomnožili, pa število svetnoduhovniških poklicev ne dosega števila pred vojno. Ovirajoče vpliva tu prehranjevalna beda in razveljavljanje denarja. Bolj kot kdaj je postalo učenje vprašanje denarja. Na splošno okrepljena privlačna moč polne predanosti Bogu je izrastla iz našega mogočnega verskega mladinskega pokreta s svojim teže-

njem, da sleče krščanstvo iz navade in se pronikne z dejavnim krščanstvom, da nadomesti: »Ti moraš« z radostnim: »Jaz hočem!«

Političnemu obratu niso nemški katoličani stopili nasproti kot brezplodni protestniki, marveč so prijeli za delo, da zibajo se stavbo podprejo in preteklo kolikor-mogoče nadomestijo z boljšim novim; v osebah dr. Wirtha in Cuna so vzeli na svoje rame več kot polni delež odgovornosti. Predalekosežna odjenljivost centra napram socialni demokraciji in žrtvovanje izvestnih temeljnih načel, namreč monarhičnega in federalističnega, so dovedle bavarsko krilo do politične ločitve. Tem bolj pa je nemško katoličanstvo edino v boju za ohranitev konfesionalne šole, kojega odločitev se bliža. Približno 81% volivnoupravičenih katoličanov je s podpisni glasovalo za versko šolo. Polagoma se tudi darežljivost prilagoduje razveljavljanju denarja, kjer višji nameni zahtevajo višjega napora. Tako n. pr. so narasli prejemki družbe sv. Franč. Ksaverja (za poganstvo misijonstvo) leta 1922 od 2.5 na 31.2 milijona mark.

Poglabljajoče so vplivali množestvilni lokalni katoliški shodi, ki so bili vsi po velikih množicah obiskani; liturgični pokret se zaenkrat omejuje na del inteligenčnega sloja. Pravično ocenjevanje versko-literarnega dela katoličanstva raste tudi v izven-cerkvenih krogih, katoliška svetna literatura osvaja prodira, jasno so vidne katoliške črte na takozvanem visokocerkvenem pokretu protestantov. Temu pokretu prihaja nasproti katoliški Windfriedbund, kateri z aktivnim postopanjem dela na to, da zopet pridobi drugoverske brate; že se napovedujejo duhovne vaje za nekatoličane. Narščanje apostolskega duha v naših vrstah je dokaz, da je način našega dela pravi. Največji napon kaže tudi Caritas, čim večja je beda, v katero se pogreza naše ljudstvo; o njenem delu in uspehih stalno poroča organ Caritasverbanda, ki je lansko leto slavil 25 letnico svojega obstoja.

Katoliško delavstvo, ki je strokovno večinoma združeno v krščanskih strokovnih zvezah (Gewerkschaften) je v trdih bojih ohranilo svoj značaj. Tekma z enostransko materialističnim socializmom je tudi na krščansko delavsko gibanje pritisnila le preveč pečat borbe za mezdo in delovni čas, za stvarne dobrine; verskoetični, krščansko-socialni element bolj caplja za njim, namesto da bi se uveljal določujoče in vladajoče. Velikopoteznega dela za duhovne vaje delavstvu manjka.

Vzmirjanje in pretresanje celokupnega narodnega življenja po trajnem političnem stiskanju od zunaj, še vedno neomejeno breme tlačnih dolgov in kakor pijavke naše ljudsko telo izsesajoči mirovni pogoji morijo vsako odločno in upanja polno težnjo navzgor. Naši najhujši tlačitelji so kato-

liški narodi, ki obračajo hrbet, kadar jim nujamo roko. Tako se razbijajo zdravi verski valovi na trdih nacionalnih bregovih, ki oslabljajo voljo po višjih dobrinah. Vsiljena borba za golo življenje, za fizično eksistenco, čimdaljebolj zavira vsako navzgor obrnjeno delavnost nemških katoličanov in zaupanje v novo, boljše bodočnost pojema tako spričo domačega obupnega položaja in neprijaznosti sosednih katoliških narodov. Pesimizem se polašča celo naših najboljših mož in prevladuje med večino. Ostalo je zaupanje do papeža, pa tudi vera v njegovo brezsilnost...

Friedrich Ritter von Lama (Füssen, Bayern).

KATOLIŠKO OBNOVITVENO GIBANJE V AVSTRIJI.

Ko se je v Avstriji uvedla republika, ki so jo njeni ustvaritelji imenovali demokratično, mislili so si pa socialistično, je za avstrijske katoličane takorekoč čez noč nastopila nevarnost kulturnega boja po francoskem vzorcu. Odvrnila jo je tedaj le koalicija obeh najmočnejših strank narodnega sveta: krščanskih socialcev in socialnih demokratov. Avstrijske katoličane je nenadna nevarnost nekam nemilo prebudila iz spanja, čeprav si je katoliški Schulverein že trideset let prizadeval za razbistritev pojmov. Polagoma so začeli umevati potrebo vse obsejšoče organizacije za ohranitev vere. Kot nosilec organizacije katoliških mas nastopi katoliški Volksbund, ki šteje v dunajski škofiji 120.000, v sanktpöltenski škofiji 70.000, na štajerskem 15.000, na Koroškem 10.000 članov; na Zgor. Avstrijskem deluje Volksverein z 80.000 člani, na Salzburškem imajo deželno organizacijo, na Tirolskem Pijevo društvo s 30.000 člani. Stari pionir Schulverein je prešel v »Šolsko in vzgojno organizacijo avstrijskih katoličanov«, ki šteje 40.000 članov. Poleg tega delujejo misijonske organizacije: Canisiuswerk, ki naj odpomore pomanjkanju duhovščine posebno po večjih mestih, dalje laiški apostolati, domači misijoni, Beli križ, duhovska društva, katoliški Kreuzbündnis; dalje znanstvena Leonova družba, katoliški Volksbildungsverein in umetnostna centrala za krščansko ljudsko izobrazbo.

Stanovske organizacije predstavljajo: Katoliška ženska organizacija, organizacija katoliških akademikov, društva rokodelskih pomočnikov, krščanskosoc. delavsko društvo (14.000 članov). Število na krščanskem temelju strokovno organiziranih znaša 130.000. Centralna komisija za krščanska strokovna društva se deli na tri skupine: 1. na državno eksekutivno krščanskih javnih nameščencev in delavcev — 30.000 članov —, ki združuje strokovna društva krščanskih železničarjev, poštnih, brzojavnih in telefonskih nameščencev, državnih gozdnih in solinskih

delavcev in bolniških strežnikov; 2. na Osrednje društvo krščanskih nameščencev (trgovina, industrija); 3. na delavske strokovne organizacije v ožjem smislu: oblačilski, tekstilni, lesni in kovinski delavci. Po številu članov je bilo razmerje krščanskih strokovnih organizacij nasproti socialističnim ob volitvah v delavsko zbornico 1921. leta 12 : 88 v delavski skupini, v skupini nameščencev pa 1 : 3. K temu pride še v Lincu centralizirani krščanski Landarbeiterbund. Mogočno organizacijo predstavlja nižeavstrijski Bauernbund s 100.000 člani, na štajerskem katoliški Bauernverein. Od 22.000 brambovcev je 6600 organiziranih v nepolitičnem Wehrbundu, 10.000 jih je pri socialdemokratih, 6000 pa sploh ni nikjer organiziranih.

V Kartellverbandu združene katoliškonemske dijaške organizacije izzorevajo v poznejšem življenju mnogokrat v zgolj paradno katoličanstvo, zato pa goji novodijaško gibanje — Katoliškonemško akademičarstvo v Avstriji — posebno pod vodstvom dr. Rudolfa na Dunaju zelo resno stremenje po verski poglobitvi in socialnem izšolanju. Semkaj spada tudi iz Freiburga izšla Pax Romana, ki naj pripravi pot za sporazum med dijaki raznih narodov. Tajništvo: Dunaj, VIII., Piaristengasse 43.

Koaličijska svoboda, ki jo je prinesla republika, je omogočila organizacijo tudi katoliškim srednješolcem v krščansko-nemški dijaški zvezi Jung-Österreich, čigar vodilno glasilo je »Neuer Weg«. Na katoliških tleh obstojajo poleg tega še druge zveze: Katoliška Kreuzbündnis, Avstrijska Völkerwacht, Vogelsangbund, Jungborn, Quickborn itd., ki vse streme za obnovo življenja. Obžalovati je, da nerazumevanje ovira razširjanje gibanja, ki ima svoj višek v dr. Metzgerju (Gratsee). Ne sme se pa zamolčati, da preobila organizacije doraščajočo mladino skoraj popolnoma odtezajo roditeljskemu vplivu in da postaja domače versko življenje s fanti enostavno nemogoče. Organizacije vzbujajo v mladih ljudeh tudi vse preveč samozavesti.

Pomena tiska se avstrijsko ljudstvo še ni zavedlo. Po tridesetletnem trudapolnem delu ima katoliško centralno glasilo — dunajska »Reichspost« šele 25—30 tisoč naročnikov. Včerina izdaja, »Wiener Stimmen«, je morala nehati izhajati, provincialni listi se bore za obstanek. Na visoki kulturnopolitični postojanki stoji dr. Eberlejev tednik »Das neue Reich«; strankarskopolične in socialne vidike odpira »Volkswohl«, ki ga izdaja dunajski Volksbund, romantičnim idealom služi Orlov »Morgenrot«; njegov »Volks-turm« je žal tudi postal žrtev nerazumevanja in strankarskopolične omejenosti. Zelo je tudi obžalovati, da katoliška ženska organizacija nima več svojega lastnega glasila.

Kot prvi cilj v boju proti krščanstvu sta si izbrala prostožidarstvo in marksizem — šola in doseglja na Dunaju nedvomne uspe-

he; svarilen zgled za tiste, ki iščejo rešitev v podržavljenju šole! Roditeljske zveze se zlasti na srednjih šolah svojega poklica še ne zavedajo prav, dado se le prelahko presenetiti, ker so se očetje in matere v preteklosti vse premalo pečali z vzgojnimi in študijskimi vprašanji in tendencami, mnogokrat pa jim tudi manjka poguma, da bi svoje prepričanje zastopali. Tačas je med katoličani v Avstriji marsikje mnogo življenja. Okrajni katoliški shodi, kakor so se lani vršili na Nižem Avstrijskem, potekajo spodbudno, navduševalno in pričajo o velikem požrtvovalnem, nesebičnem delu. In vendar so taka zborovanja vse prevečkrat zgolj grmada iz slame. Trudapolno, ponekod celo proti odporu duhovščine, napreduje organizacija v Volksbundu, doslej doseženo število članov je neznaten drobec. Primanjkuje tudi izšolanih moči. Laikov s potrebno obsežno izobrazbo in govorniškimi čarom je komaj dobiti, manjka pa tudi potrebnega denarja za njihovo nagrado, duhovnik se pa more le redko posvetiti organizatoričnemu delu. Župno duhovščino duši pisarniško delo in pouk v šoli; ako se kljub temu z vnemo posveča organizacijam, se mora odpovedati lastnemu nadaljnemu znanstvenemu in asketičnemu izobraževanju. Nade v bodočnost torej nikakor niso rožnate. Razvoj moderne države nujno tira k ločitvi cerkve od države, k državni civilnozакonski zakonodaji; obojemu se ne bo mogoče ogniti, ako pride marksizem v narodnem svetu zopet do oblasti. Sedaj je vsled koalicije med krščanskimi socialci in velikonemci potisnjen v ozadje. Toda v kulturnem oziru se na velikonemce ni zanesti in krščanskosocialna stranka mora v bodoče stremeti za tem, da ne nastopa kot čista kmetska stranka, da ne vodi politike čisto agrarnih interesov, marveč da ima smisel tudi za kulturne potrebe splošnosti. Saj je vendar sramota, da pod sedanjo krščansko vlado prvo vseučilišče v državi še vedno ne more dobiti profesorja za krščansko modroslovje. Nevarnost proti katolicizmu tudi od intenzivne agitacije, ki jo vodijo svobodomiselci, adventisti in »svobodni raziskovalci sv. pisma« posebno med delavci in polizobraženci.

Dr. V. Holzer (Krems a. d. Donau.)

PROCVIT KATOLIŠTVA V ŠPANIJI.

V kratkih potezah hočem povzeti stanje, v katerem se nahajajo danes španski katoličani. Ni dvoma, da se je v zadnjih štirideset letih v naši deželi bujno razvel verski pokret na vseh poljih.

Škofje uživajo izvanredno avtoriteto, kakor to dokazuje nedavni dogodek. Ko je sedanja vlada skušala uvesti v ustavo svobodo bogočastja (v Španiji obstoja samo toleranca kultov), je zadostovalo, da so saraškoški kardinal in ostali prelati naslovili na vlado skupni protest, preteč, da bodo volivcem prepovedali glasovati za poslance,

ki bi ta zakonski načrt podpirali, da ga je vlada s svojega programa odstavila. Beležiti je istotako zelo nadebudni kulturni prepoved v seminarjih, v katerih so se uvedla pomožna predavanja iz umetnosti, sociologije in drugih ved, tako da bi iz njih izšli mladi duhovniki s širšimi znanji in resnično podjetnega duha, s čimer naj se poživijo in obnovijo farno življenje. Za prihodnje leto se pripravlja kongres o zasebnem pouku, na katerem se bo vprašanju seminarjev posvetila velika pozornost.

Med našo aristokracijo so se začele obnavljati stare čednosti, ki so tako dičile naše prednike; k temu bogatemu razcvitu je največ pripomogla kraljica-mati, Duenña Maria Cristina s svojim zgledom.

Hvalabogu so se katoličani tudi pravčasno zavedli važnosti osnovne šole. Z veliko vztrajnostjo so vzdrževali pouk v katolicizmu in verski pouk sploh v njej, ker so z redkimi izjemami vsi državni učitelji katoličani, ki tudi v katoliškem duhu poučujejo. Vrhtega so v velikih mestih, kakor v Madridu in Barceloni, šole, ustanovljene za katoliške plemiče obeh spolov, ki jih obiskuje veliko število otrok. Samo v Madridu znaša število otrok v teh šolah 25.000.

Za mladeniče imamo marijanske kongregacije v vseh mestih in deželi. Katoliški dijaki so se združili pred par leti in stejejo v svoji sredi že dve tretjini vsega dijaštva, to je, več tisoč, tako med bakalavri, kakor po normalnih šolah in vseučiliščih. Vzoredno s temi korakajo udruženja mladeničev propagandistov, katera zbirajo mladeniče od 20 do 30 let, ki so raztreseni po vsej deželi in vodijo najbolj razširjeni katoliški list, El Debate. Oni se obhajajo ali vsak dan ali pa vsaj zelo pogosto, se udeležujejo vsako leto duhovnih vaj in predstavljajo vsikdar avantgardo katoličanstva. Z izredno globokim verskim čutom se pri njih družijo temeljita vzgoja in izobrazba. Istotako se opaža med vso mladino izvanredno zanimanje za razširjanje evangelija, za misijone.

Omenil sem El Debate, katoliški list, ki je zelo razširjen in moderno urejevan. Vrhtega izhajata v Madridu katoliška dnevnik El Universo in El Siglo Futuro, na deželi pa se lahko reče, da so vsi listi večjega pomena čisto katoliški. Razume se, da obstoja tudi periodični tisk, predvsem je omeniti znamenite revije Razón y Fe, Ciencia Tomista, La Ciudad de Dios, Sal Terrae in La Ilustración del Clero. Samo slednje bodo imele okoli 20.000 naročnikov, vsi duhovniki.

Vprav ogromna ustanova v španskem življenju je pa Confederación Católica Agraria, katoliška kmetska zveza, h kateri pripada kakih 500.000 rodbin in katera ima obćudovanja vredne uspehe.

To so v velikih potezah smeri katoliškega življenja v Španiji. Njih namen je zbrati med svojimi člani vso veliko katoliško družino, ko zapusti šolo, in je nikdar

v življenju ne zapustiti. Poleg tega se trudijo netiti njih notranje življenje, okrepiti njih vero, globoko zakoreninjeno v našem narodu, in ustvariti centre, v katerih bi se izobražali novi katoličani kolikor se da boljše ko pri nasprotnikih. Taki so n. pr. katoliška inženjerska šola v Madridu, pravna in trgovska univerza v Bilbau, v Escorialu itd. Boj je, dasi ne tako krut kakor po drugih krajih, vendar oster, ker se porabi vsako sredstvo, da bi se narodu vzelo katoličanstvo, vendar pa nas navdaja dobra nada, da se bo krmariem posrečilo prepeljati ladjo varno skozi preteče čerf.

Starejši ljudje priznavajo, da je današnji zarod in zarod, ki prihaja, mnogo bolj verski, bolj zaveden in izobražen ko njihov. Španska politika nima strank, ki bi bile zmožne zatreti katoliško idejo; večina politikov, ki se zovejo liberalni, je v dnu svoje duše verska in ravna po tem. Slab glas, na katerega je prišla politika, je storil, da se izrazito katoliške organizacije od nje absentirajo in dirigirajo svoje člane na socialno polje in versko življenje. Jasno je, da gre ves ta razvoj samo v prosep cerkve in naše ljubljene domovine.

Zacarias Garcia Villada (Madrid).

Iz pravoslavne verskega življenja.

KRIZA RUSKE CERKVE.

Velika ruska zmešnjava, ki je razmajala vse temelje države, je morala potresti tudi rusko cerkev.

Tisti, ki priznavajo globoki pomen vere v življenju narodov, se sprašujejo, kje je iskati vzroka, da je preprosto ljudstvo pokazalo tako malo odporne sile proti razrušiteljnemu valu boljše viza. Ali ni bil merda vzrok tega žalostnega pojava ravno propadanje cerkve v Rusiji? V zgodovini se ponavljajo analogije: XVIII. vek je bil vek upadanja katolištva v Franciji; zaključil se je ta vek s krvavo strahoto revolucije...

O ruski cerkvi je dejal že pred polsto leti naš veliki in iskreni pravoslavni pisatelj Dostojevskij, da se nahaja v stanju paralize; z drugimi besedami, da se naša cerkev nahaja v polnem upadanju.

Popolnoma naravno se dviga vprašanje: ali ni propad ruske države le posledica paralize naše cerkve?

Naša takozvana revolucija, boljše rečeno, razpad, je začetkoma imela neko podobnost s francosko revolucijo, ki so jo naši revolucionarni ideologi posnemali. No, kakor hitro je bila v valove zmešnjave potegnjena narodna vihra, je ruska revolucija prestopila bregove od voditeljev postavljenih programov in se je razlila po vsej ruski zemlji nalik velikemu brezvladju v začetku XVII. stoletja (1605—1613).

Boljševizem v naši zgodovini ni nov pojav. Njegova današnja gesla: »Bij buržuje!« in »Grabi nagrablyeno!« najdemo 300 let prej v proglasih puntarskega kazaštva, v katerih se je pozivljalo rusko ljudstvo, da »pobije vse bojare, plemiče in boljše ljudi (po naše inteligenco), njihovo imetje ugrabi in zavlada vsej državi po kazaškemu običaju.«

Da še enkrat podčrtamo pomen analogij v zgodovini, pripominjamo, da je tudi s prvim ruskim brezvladjem šlo vzporedno razpadanje ruske cerkve. To razpadanje se je z vso silo očitavalo po brezvladju in je bilo razlog za reforme patriarha Nikona in za

razkol »staroobredništva«, ki je tem reformam sledil.

Pred tremi leti je pisec teh vrstic na nekem javnem shodu v Belgradu izrazil misel, da je tudi zdaj po naše zmešnjavi pričakovati velikega verskega dviga v ruskem narodu, in morebiti tudi velike cerkvene reforme ter novega razkola v še večjem obsegu, nego je bila reforma patriarha Nikona in staroverski razkol XVII. stoletja.

Dogodki najnovejšega datuma v ruski cerkvi kažejo na to, da se je cerkvena zmešnjava v Rusiji že začela.

Pisec teh vrstic je bil član vseruskega cerkvenega sobora, ki je deloval v Moskvi v letih 1917/18.

Sklicanje sobora je bil velik dogodek: dve stoletij in pol se v Rusiji niso bili sklicali cerkveni sobori. Država in cerkev sta se bili odvadili te stare cerkvene ustanove. Priprave za sobor so se začele že za carstvomjanja Nikolaja II. kmalu po revoluciji 1905. leta. Vsi resnični prijatelji pravoslavja so že davnej razumeli, da naša cerkev potrebuje obnovenja. Toda sobor se je zavlačeval, kajti prejšnja vlast se je bala novih pretresljajev v državi. Končno je l. 1917 kot posledica svetovne vojne v Rusiji nastopila katastrofa. Strmoglavljenje carja ni obglavilo samo ruske države, marveč tudi tekem stoletij z njo zrastle rusko cerkev. Podobno kakor je država skoraj obrazovala začasno vlado, je tudi cerkev, potem ko je ostala brez glave, bila primorana, da v naglici izdelava nov ustroj cerkvene uprave.

V Moskvi, v katero so butali valovi anarhije, je sobor med živžganjem boljše viziških granat vzpostavil patriarštvo in izbral za patriarha Tihona.

Reforme, ki jih je uveljavil sobor, so se tikale samo višje cerkvene uprave. Vredno je pripomniti, da so se ustavna načela, katera so se od leta 1905 dalje uveljavila v naši državi, odrazila tudi na mišljenje članov cerkvenega zbora. Shema od njih izdelane cerkvene uprave je nalikovala na dvozbornični parlamentarni sistem z ustavnim

monarhom na čelu, kateri je omejen glede svojih pravic.

In resnično so elementi naše nove cerkvene uprave sledeči: periodično sezvani vsruski cerkveni sobor s soudeležbo svetnjakov — on odgovarja nižji zbornici — sobor škofov — to je zgornja zbornica — sinod in višji cerkveni svet — to je ministrski svet — in končno patriarh — z vlogo ustavnega monarha, kateri »caruje, a ne vlada«. Ta analogija kaže na eni strani, kako so ideje prenosljive in kako objemajo vse oblasti človeškega življenja. Na drugi strani ta analogija pobuja človeka na misel, da je tehnika upravljanja človeških združenj nalik zakonom arhitekture vsegradar in povsod ena ter ista; ali gradite teater ali hram božji, ali gradite državno telo ali pa cerkev.

Kakor sem že dejal, je delo sobora uspelo samo tako daleč, da se je preoblikoval samo zunanji lik cerkvenega življenja. V njega globočino pa ni proniklo in kmalu je sobor moral vsled vedno večjega pritiska boljševizma prekiniti svoje delo.

Kljub temu je bilo vprašanje cerkvenega življenja na soboru že prve dni postavljeno v vsej svoji širokosti in globokosti. Predpostava vsemu delu sobora je bila od vseh gojena zavest, da se ruska cerkev nahaja v stanju globokega upadka in da potrebuje korenitega obnovenja. Strahote ruskega vsenarodnega punta so vse takorekoč z oči-vidnostjo prepričale, kako ničeven je vpliv ruske cerkve na ljudstvo, kar je dalo nemu iz članov sobora povod, da je z vso odkritostjo izjavil, da je ruska revolucija dokazala bankerot pravoslavne cerkve, kar se tiče njenega vpliva na narod.

V Rusiji je bilo vsem jasno, da se je inteligenca že davno oddaljila od cerkve. Nepričakovano pa je bil ta strašni fakt, ki ga je pokazala revolucija, da je tudi preprosto ljudstvo cerkev zapustilo.

Najnovější dogodki v ruski cerkvi, kojih težo in značenje je zaenkrat še težko opredeliti, kažejo na to, da začenja razpadati. Naša cerkev je v teku svoje tisočletne zgodovine sestavljala eno celoto z državo in carjem: država je bila telo, cerkev pa njega srce; pravoslavni samodržec je bil glava tako državi kakor cerkvi. Revolucija je raztrgala vekovito zvezo cerkve z državo. Sredi burje anarhije so se osnove države porušile, cerkev je ostala sama; zdaj bi morala začeti samostojno življenje, toda k temu po svoji predidoči zgodovini ni bila pripravljena. Zato svoje samostojnosti ni prenesla in, kakor se zdi, razpada v kose. Sledeč vekoviti navadi sužnjevanja pod državno lastjo, se je obravzovala nova cerkev, ki se je poklonila boljševizmu. Drugi del cerkve, na čelu ji patriarh, se je, ako se more verjeti vsem zadnjih dni, spustila v kompromis z očitno anti-krščansko oblastjo in se proglašala za nepolitlično. Ostane še ruska inozemska cerkev, ki je edina svobodna od vsakega zunanje

pritiska. Ona ne želi pretrgati svoje vekovite zveze s historično, tradicionalno oblastjo ruske države.

Ali bo to nesoglasje dolgo trajalo in v kaj se končno zlije, to se sedaj ne more predvideti. Nam je težko verjeti, da bi ruska cerkev, ki je pestovala rusko državo in je z njo živela tekom vekov eno življenje v vseh skrbeh in radostih, mogla naenkrat postati nepolitlična, to je indiferentna napram usodi države v najtežjem trenutku njene zgodovine...

Boljševizem se je pokazal v vsej svoji nagoti hvalabogu zaenkrat samo še v Rusiji. Tam se je njegov apokaliptični zverski obraz zadostno obrisoval. Toda ni dvoma, da boljševizem kot skrita bolezen gnezdi v vseh krščanskih deželah.

Dozorevanje nasprotnika vsega krščanstva po vsem svetu se vsako leto bolj čuti. Antikristove sile vseh dežel, ako se niso zedinjene, se gotovo zedinijo. To je vzrok, da v današnji strašni epohi v umu in srcih kristjanov dozoreva vzklik: »Kristjani vseh veroizpovedanj, pozabite medsebojno sovražstvo in razprtije ter se v odpor skupnemu sovražniku zedinite v eno Kristovo vojništvo!«

Mi dobro razumemo, da še ni nastopil čas za zedinjenje vseh kristjanov v »en hlev z enim pastirjem«. Vprašanje sedanjega trenutka ni zgradba edinstvene Kristove cerkve, ampak pomirjenje med vsemi cerkvami in soglasitev vsega njihovega delovanja v borbi proti »vratom peklenkim«.

Na nedavnem krščanskem kongresu v Ameriki je bila ta misel proglašena pod geslom »enotne krščanske fronte«, in mi pravoslavci se radujemo, da je to geslo na kongresu vneto zagovarjal mitropolit Platon, najvišji predstavitelj ruske cerkve v Ameriki.

Grof Dmitrij Olsufjev

(Klein Wartenstein, Nižja Avstrija).

VPLIV PRAVOSLAVJA NA DRUŠTVO IN DRŽAVO V SRBIJI.

I.

»Katoliška cerkev ima jako, najjačšo organizacijo. Pravoslavje nima organizacije, pa je čudež, kako sploh obstoja. Toda mi imamo svetitelje. Svetitelji držijo pravoslavje. Ako naš človek hoče preko reke, kliče svetnike: »Pomozi sveti oče Nikola!« Prej nego se loti kakšnega posla, vzdihne: »Pomozi sveti Gorgijel!« Svetitelji držijo pravoslavje.«

Tako nama je rekel episkop Nikolaj, ko sva ga obiskala z urednikom »Nove Revije«, fra Petrom Grabićem. Sicer se tudi pravoslavju ne more odrekat izvestna organizacija, toda v primeri s katolištvom je mnogo manj izdelana, nestilizirana; kljub temu pravoslavje čuva svetost Kristovega nauka, ima vse svete zakramente, drži poste in molitve in tako posvečuje velik del slovanstva,

posvečuje tudi Srbijo, tako v preteklosti kakor v sedanosti.

Zato je pravoslavna cerkev v Srbiji baš po teh od nje zvesto ohranjenih verskih in moralnih vrednotah rodila tekoma dolge težke zgodovine sadove milosti za družbo in državo; pa tudi danes posvečuje milijone src Bogu in Božorodici.

II.

Preidem na to, da v par vrsticah pred očim versko funkcijo, ki jo izvršuje pravoslavje kot verska ustanova na družbo v Srbiji. (Uredba pravoslavne cerkve v Srbiji se najboljšje spozna iz knjige: Zbornik pravila Arhijerejskog Sabora od 1839—1900, Beograd, 1900.)

Tako v prejšnji Srbiji kakor v današnji stoji na čelu pravoslavja sv. arhijerejski sabor, ki čuva nad tem, »da se v srbskem narodu ohrani v popolni čistosti pravoslavna vera po svetem pismu, svetem predanju, pravih svetih apostolov, vesoljnih in pomestnih saborih, svetih očetih ter starih blagočastitih obočinah in običajih srbskega naroda«. Sveti sabor tudi »objasnjuje smisel svetega pisma in dogem, apostolskih pravil, saborskih in svetih očetov, kadarkoli se za to pojavi potreba«. Tu moram naglašati, kako je pravoslavje nekatere običaje posvetilo in mnoge nove, čisto verske uvedlo; pa so ti, čeprav nacionalni, popolnoma verski postali. Tako je »krsna slava« narodni in obenem najbolj verski običaj Srbov, s katerim izkazujejo spoštovanje svojim krščanskim zaščitnikom. Blagoslov kola, blagoslov sveče, ki ta dan gori, in zažiganje kadila pred hišnim zaščitnikom so narodni, toda obenem tudi najbolj svečani krščanski godovi. Odpevanje parastosja za pokojne in zažiganje sveč na grobovih je istotako čisto verski čin, ki se je ponarodil v toliki meri, da noben pošten Srbin tega običaja, kadar ga je treba obaviti, ne bo opustil. Poznam uglednega pravnika, ki je z vso pijeteto zažigal svečo na grobu pokojnega brata mesto obolele matere, ki ni mogla na grob. Ti posvečeni hišni, domači in obenem verski običaji dokazujejo jasno globoko zakoreninjeno religioznost pri Srbih. Ko so 14. julija Francozi priridili francoskim vojakom, ki so padli v svetovni vojski, v Belgradu popolnoma civilno spominsko slavnost, so po slavlju srbski komitaši in orjunaši s svojimi zastavami odšli na grob pokojnega vojvode Tankosića, pa so, ko so dovršili svoje govore, počakali na svečenika, da prelje in prekadi grob. Prisostvojuč temu verskemu opravilu z vso pijeteto, so poedinci sami spremljali petje svečenika, in jaz sem se divil, kako pobožno so stari borci prisostvovali svetemu činu, v katerem je verski element tako popolnoma zlit z narodnim.

Ena točka uredbe sv. sabora osvetljuje odnos sv. arhijerejskega sabora, oziroma srbskega pravoslavja do drugih cerkva, rekoč, da »sv. arhijerejski sabor vzdržuje zvezo in

edinstvo v dogmah ter vprašanjih cerkvenih obredov z vzhodnimi pravoslavni avtokefalnimi cerkvami«. Tu moram naglašati, da pravoslavje želi tudi osloniti se na Petrovo skalo; kako pa se to zgodi in kedaj začne funkcionirati ta žila v organizmu mističnega telesa Kristusovega na zemlji, to je vprašanje milosti in časa.

III.

Ne da bi navajal druge zakone, uredbe in naredbe pravoslavne cerkve, ki so itak povečini iz analogije s katoliško cerkvijo znane, hočem pokazati na posvečujoči vpliv pravoslavja na srbsko državno zakonodajstvo, vsled česar sta cerkev in država složno delovale na utrjevanju verskega čuvstva med srbskim narodom, izvajajoč neke vrste bogovladstvo (teokracijo).

»Religija je prethodila Državi, kao što roditelj prethodi djetetu. Religija je rodila Državu.« Tako piše g. Živojin dr. Perić v svoji knjižici »Religija u srpskom građanskom zakoniku.« (Beograd, 1919, str. 3.) O odnosu cerkve do države piše isti avtor: »Crkva je stavila Državu pod svoju moćnu zaštitu, metnula je na noge, dala joj života i snage.« (l. c. str. 4.) Dalje: »Naša, Srpska, Država bila je od uvek religiozna.« (l. c. str. 11). Kar se cerkve tiče, je pravoslavje do uzakonjenja ustave l. 1921., po vseh dosedanjih ustavah Srbije bilo priznano za državno vero. Vse ustave so sicer stavljale pod zakonito zaščito vse priznane vere, zabranjujoč žalitev vere in pripoznavajoč samo versko poroko, toda samo pravoslavje je bilo državna vera. Če so cerkve kolidirale, je država vedno zavzela stališče pravoslavja (l. c. str. 13—15). Religiozno čuvstvo srbske državnosti je bilo toliko, da je država tudi izraelita in muslimana predpostavljala brezbožniku, ateistu (l. c. str. 17). Iz vsega jasno sledi, da je v Srbiji vse zasebno, društveno in javno življenje bilo od vere proniknjeno.

Seveda moram obrniti pažno čitatelja na to, da se versko mišljenje pravoslavja ne sme meriti z merilom zapadne cerkve, ampak se mora presojati po pragmatiki pravoslavne. Versko življenje je v katoliški cerkvi bolj izdelano, v vseh podrobnostih izcizelirano ter odgovarja gibčnim prilikam zapada, dočim je pragmatika pravoslavja bolj enostavna in negibčna, morebiti celo preveč okorela, toda vseeno tečejo skozi njo reke milosti in posvečenja. V katoliški cerkvi je bolj izdelana molitvena stran, dočim v pravoslavni imponira klasična strogoštopa, ki preraja in očiščuje srca za Boga.

IV.

Toda vidovdanska ustava je v osvobojeni in zedinjeni državi spremenila tudi odnose pravoslavja do države. Po novi ustavi je pravoslavje prenehalo biti državna vera, a priznala se je ravnopravnost vseh priznanih veroizpovedanj, ki so tudi topot vzeta pod

zaščito države. Kakšno obliko bodo odnosi pravoslavja do družbe in države odslej sprejeli in kako se bo pravoslavje sredi soteke raznih verskih interesov vzdržalo, to je sedaj vprašanje.

Pravoslavju je osvobojenje in zedinjenje odvzelo monopolne privilegije, vsled česar je formalno na izgubi. Kakor je srbska državna misel sebe žrtvovala za naš obči interes v obliki nove države, tako se je v novi ustavi žrtvoval privilegirani položaj pravoslavja, kateremu mora, ako hočemo biti pravični, vsakdo priznati v preteklosti največje zasluge za očuvanje narodne misli, iz katere se je rodila nova država.

Državni moloh je z vidovdanske ustavo okrnjal pravoslavje, kakor je svojčas francoska revolucija okrnjila katoliško cerkev. Po členu 12. vidovdanske ustave se verske vrednote vseh verskih združenj v državi enako merijo, in je sedaj edinole na notranji moči posameznih veroizpovedanj le-

žeče, kako se bodo dalje razvijala. Po istem členu ustave bo država predložila zakon o verskih družbah in njihovih medsebojnih odnosih, posamezne konfesije pa imajo do tedaj urediti svoje odnose napram novi državi, vsled česar je sedaj postalo za katoliško cerkev aktualno vprašanje konkordata. Po analogiji s tem je pravoslavni sv. sinod kot vrhovna upravna oblast v pravoslavni cerkvi predložil skupščini zakon o pravoslavni srbski cerkvi, čemur bodo sledili štaturi tudi za ostala veroizpovedanja.

Moja skromna želja v smislu molitev k sv. apostoloma Cirilu in Metodu je, da bi odnosi med katoliško in pravoslavno cerkvijo v naši državi bili čim pristrčnejši, da bi duh Kristusov ohranjale v najlepši harmoniji, a baš na našem teritoriju se ima najbolj negovati ideja unije. S tem bi obe cerkvi najbolj uspešno mogle pobijati duha tega sveta in duha brezverja, ki obema cerkvama prizadeva enako škodo.

Dr. fra A. Cicić (Beograd).

Katoliško mladinsko obnovenno gibanje.

Nikjer se ni po vojni religiozno življenje tako silno in razsežno obnovilo kakor med Nemci.

Prva v tem oziru je nemška Jugendbewegung. Ne mislim pri tem na bivšo Jugendbewegung, bolj znano z imenom Wandervogel, ampak na povojno katoliško mladinsko gibanje, ki se zbira zlasti v treh središčih: Quickborn, Neu-Deutschland in Großdeutsche Jugend (ta »Großdeutsche Jugend« je čisto katoliška, antišovinistično, pacifistično in skrajno socialno orientirana ter nima z »velikonomštvom« v običajnem smislu te besede ničesar opraviti) in šteje nekaj nad 30.000 članov. Imena »organizacija« nočejo, sploh jim je vse organiziranje, nastopanje z različnimi formalnostmi postranska, čisto celo prazna zunanost; glavno jim je duh, življenje. Njih težnje so v marsičem enake težnjam svobodomiselnih dijaških ozir. bolje mladinskih združenj, tako n. pr. ljubezen do prirode in zdravja ter nje lepote, veselje do potovanja, popevanja, igranja, poudarjanja iskrenosti in resnicoljubnosti, navdušenje za narodno pesem itd. Ali eno je, kar jih loči in kar jim je dalo moč, da morejo vedno bolj uresničevati svoje vzore: katoliška religija. Dočim premnogi drugi mladi iskatelji vsled nezmožnosti voditeljev in raznih drugih razmer niso našli virov višje življenske moči in je zato celo njih gibanje in teženje precej usahnilo, se je baš v tem času (po vojni) katoliška Jugendbewegung z duhovnim vodstvom mož kakor so dr. Strehler, dr. R. Guardini, p. Esch, p. Dunin-Borkowski, dr. N. Ehlen itd. neverjetno razširila, ujedinila in ojačila. Vse gibanje se z izredno ljubeznijo oklepa cerkve, z njo živi v liturgiji,

sploh v vsem molitvenem in javnem življenju in baš radi tega tesnega življenskega stika s cerkvijo ustvarja toliko krasnih značajev, katerih mnogi leto za letom za vedno prestopajo samostanski prag. Ni da bi obširneje govoril o njih misijonskem idealizmu in o smotrenem negovanju notranjega življenja. Njih jedrnatno geslo je: wir wollen den katholischen Menschen — hočemo katoliškega človeka! In ta katolicizem predvsem iskreno, rekel bi, otroško praktično uveljavljajo. V šoli si prizadevajo biti predvsem odkritosrčni in zato proti običajnim malim lažem, prepisovanju; boj je sicer težak, a so kraji, kjer so te težnje celo proti višjim branili. V socialnem oziru poudarjajo preprostost, ljubezen do bližnjega, skratka frančiškanski ideal. V tem smislu so n. pr. o preteklem božiču v mnogih mestih napravili božičnice ubogi in zapuščeni delavski deci, in mislimo si lahko, kako so ob njih violinah in petju in darežljivosti zažareli na sveti večer novi upi v zapuščenih delavskih ulicah. Tako in podobno uresničuje ta mladina duh občestva v družini božji, a ne samo pri delavski mladini, ne samo pri preprostem ljudstvu, ne samo pri lastnem narodu, ampak v vesoljni cerkvi. Zato v njih vrstah in v njih listih ni niti najmanj nacionalnega fanatizma, temveč poudarjajo baš nasprotno neprestano v svojih listih duh bratstva in z veseljem pozdravljajo slične smeri med drugimi narodi, tudi med Francozi.

Izmed številnih pokrajinskih listov in mesečnikov omenjam najvažnejša glasila »Quickborn« in »Leuchtturm« (za višješolce) ter »Schildgenossen« (za visokošolce). Bogata vzgojna literatura katoliške Jugendbewegung obsega prvovrstna dela dr. R.

Guardinija; Gottes Werkleute, Von hl. Zeichen; Dunina-Borkowska S. J.: Führende Jugend, Reifendes Leben itd.

Ista živa religiozna zavest vodi mlade katolike, ki v Breslavi izdajajo časopis »Pfungstfeuer« in z enakim duhom so prešinjani vsi, ki se zbirajo okrog berlinskega glasila »Das frohe Leben«, ki marljivo gradi narodno občestvo (Volks-gemeinschaft) v smislu katoliške obnove.

Med odraslo katoliško akademsko inteligenco zavzema, mislim, v zadnjem času najvažnejše mesto Verband der Vereine kathol. Akademiker zur Pflege der kath. Weltanschauung. Poleg številnih liturgičnih in drugih manjših zborovanj je priredilo omenjeno združenje v zadnjih treh letih tri velika zborovanja. Prvo se je vršilo v Bonnu, drugo je nenavadno uspelo lansko leto v Heidelbergu. Udeležencev je bilo okrog 1400. Govorili so dr. Hildebrand, p. Stratmanns O. Pr., p. Mager O. S. B., p. Lippert S. J., dr. Kirnberger, H. Bahr. Skoro neverjetno je, kako iskren, naiven katoliški duh je preveval vse zborovanje od zjutraj, ko so v cerkvi začeli svoje delo, do večera, ko so ob angeljskem češčenju namah pre-

kinili zborovanje, da se poklonijo in priporočijo svoji Kraljici. — — — Baš te dni se je vršilo tretje zborovanje v Ulmu.

Ni že prostora, da bi govoril o tej novi smeri v umetnosti in literaturi (Wismantel, Herwig, Dörfler, Thrasolt, Wittig itd.). Dela religiozne preporeda izhajajo v najrazličnejših krajih, in sicer v neverjetni množini. Izmed novejših založb omenjam Theatiner Verlag (München), ki izdaja prevode del sv. Bonaventura, Manzoniya, zbirko »Der kath. Gedanke« (vmes tiskani govori z zborovanja v Heidelbergu), dela genialnega Scheeben-a itd.; Math. Grünewald-Verlag (Rauch, Wiesbaden), ki izdaja prevode Newmanovih del, zbirko »Religiöse Geister« (doslej okoli 10 zvezkov; vmes: Strindberg, Dostojevski) itd., in končno Franke-jevo založbo (Habelschwerdt), ki je v zadnjem času med drugim izdala tudi zanimivo Schulemannovo delo »Kern aller Philosophie« in pet zvezkov zbirke »Bücher der Wiedergeburt«.

Teh pojavov verske obnove ne moremo prezreti, če naj se tudi naše mladinsko gibanje oplodi z njimi.

Marijan Dokler (In o m o s t).

Gibanje za združenje cerkva.

(Die kirchlichen Wiedervereinigungsbestrebungen der Nachkriegszeit. Von G. Pfeilschiffer. München 1923. [Dr. F. Pfeiffer & Co.]

Izmed krščanskega sveta je danes 47½% katoličanov, 22% pravoslavnih, 4½% anglikancev, 16% reformirancev in 10% luteranov. Pri prvih treh veroizpovedih je cerkev vidna družba, ki jo vlada hierarhija; pri zadnjih dveh je pa cerkev nevidna skupnost vernikov brez cerkvene ustave, ki bi bila že v veri sami utemeljena. Protestantizem je vrhu tega razdeljen v razne sekte (samo v Zedinjenih državah jih je n. pr. 160), tako da tekmuje v mestih s 5000—10.000 prebivalcev kar po 10 do 15 cerkva. Najbolj občutijo slabe posledice verske razcepljenosti krščanskih narodov Zedinjene države Severne Amerike, ker so tam na razmeroma majhnem prostoru zastopane vse krščanske konfesije in sekte. Zato je postala tudi Amerika klasična dežela gibanja za združenje krščanskih cerkva.

V naših dneh imamo te-le velike pokrete za versko združenje krščanstva:

1. V maju 1925 se bo vršila v Washingtonu svetovna konferenca za vero in cerkveno ustavo (»World Conference on Faith and Order«), ki se pripravlja že od l. 1910. Morala bi se bila vršiti že l. 1914., a jo je preprečila svetovna vojna. L. 1920. se je vršila v Ženevi preli-

minarna konferenca za svetovno konferenco, katere se je udeležilo 40 narodov in 70 avtonomnih cerkva. Katoliška cerkev je bila vabljena, a se ni udeležila. »Denn die Voraussetzung derselben (namreč svetovne konferenca) war die Fehlbarkeit aller christlichen Kirchen, d. h. die Selbstaufgabe der katholischen Kirche.«

2. Rim je delal, ozir. dela zlasti pod Benediktom XV. in Pijem XI. predvsem za združenje pravoslavne cerkve s katoliško.

3. Švedsko-luterska in severnoameriška reformirana cerkev pripravljata »splošno konferenco Kristusove cerkve za življenje in delo«. Stojita na stališču: »Nauk loči, delo združuje.« Namerala vata sklicati l. 1925. v Stockholmu splošno cerkveno zborovanje, ki naj bi razpravljalo o socialnih, npravnstvenih, internacionalnih in vzgojnih vprašanjih in o sodelovanju vseh cerkva na teh poljih.

Pisatelj sodi, da bo združenje najlaže dosegljiva med anglikansko in pravoslavno cerkvijo (26% vsega krščanstva). Ne zdi se mu izključeno, da pride tudi do resnične unije teh dveh cerkva z Rimom, s čimer bi bilo že 74% krščanstva združenega. Nepri-merno manjši so izgledi za združenje reformirane in luterske cerkve z Rimom.

Ivan Dolenc, profesor.

GRIČAR & MEJAČ LJUBLJANA

sedaj samo Šelenburgova ulica št. 3
Zaloga vseh vrst oblek za gospode, dame in otroke

Telefon št. 108

Brzjavke: ZAVORA, Celje

„ZAVORA“

I. jugoslovanska tovarna voznih zavor

izdeluje vse vrste voznih in koleseljskih
zavor, transmisijskih vreten in raznih matic,
razne stavbne in pohištvne okove, sploh
stružene in prešane izdelke

prevzema v popravo bencin - motorje, poljedelske stroje itd.

Tovarna: SPODNJA REČICA pri Laškem, Slovenija

A. & E. SKABERNE

veletrgovina z manufakturnim in modnim blagom

Mestni trg 10

LJUBLJANA

Mestni trg 10

priporoča svojo veliko zalogo različnega angleškega in češkega sukna, volne-
nega blaga za moške in ženske obleke, različno peritno blago, kakor platno,
šifone, cefirje, tiskanino v najnovejših vzorcih in bogati izbiri, dalje različne
volnene in šivane odeje za postelje, svilene, volnene in bombažaste rute za na
glavo itd. Opozarjamo ob enem na razno vrstne ostanke po zelo znižanih cenah.

NOVA ZALOŽBA

r. z. z. o. z.

v Ljubljani,

Kongresni trg šte. 17

priporoča svojo knjigarno za nakup vseh vrst knjig: leposlovnih, znanstvenih in šolskih. Ima bogato zalogo vseh

pisarniških potrebščin

papirja, svinčnikov, risalnega orodja, risalnega papirja itd.

!Zadružno podjetje!

Teodor Korn, Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8

se priporoča cenjenemu občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih kleparskih, vodovodnih instalacijskih del kakor tudi za pokrivanje streh. Vsa stavbinska in kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Proračuni brezplačno in poštnine prosto. Popravila točno in po najnižji dnevni ceni. Ambalaža iz pločevine.

Poslovne knjige!

Na debelo!

Na drobno!

Knjigoveznica K. T. D. v Ljubljani priporoča svojo veliko zalogo vsakovrstnih poslovnih knjig. Črtanje in vezava pri posebnih naročilih se izvrši v najkrajšem času.

Zmerne cene!

Prvovrstni izdelki!

Priporočamo

papirno trgovino **Ivan Gajšek**

Ljubljana, Sv. Petra cesta šte. 2

ki ima po konkurenčnih cenah v zalogi razne pisarniške in šolske potrebščine, poslovne knjige, bloke, vstopnice, vsakovrsten pismeni, trgovski, notni in drug papir in **razmnoževalne aparate!**

Tovarniško nove pisalne stroje najmodernejšega sestava prodaja na obroke trdka

THE REX CO., Ljubljana

Ustanovljeno 1906

Gradišče 10

Ljudska posojilnica v Celju

registrovana zadruga z neomejeno zavezo

hotel „Beli vol“, I. nadstropje

obrestuje hranilne vloge

brez odpovedi	po 6 ⁰ / ₁₀₀
proti enmesečni odpovedi	„ 6 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀
proti trimesečni odpovedi	„ 7 ⁰ / ₁₀₀
proti šestmesečni odpovedi	„ 7 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀
proti enoletni odpovedi	„ 8 ⁰ / ₁₀₀

Rentni in invalidni davek plačuje posojilnica iz svojega.

Poštni čekovni zavod št. 10.372. — Položnice so vsakomur brezplačno na razpolago.

Popolnoma varno naložite svoj denar

v

Vzajemni posojilnici

v Ljubljani, r. z. z. o. z.

v svoji lastni palači

ob Miklošičevi cesti poleg hotela „UNION“.

Hranilne vloge se obrestujejo

po 6⁰/₁₀₀

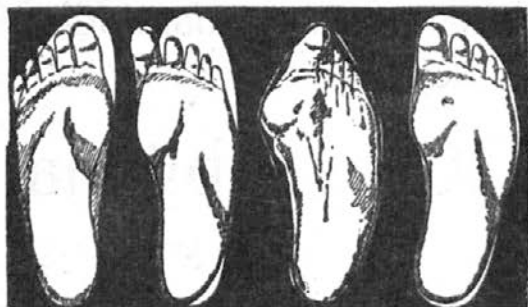
brez odbitka rentnega in inval. davka.
Vloge v lekočem računu se obrestujejo

po 5¹/₂ ⁰/₁₀₀

Hranilne vloge, vezane za dobo pol tela

po 6¹/₂ ⁰/₁₀₀

Večji vezani zneski se obrestujejo
po dogovoru z ravnateljstvom.

F. Szantner

Ljubljana

Poljanski nasip 40/II

specialist za ortopedična
in anatomska obuvala in
Irgovec s čevlji.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis
hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon št. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Svepčo Znanstveno banko d. d. v Zagrebu in njeno
podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15.000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje
in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne
knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Pravkar je izšla v založbi „Socialne Misli“ knjiga

Dr. A. Gosar:

Za krščanski socializem

Pomisleki in odgovori

s sledečo velezanimivo in aktualno vsebino:

I. 1. Ali je krščanski socializem sploh potreben? — 2. Socialni programi in
krščanska pravičnost. — 3. Klic po socialnih reformah — obrekovanje krš-
čanstva? — 4. Sebičnost krščanskega socializma. — 5. Sovraštvo krščan-
skega socializma. — 6. Krščanski socializem in dobrotelost. — 7. Več so-
cializmov — en sam kapitalizem. — 8. „Neznatno“ socialno in veliko etično
vprašanje. — 9. Krščanski socializem in sv. Frančišek Asiški.

II. 1. Moderni kapitalizem — fraza? — 2. O zasebni lastnini. — 3. Proti
socializaciji! — 4. Najvišja premoženjska meja. — 5. Dolžnost dela — za
siromake. — 6. Stavka — neumesno iskanje pravice?

Cena 117 strani obsegajoči knjigi znaša 14 Din. Če se naroči in takoj plača
vsaj 10 izvodov, znaša cena za izvod samo 12 Din. Dobi se v knjigar-
nah ali pa v upravi „Socialne Misli“, Jugoslovanska tiskarna, kolpor-
tažni oddelek, Ljubljana, Poljanski nasip.

To knjigo mora imeti vsak izobraženec!

Prodajalna K. T. D. (prej H. Ničman,) Ljubljana

priporoča svojo bogato zalogo devotionalij, križcev, svetinj razne velikosti za Marijine družbe, rožnih vencev, finih in navadnih i. dr.

V isti zalogi so izšle dr. M. Opekove publikacije: „Brez vere“ 5 Din, „Za resnico“ 8 Din, „O dveh grehah“ 10 Din, „Začetek in konec“ 14 Din, „Velika skrivnost“ 16 Din; dalje svetnik A. Čadež: „Most v življenje“ 16 Din; S. Sardenko: „Dekliške pesmi“ 15 Din (po pošti vsak izvod Din 1.50 več); „Življenje sv. Gabriela od Zalostne Matere božje“, opisal O. Germano, po italijanskem izvirniku priredili ljubljanski bogoslovci, 14 Din; (po pošti 1 Din več), „Častimo sv. Jožefa“ v lični platneni vezavi, brez napisa 8 Din, z zlatim napisom 10 Din (s pošto 50 par več).

V zalogi je tudi vsakovrsten pisarniški papir, konceptni, strojni in pismeni papir v mapah in kasetah kakor tudi vse pisarniške potrebščine.

Spodnještajerska Ljudska posojilnica

reg. z. z n. zav.

v Mariboru, Stolna ulica 6

obrestuje od 1. julija 1923 naprej navadne vloge

po **6** %

vloge na odpoved po dogovoru.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Slovenska kuharica. Velika izdaja. Priredila S. M. Felicita Kalinšek. Z mnogimi slikami v besedilu in večbarvnimi tabelami. Cena vezani knjigi Din 220.—.

Naše gobe. Navodilo za spoznavanje užitnih in strupenih gob. S 75 barvnimi tabelami. Din 100.—.

Sadje v gospodinjstvu. Kratek navod o ravnanju in o konserviranju sadja in zelenjadi. Priredil M. Humek. Pojasnjeno s 13 barvnimi prilogami in 42 slikami. Din 30.—.

Praktični sadjar. Zbirka najvažnejših sadiarskih nauk. Pojasnjeno s 24 barvnimi prilogami in 92 slikami v besedilu. Din 120.—.

Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled. Napisal Fran Erjavec. Din 60.—.

Gospodarska zveza Ljubljana

Prodaja vse potrebščine
za delavca, kmeta in
uradnika

Kupuje vse poljske pridelke
Izdeluje mesne in mlekar-
ske izdelke useh vrst

Prvo delausko konsumno društvo v Ljubljani

ima bogato izbero manufakture, češke lončene posode, klo-
bukov, usakourstno špecerijsko blago; v zadružni kleti
na Kongresnem trgu šte. 2 dobro vino po nizki ceni

Frantilne vloge članov obrestuje po 5%

Člani dobe 3% blagovni popust

Pristopnina 10 K, delež 100 K — Prijave sprejema pisarna
na Kongresnem trgu šte. 2 in vse zadružne prodajalne

U Vašem interesu je, da postanete član, članica naše zadruge

Najboljše in najtrpežnejše blago kupite pri
oblačilnici za Slovenijo, r. z. z o. z. v Ljubljani

Prodajalne na drobno

so v Stritarjevi ulici šte. 5 in v hiši
„Gospodarske Zveze“ na Dunajski cesti

Glavno skladišče

je v Ljubljani v „Kresiji“, Lingarjeva
ulica šte. 1, I. nadstropje

Podružnica v Somboru (Bačka), Aleksandrova ulica št. 11

Oglejte si njene zaloge! — Zadružno podjetje! — Svoji k svojim!

Kleparstvo!

Stavbno, galanterijsko in ornamentno. — Kopalne barje, žetarji za mleko, škropilnice in raznovrstne kuhinjske naprave.

Na drobno.

Pocinkanje in pocinjanje raznih predmetov.
Koncesijoniran zavod za vse vrste vodovodne instalacije.
Instalacije klosetnih naprav. Montaža in preizkušnje strelovodov. Sprejemajo se vsa v to stroko spadajoča popravila.

**Produktivna zadruga kleparjev,
instalaterjev, kotlarjev in krovcov.**

Ljubljana, Kolodvorska ulica 18.

Kotlarstvo!

Izdelovanje vseh vrst bakrenih kotlov in bakrenih cevi ter kotlov za žganje-kuho, za pralnice, za štedilnike itd.

Na veliko.

U našem založništvu so računokar izšla naslednja dela:

Baumbach-Funtek, **Zlatorog**. Planinska pravljica. Druga predelana izdaja. Vez. Din 22.—
Rodenbach Gg.-Gradnik, **Mrtvo mesto**. Roman. Broš. Din 18.—, vez. Din 24.—
Korun dr. V., **Spake**. Satire, humoreske in drugo. Drugi natis. Vez. Din 40.—
Doyle A. Conan, **Zgodbe Napoleonovega huzarja**. Prevel V. Mihajlovič. Detektivske povesti. Vez. Din 65.—
Meško Fr. Ks., **Ob tihih večerih**. 11 povesti in črtic. Vez. Din 40.—
Feigl D., **Pol litra vipavca**. Ta knjiga obsega 19 daljših in krajših črtic, ki jih vse skupaj prevaja dober, pristen humor. Vez. Din 30.—

Do srede meseca aprila slede še nastopna dela:

Dostojevskij F. M., **Zločin in kazen**. Roman v šestih delih z epilogom. Preložil Vlad. Levstik. Dva dela.
Bonsels, **Prigode čebelle Maje**. Poslovenil Vlad. Levstik. Navadna izdaja brez ilustracij. — Izdaja z ilustracijami.
Leblanc Maurice, **Arsene Lupin**. Gentleman — vlomilec. Poslovenil Vlad. Levstik. — Iz vsebine: Aretacija Arsena Lupina. — Arsen Lupin v zaporu. — Arsen Lupin pobegne. — Skrivnostni potnik. — Kraljičino ogrlje. — Sherlock Holmes pride prepozno. Itd.
Marguerite Bernal Provins-A. Gradnik, **Knjiga za tebe**. Zbirka ljubavnih pesmi v prostem ritmu.

Levstik Vlad., **Gadje gnezdo**. Povest iz dni trpljenja in nad. Drugi natis.
Marryat Kapitau, **Morski razbojnik**. Roman. Poslovenil Vlad. Levstik.
Kunaver Pavel, **Po gorah in dolinah**. I. del s 40 slikami, II. del s 36 slikami.
Rozman Ivan, **Nova erotika**. Disonance in akordi. Tolstoj-Levstik, **Hadži Murat**. Novele.
Kraigher dr. Alojzij, **Školjka**. Drama v treh dejanjih. Drugi natis.
— **Matilda Pernus**.
— **Mlada ljubezen**.
Rostand E., **Cyrano de Bergerac**. Veseloigra. Poslovenil O. Zupančič.
Scott Walter, **Ivanhoe**. Za mladino in odrasle. Poslovenil Vlad. Levstik.
Suchy Iv., **Starodoljske basni, bajke in pravljice**. Z mnogimi slikami.
Brezovnik Ant., **Saljivi Slovenec**. Zbirka najboljših kratkocasnic iz vseh stanov. Nova, predelana izdaja.
Herrman Ign., **Kako se je Kullhova Nananka možila**. Poslovenil dr. Bradač. V dveh delih.
Baudelaire, **Poezije v prozi**. Poslovenil Karlin.

Dante.

Izdal in uredil dr. Alojzij Res. Oprema razkošna, okrog 300 strani velike četrтинke in 11 umetniških prilog. — Knjigo, na katero smemo biti Slovenci ponosni, je okrasil Tone Kralj.

Naročila sprejemajo vse knjigarne kakor tudi založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16

**„Socialna misel“ izhaja 15. vsakega meseca na najmanj
24 straneh.**

**Kulturni del urejuje Fr. Terseglav (Ljubljana), socialni
in gospodarski dr. A. Gosar (Ljubljana), politični
dr. E. Besednjak (Gorica).**

**Upravništvo: Jugoslovanska tiskarna, kolportažni od-
delek, Poljanski nasip št. 2, Ljubljana. — Za Italijo
je upravništvo v Gorici, Via Carducci št. 4.**

**Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo
50 Din.**

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

Kadar pridete v Ljubljano,

si oglejte zalogo sukna in kamgarnov za moške obleke kakor tudi blaga za ženske; različno volneno, polvolneno in perilno blago v zadnjih vzorcih od fine do dobre cenejše vrste; belo tkanino za srajce in posteljno opravo iz prvih čeških tovarn; cvilih za žimnice, puh in perje za blazine, šivane in flanelaste odeje, plahte za konje, garniture (za pokrivanje postelj in mize); nogavice vseh vrst kakor tudi drugo pletenino; doma izdelane dobre srajce in predpasnike kakor tudi druge predmete

pri blizu 60 let obstoječi tvrdki

R. Miklauc „Pri škofu“
Lingerjeva-Medarska ulica Pred škofijo

(v lastnih prostorih).

Zaloga vedno velika. — Cene strogo solidne. Postrežba prvovrstna.

Blago se tudi po pošti razpošilja.

Krekovi izbrani spisi. Te dni je izšel I. zvezek Krekovih izbranih spisov (uredil I. Dolenc), ki obsega Krekova mlada leta. Knjiga obstoji iz dveh glavnih delov: življenjski del opisuje Krekovo življenje od zibelke do doktorata (1865—1892), Krekovi spisi se začinjajo časovno z gazelo štirinajstletnega dečka, priobčeno v aložizjeviških Domačih vajah, in končajo (časovno) s pismom z dne 14. maja 1892, ko je odhajal 26-letni doktor bogoslovnih ved na svojo prvo službo. Knjiga obsega 59 strani uvoda, 18 pisem, 18 pesmi, 1 dramatičen prizor, 6 povesti, slovensko nalogo osmošolca Kreka in 5 člankov in listkov, priobčenih v »Slovenca«. Posebno pozornost bodo zbudila Krekova pisma, srčne izpovedi prijatelju, ki kažejo čisti ogenj, ki gori v srcu mladega duhovnika. Knjižo krasi sedem slik na finejšem papirju (slika Krekove rojstne hiše in vasi, slika Selc in »štoka« itd.) in izvirna naslovna stran ob prehodu med življenjskim delom in izbranimi spisi, delo prof. G. Porente. Knjiga je izšla v samozaložbi društva Dr. J. E. Krek; v komisijsko prodajo jo je prevzela Nova založba v Ljubljani, Kongresni trg 19. Cena: broširan izvod 45 Din (po pošti 47 Din), elegantno vezan 56 Din (po pošti 58) Din.

Za krščanski socializem; spisal dr. Andrej Gosar. (Cena 14 Din.) Duh našega časa, ko se je z vsjo silo razmahnil kapitalizem in začasno triumfira nad socialnimi prizadevanji, seveda tudi ni prizanesel katoličanom, med katerimi se čedalje bolj akcentuira konservativizem. Že Hohoff je dejal, da se resnica najtežje uveljavlja na socialnem polju, ker ima prav tu najobčutnejše posledice, zadevajoč realne gmotne interese. Zato kapitalizem najde teoretičnega opravičenja zelo lahko. Drugič pa se je liberalni ekonomični nazor tekom dveh stoletij globoko zajedel v našo mentaliteto. Odlični katoliški moralisti kakor Cauthrein, Pesch, A. M. Weiß itd. so mu prijazni, omiljajoč ga z nekaterimi socialnoreformnimi primesmi. Strašni razmah kapitalizma v zadnjem času je to strujo še okrepil. Mož kakor Müller, Rodbertus, Vogelsang, Hohoff, Krek ni več. In vendar se ne more zatemniti resnica, da je liberalni ekonomični nazor v kričečem nasprotju s katoličanstvom. Svoječasna absolutna prepoved obresti po cerkvi (glej tozadevne razprave dr. Pavlice) nazori mnogih svetih očetov, predvsem pa spisi srednjeveških skolastikov, predvsem Tomaža, Bonaventure, Scota i. dr., kažejo odločno socialno smer tako da se more brez vsake rezerve reči, da se **Marksova teorija o naravi kapitala smiselno krije z ono, ki jo ima skolastika.** (Beri Hohoff: Kritik der Marx'schen Werttheorie.) Sicer pa treba samo pogledati na dejanski položaj gospodarskega življenja v srednjem veku, da se vidi, po kakšnih smernicah se je v tem oziru cerkev ravnala.

(Janssen; Geschichte d. deutsch. Volkes im Mittelalter.) Danes se oglašajo v katoliškem svetu mnogi, ki ne stojijo več pod vplivom od Leona započete gibanja ter osparjajo splošno dolžnost dela, pravico delavca do udeležbe na dobičku podjetja, tudi pravico samoobrambe po štrajku ter indirektno opravičujejo kapitalizem, hoteč ga z raznimi zviti distinkcijami spraviti iz dejanske sfere breznravnosti, ki ga označuje kot sistem izvestnih človeških dejanj in ravnanj, v sfero moralne indiference. Tem bi bilo priporočati, da študirajo Solovjeva, ki je kot pravoslavni krščanski mislec bil resnici veliko bližji in ki mu ni bilo niti trenutek dvomno kakor sploh nobenemu klasičnemu krščanskemu filozofu, da je delo **božji zakon** (Sex diebus operaberis), da je delo in ne kapital ustvarja vrednote, da le ono dá pravico do posesti in da se zakon moralno dobrega ne udeležuje, ako ne zajame tudi sfere pridobitnega življenja (Opravičanje Dobrá; III. del, XVI. poglavje; Gospodarsko vprašanje). — Zoper to konservativno strujo je dr. Gosar napisal svojo knjizico, ki jo mora vsak katoliški inteligent proučiti. Gosarjevo delce znači povratek h Krekovim idejam, razodeva strokovnjaško znanje kapitalističnega procesa in sodobnega socialnega vprašanja in razpršuje vse različne sofizme proti krščanskemu socializmu, ki ga je po imenu in bistvu **posvetil sam veliki papež Leon XIII.**, ki bi ga pa danes nekateri radi potisnili med »herezije sumljive nauke«. Soc. Mis.

Govori dr. Mihaela Opeke morajo najti častno mesto v knjižnici vsakega izobraženega Slovenca, ker so v času verskoobnovitvenega gibanja najboljše, kar v tem oziru imamo. Dozdaj je izšlo 5 knjig teh vsebinsko in formalno dovršenih govorov. **Brez vere** (cena 5 Din, po pošti 6, po povzetju 8 Din) odkriva istinitost božjega bivanja, slika bogoskrajateljstvo človeške duše in navaja modernega človeka nazaj k Bogu. — **Za resnico** (cena 8, ozir. 9, ozir. 12 Din) vsebuje osemnajst govorov, v katerih se branijo najvišje verske resnice proti blodnim mislim našega časa. — **O dveh grehih** (cena 10, ozir. 11, ozir. 14 Din) predočuje nečistost in lakomnost, ki najbolj trujeta sodobno človeško družbo in ovirata zdrav razvoj posameznika in celokupne družbe. — **Začetek in konec** (cena 14, ozir. 15, ozir. 18 Din) nam tako lepo kot doslej nobena verska knjiga v slovenskem slovstvu slika podobo Jezusa Kristusa kot vzor krščanskega življenja. — **Velika skrivnost** (cena 16, ozir. 17.50, ozir. 20 Din) je knjiga za zakonce, prevažna za našo dobo, ko v odnosih med moškimi in ženskimi prevladuje mesenost ali pa ozir na denar. — Po Opekinih knjigah segajo tudi taki, ki so s katoličanstvom v prav rahli zvezi, ker iščejo vendarle Boga, da osmislijo svoje življenje, tembolj naj katoličani iz njih črpajo pozitivne svoje vere.